

**ROTTERDAMMERS  
IN HUN VRIJE TIJD  
2005**

***Resultaten uit de  
Vrijetijdsomnibus 2005***

Projectnummer: 05-2453

drs. S.G. Rijpma, drs. P.A. de Graaf, drs. C. de Vries en drs. M. Bik  
Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS)

Rotterdam, juni 2006

In opdracht van dienst Sport en Recreatie en de Bestuursdienst van de Gemeente Rotterdam

Prijs: € 15,00

Gegevens mogen worden overgenomen, mits met bronvermelding.

Verveelvoudiging voor eigen gebruik of intern gebruik is toegestaan.

## INHOUD

	Pagina
<b>Samenvatting</b>	<b>5</b>
<b>1 Inleiding</b>	<b>11</b>
<b>2 Tijdsbesteding en oordeel over de hoeveelheid vrije tijd</b>	<b>15</b>
2.1 Tijd voor werk, studie en zorgtaken	15
2.2 Hoeveelheid vrije tijd	17
2.3 Oordeel over de hoeveelheid vrije tijd	19
2.4 Samenvattend	19
<b>3 Media</b>	<b>21</b>
3.1 Televisie en radio	21
3.2 Kranten, internet en stadstekst	22
3.3 Samenvattend	24
<b>4 Sportbeoefening</b>	<b>25</b>
4.1 Sportdeelname	25
4.2 Sporters	29
4.3 Takken van sport	30
4.4 Verband waarin wordt gesport	35
4.5 Plaats waar wordt gesport	36
4.6 Zelfbeeld	37
4.7 Samenvattend	38
<b>5 Cultuurparticipatie</b>	<b>41</b>
5.1 Bezoek aan culturele voorstellingen	41
5.2 Bezoek aan cultureel erfgoed en uitleencentra	42
5.3 Bezoek aan festivals en evenementen	43
5.4 Bezoek aan feesten in eigen kring met optredens	46
5.5 Beoefenen van kunstzinnige activiteiten	47
5.6 Samenvattend	47
<b>6 Horecavoorzieningen, winkelcentra</b>	<b>49</b>
6.1 Bezoek aan horecavoorzieningen	49
6.2 Bezoek aan winkelcentra en markten	51
6.3 Samenvattend	51
<b>7 Recreatie dicht bij huis</b>	<b>53</b>
7.1 Bezoek aan overdekte buurt- en wijkvoorzieningen	53
7.2 Samenvattend	54
<b>8 Openluchtrecreatie en vakantie</b>	<b>55</b>
8.1 Bezoek aan openluchtrecreatiegebieden	55
8.2 Tochtjes maken	59
8.3 Vakantieparticipatie en bezoek aan attracties	61
8.4 Bezit recreatiegoederen	61
8.5 Samenvattend	62

<b>9</b>	<b>Attractieve stad</b>	<b>63</b>
9.1	Attractiviteit van Rotterdam	63
9.2	Rotterdam nog aantrekkelijker	65
9.3	Samenvattend	66
<b>10</b>	<b>Hobby's en sociale contacten</b>	<b>67</b>
10.1	Hobby's	67
10.2	Sociale contacten	68
10.3	Samenvattend	70
<b>11</b>	<b>Vrijwilligerswerk en informele hulp</b>	<b>71</b>
11.1	Deelname	71
11.2	Verwachtingen en meningen over vrijwilligerswerk	73
11.3	Samenvattend	74
<b>12</b>	<b>Lidmaatschappen</b>	<b>75</b>
12.1	Lidmaatschap van vereniging of organisatie	75
12.2	Samenvattend	75
<b>13</b>	<b>Wonen in en waardering voor Rotterdam</b>	<b>79</b>
13.1	Woonduur	79
13.2	Tevredenheid met woonomgeving	79
13.3	Tevredenheid met wonen in Rotterdam	81
13.4	Trots op Rotterdam	81
13.5	Samenvattend	82
<b>14</b>	<b>Bestedingen aan recreatie en uitgaan</b>	<b>83</b>
14.1	Participatie	83
14.2	Omvang van de bestedingen	85
14.3	Samenvattend	86
<b>15</b>	<b>Gelukkig in Rotterdam</b>	<b>87</b>
15.1	Geluksg gevoel	87
15.2	Samenvattend	88
<b>16</b>	<b>Gezondheid en bewegen</b>	<b>89</b>
16.1	Nederlandse norm voor gezond bewegen (NNGB)	89
16.2	Gezond bewegen door Rotterdammers	89
16.3	Samenvattend	91
<b>17</b>	<b>Vrijtijdsbesteding van stedelijke bevolkingsgroepen</b>	<b>93</b>
17.1	Stedelijke bevolkingsgroepen	93
17.2	Vrijtijdsbesteding van stedelijke bevolkingsgroepen	94
17.3	Meningen van stedelijke bevolkingsgroepen over Rotterdam	95
17.4	Samenvattend	97
<b>Bijlage I</b>	<b>Deelnemers aan de Vrijtijdsomnibussenquête</b>	<b>101</b>
<b>Bijlage II</b>	<b>Achtergrondkenmerken van de respondenten</b>	<b>103</b>
<b>Bijlage III</b>	<b>Aantal beoefenaars per tak van sport</b>	<b>107</b>
<b>Bijlage IV</b>	<b>Indeling van takken van sport in categorieën</b>	<b>109</b>
<b>Bijlage V</b>	<b>De betekenis van de percentages</b>	<b>111</b>
	Publicatie-overzicht Centrum voor Onderzoek en Statistiek	113

## **SAMENVATTING**

*In het najaar van 2005 is voor de zesde keer sinds 1995 de Rotterdamse Vrijtijdsomnibusenquête 'Wonen, leven en uitgaan in Rotterdam' gehouden. Met deze tweejaarlijkse enquête onder Rotterdammers van 13 tot en met 75 jaar is de deelname van Rotterdammers aan allerlei vormen van (vrije)tijdsbesteding geïnventariseerd en is de mening gepeild over de attractiviteit van Rotterdam als woon- en uitgaansstad. De enquête is gehouden in opdracht van o.a. de dienst Sport en Recreatie en de Bestuursdienst Rotterdam. Daarnaast hebben de diensten Kunst en Cultuur, SoZaWe, JOS, de inmiddels opgeheven dienst Marktwezen en het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam vragen opgenomen. Voor deze opdrachtgevers zijn afzonderlijke rapporten verschenen.*

*In opdracht van de dienst Sport en Recreatie is de steekproef verdubbeld ten behoeve van de op te stellen gebiedsanalyses per deelgemeente. Uitsplitsing van de uitkomsten per deelgemeente is nu in veel gevallen goed mogelijk.*

*In 2003 werd al geconstateerd dat aan de groei van de vrijetijdsbesteding van Rotterdammers een eind leek te zijn gekomen. Eind 2005 is dat beeld alleen maar sterker geworden. Over een brede linie is de deelname of bezoek aan tal van activiteiten en voorzieningen gestabiliseerd of teruggelopen. Naast toevallige omstandigheden (de zomer van 2003 was aanzienlijk mooier dan die van 2005) speelt mogelijk ook mee dat Rotterdammers minder vrije tijd zeggen te hebben. Ook besteden ze nu weer minder tijd aan betaald werk en zorgtaken, maar wel weer meer tijd aan studie.*

*Het SPORTJAAR 2005 heeft op korte termijn niet geresulteerd in een hogere sportdeelname. Wel is onder laag opgeleide Rotterdammers enige toename van de sportdeelname. Fitness is nu de meest beoefende sportieve activiteit. Mede dankzij de vele (extra) sportevenementen in het SPORTJAAR 2005 hebben meer Rotterdammers dan voorheen een of meer sportieve evenementen bezocht.*

*Een meerderheid van de Rotterdammers vindt dat ze (ruim) voldoende beweging hebben, 30% voldoet niet aan de Nederlandse Norm voor Gezond Bewegen.*

*Het bezoek aan culturele voorstellingen is min of meer stabiel gebleven, wel is het bezoek aan culturele festivals en evenementen wat teruggelopen. De recreatieve groenvoorzieningen in en rond Rotterdam zijn aanmerkelijk minder bezocht dan twee jaar geleden, wellicht als gevolg van de matige zomer.*

*Het bezoek aan overdekte buurt- en wijkvoorzieningen is met uitzondering van de kantines van sportverenigingen sinds 2003 weer verder gedaald. Ook het percentage Rotterdammers dat vrijwilligerswerk verricht is teruggelopen.*

*De meeste Rotterdammers gaan wel eens op visite bij burens, vrienden of familie. De overigen, waaronder veel ouderen, doen dat niet, maar zij krijgen wellicht vaker visite. Ruim de helft heeft minstens eens per week contact met buurtgenoten.*

*Rotterdam wordt volgens haar inwoners steeds attractiever. Steeds meer mensen vinden dat in Rotterdam (heel) veel te beleven is hun stad. Toch kan de stad volgens driekwart van de Rotterdammers nog wel aantrekkelijker gemaakt worden. Veel inwoners zijn (zeer) tevreden met het wonen in Rotterdam, 60% is trots op Rotterdam. De bestedingen aan recreatie en uitgaan zijn ten opzichte van twee jaar geleden gedaald.*

*De Rotterdammers zouden, als ze één miljoen euro te besteden hadden, die eerder besteden aan kleinschalige dingen en activiteiten of aan aantrekkelijker winkelstraten, dan aan Rotterdam als startplaats voor de Tour de France of online gamecenters. Ook kiest men eerder voor een topsportcentrum met een 400 meter ijsbaan dan een nieuw Feijenoordstadion.*

### **Deelnamecijfers, bezoekcijfers**

Hieronder volgen de belangrijkste bevindingen uit dit onderzoek, in vergelijking met die van eerdere peilingen. Tenzij anders vermeld zijn in onderstaande cijfers zowel incidentele als frequente deelnemers en bezoekers inbegrepen.

Percentage Rotterdammers dat  
(in de afgelopen 12 maanden)

	1999	2001	2003	2005
<b>werk en vrije tijd</b>				
betaald werk heeft	56	60	57	60
tijd besteedt aan				
- studie	30	30	28	31
- zorgtaken	73	74	71	76
uren vrije tijd per week heeft	22,3	21,6	22,2	20,7
te weinig vrije tijd zegt te hebben	37	37	37	34
<b>media</b>				
televisie kijkt				
- totaal	97	97	96	97
- TV-Rijnmond	53	57	51	51
radio luistert				
- totaal	77	77	73	74
- regionale en lokale zenders	41	41	35	33
minstens wekelijks kranten leest				
- landelijke dagbladen	47	48	48	38
- Rotterdams dagblad	29	31	31	
- AD/ Rotterdams Dagblad				38
- huis-aan-huisblad	52	51	52	47
Internet gebruikt	21	37	46	58
Stadstext raadpleegt	19	24	20	20
<b>vrijtijdsbesteding gegroepeerd</b>				
deelneemt aan vrijetijdsactiviteiten in het algemeen				
nooit		10	9	10
regelmatig		71	72	71
vaak		20	19	19
deelneemt aan bewegingsactiviteiten (w.o. sport, bezoek aan recreatiegebieden, wandelen, fietsen)				
nooit		20	16	17
regelmatig		39	45	44
vaak		41	39	39
deelneemt aan culturele activiteiten (w.o. bezoek aan culturele voorstellingen, instellingen, evenementen)				
nooit		31	34	34
regelmatig		47	44	45
vaak		22	24	21

*Percentage Rotterdammers dat  
(in de afgelopen 12 maanden)*

	1999	2001	2003	2005
<i>deelneemt aan uitgaansactiviteiten (w.o. festivals, horeca)</i>				
<i>nooit</i>		17	17	16
<i>regelmatig</i>		71	73	74
<i>vaak</i>		12	10	10
<i>Maatschappelijke activiteiten (w.o. vrijwilligerswerk, lidmaatschappen)</i>				
<i>nooit</i>		26	25	28
<i>regelmatig</i>		70	71	67
<i>vaak</i>		4	4	5
<b>sport</b>				
<i>aan sport doet</i>				
- <i>minstens eens per jaar</i>	58	62	60	59
- <i>minstens 11 keer per jaar</i>	50	52	53	52
- <i>minstens 50 keer per jaar</i>	26	29	29	29
<i>sport in verenigingsverband doet</i>	28	35	34	36
<b>cultuur</b>				
<i>culturele uitvoeringen bezoekt (excl. bioscoop)</i>		62	60	60
<i>culturele uitvoeringen bezoekt (incl. bioscoop)</i>		75	75	75
- <i>concert populaire of wereldmuziek</i>		25	23	24
- <i>musical</i>		19	19	21
- <i>toneelvoorstelling</i>		19	18	17
- <i>cabaret of kleinkunst</i>		18	16	17
- <i>concert klassieke muziek</i>		13	15	12
- <i>dance-/houseparty</i>		13	12	10
<i>bioscoop of filmhuis bezoekt</i>		56	57	57
<i>musea bezoekt</i>		38	37	38
<i>bibliotheek bezoekt</i>		42	38	39
<i>videotheek bezoekt</i>		45	43	37
<i>Rotterdamse festivals bezoekt</i>	64	64	68	65
<i>Rotterdamse sportevenementen bezoekt</i>	51	57	56	63
<i>overige evenementen in Rotterdam bezoekt</i>	70	71	69	67
<i>(vrijwel) nooit een boek leest voor het plezier</i>		33	32	35
<i>regelmatig of vaak een boek leest (minstens 10 per jaar)</i>		30	32	31
<b>winkelen, horeca en buurtvoorzieningen</b>				
<i>wel eens horeca bezoekt</i>	91	89	89	90
<i>wel eens winkelt ..</i>				
- <i>in de binnenstad</i>	76	83	81	81
- <i>op winkelcentrum Zuidplein</i>	45	47	44	43
- <i>op winkelcentrum Oosterhof/Alexandrium</i>	40	44	43	43
- <i>op de markten</i>	66	68	66	67
<i>buurt- en wijkvoorzieningen bezoekt</i>	77	75	73	69

Percentage Rotterdammers dat .....  
(in de afgelopen 12 maanden)

	1999	2001	2003	2005
<b>openluchtrecreatie</b>				
openluchtrecreatievoorzieningen bezoekt	92	94	91	87
- buurtvoorzieningen	66	69	64	60
- stadsparken	71	73	67	63
- recreatiegebieden rond Rotterdam	59	58	53	46
- strand en duinen	60	60	55	48
- verder weg gelegen landschappen	35	39	36	31
met vakantie gaat	78	82	78	78
- korte vakanties (minder dan 4 nachten)	60	61	57	59
- lange vakanties	72	72	70	70
tochten maakt				
- wandeltochten	58	56	51	59
- fietstochten	49	49	46	49
- autotochten	42	40	37	36
- skeelertochten		13	13	13
<b>sociale contacten</b>				
minstens eens per week contact heeft met buurtgenoten	48	48	50	55
op visite gaat bij burens, vrienden, familie	82	79	86	82
veel vrije tijd besteedt				
- met gezinsleden	56	51	51	62
- met familie	17	13	20	28
- met burens	4	3	4	5
- met vrienden/kennissen	24	17	23	28
- alleen			21	23
<b>vrijwilligerswerk en maatschappelijke participatie</b>				
wel eens onbetaald werk verricht		46	47	43
- informele hulp		27	29	28
- vrijwilligerswerk		32	33	30
lid is van één of meer organisaties	59	62	60	59
<b>attractiviteit van Rotterdam</b>				
vindt dat er in Rotterdam (heel) veel te beleven is	72	75	78	82
dat (zeer) tevreden is over de eigen woonomgeving	74	74	72	78
dat (zeer) tevreden is over het wonen in Rotterdam als geheel	81	82	75	81
'trots' is op Rotterdam		65	56	61
'een beetje trots' is op Rotterdam		27	36	31
'niet trots' is op Rotterdam		7	8	8



Percentage Rotterdammers dat  
(in de afgelopen 12 maanden)

1999      2001      2003      2005

**recreatieve bestedingen**

geld besteedt aan

- uit eten gaan	85	84	83	80
- horeca	68	66	62	59
- uitgaan	74	70	70	67
- sportbeoefening	55	54	55	50
- kansspelen	46	44	37	34
- winkelen voor het plezier	89	89	86	85

**geluksgevoel**

dat heel gelukkig is

25      24      21      23

dat gelukkig is

62      62      68      63

dat niet zo gelukkig of helemaal niet gelukkig is

13      13      11      14

**gezondheid en beweging**

goed/ zeer goed/uitstekend gezond is

82

matig/slecht

18

(veel) te weinig beweegt

39

(meer dan) genoeg beweegt

61



## 1 INLEIDING

In deze algemene rapportage staan de resultaten beschreven van de zesde Vrijetijdsomnibus (VTO). Het betreft een grootschalige enquête onder de Rotterdamse bevolking van 13 tot en met 75 jaar over onder andere tijdsbesteding, sport, cultuur, openluchtrecreatie, vakantie, attractiviteit van Rotterdam, trots en gelukbeleving.

Ten behoeven van door de dienst Sport en Recreatie op te stellen gebiedsanalyses per deelgemeente is de steekproef verdubbeld. Daardoor is het beter mogelijk uitspraken te doen op het niveau van deelgemeenten. Om ook in de kleinere deelgemeenten voldoende respondenten te krijgen, is de steekproef in de deelgemeenten Overschie en Hoek van Holland en in het stadscentrum opgehoogd.

Daarnaast is in opdracht van de dienst Stedelijk Onderwijs (DSO) de steekproef uitgebreid met bruto 1100 jongeren van 13 tot en met 23 jaar en zijn enkele extra vragen gesteld over kinderen van 6-12 jaar.

Het onderzoek is uitgevoerd door het Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS) in opdracht van de dienst Sport en Recreatie en de Bestuursdienst van de gemeente Rotterdam. Andere gemeentelijke diensten en instellingen hebben met eigen vragen 'meegelift'. Zie Bijlage I voor een overzicht van al deze deelnemers.

Deze rapportage bevat de resultaten van een globale analyse van het materiaal. Het biedt daarnaast volop mogelijkheden voor verdere analyses. Voor diverse deelnemers aan deze Vrijetijdsomnibus zijn inmiddels aanvullende analyses en rapportages opgesteld. Het betreft de volgende rapportages:

- Vrijwilligerswerk en informele hulp in Rotterdam 2005; COS, maart 2006
- Recreatief bezoek van Rotterdammers aan Rotterdam; Resultaten uit de Vrijetijdsomnibus 2005; COS, april 2006
- Bekendheid met en bezoek aan Rotterdamse jaarmarkten, COS, mei 2006
- Cultuurparticipatie van Rotterdammers in 2005; COS, juni, 2006

### **Respons:**

De vragenlijst van de enquête is op basis van een aselechte steekproef per post verspreid onder 6200 inwoners van Rotterdam: een verdubbeling ten opzichte van voorgaande jaren. Daarnaast hebben enkele allochtone enquêteurs van het bureau Foquz uit Nieuwegein bij in totaal 208 allochtone respondenten (Surinamers, Turken, Marokkanen, Kaapverdianen en Antillianen) face-to-face enquêtes afgenomen.

De respons op deze enquête bedraagt 46%, dat is enkele procenten lager dan in de meeste voorgaande jaren.

Om de respons onder moeilijk responderende groepen als Antillianen, Kaapverdianen en in wat mindere mate Marokkanen te verhogen is in de laatste fase van het veldwerk nog eens een extra steekproef getrokken waardoor 500 personen van deze bevolkingsgroepen aangeschreven konden worden. Van deze groep hebben (tot de sluitingstermijn, en zonder rappèl) 84 personen gerespondeerd. Deze extra respondenten zijn aan het respondentenbestand toegevoegd. Uiteindelijk resulteert dan een bestand met 2962 respondenten.

Voor een uitgebreide onderzoeksverantwoording wordt verwezen naar Bijlage II.

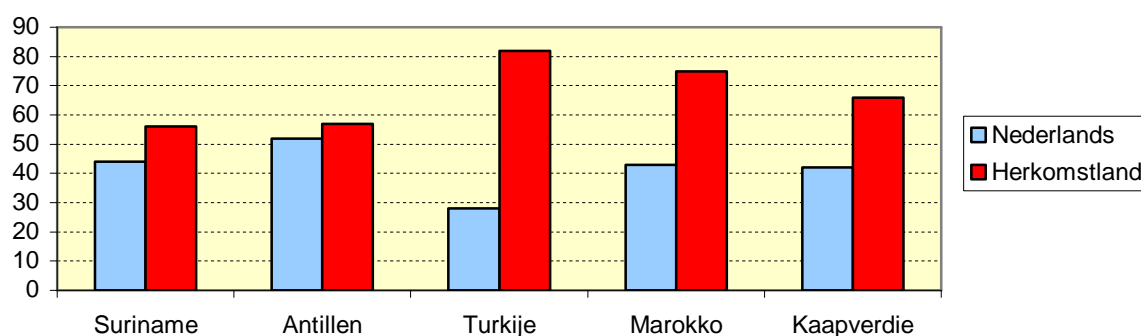
Aan de hand van enkele algemene persoonskenmerken zoals geslacht, leeftijd, etniciteit en de deelgemeente waar men woont, is de respons vergeleken met het steekproefkader waaruit de steekproef is getrokken. Het blijkt dan dat mannen en jongeren iets zijn ondervertegenwoordigd, maar dat de respons van diverse groepen allochtonen getalsmatig aardig in overeenstemming is met hun aandeel in de Rotterdamse bevolking van 13-75 jaar. Zie Bijlage II.

Tabel 1.1 Respondenten naar etniciteit en leeftijd (in %)

	13-24 jaar	25-44 jaar	45-64 jaar	65-75 jaar	totaal %	aantal resp.
Autochtone Nederlanders	44	55	70	83	61	1805
Westerse allochtonen <sup>1</sup>	6	10	7	8	7	249
Niet-westerse allochtonen	50	35	22	9	31	908
Turken	8	6	4	1	5	156
Marokkanen	7	4	3	2	5	117
Surinamers	12	10	6	2	8	243
Antillianen/Arubanen	6	4	2	1	4	105
Kaapverdianen	6	3	2	2	3	90
Overige arme landen	10	8	5	1	7	197
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100% n=2962

Bij de interpretatie van de resultaten van dit onderzoek moet rekening worden gehouden met het feit dat allochtonen, en met name Marokkanen, Turken en Surinamers/Antillianen, gemiddeld jonger zijn dan de autochtone Rotterdamse bevolking (zie tabel 1.1). De omvang van de groep niet-westerse allochtonen in de leeftijdsgroep 65-75 jaar is zowel in het onderzoek (9%) als in de Rotterdamse bevolking nog klein. In de leeftijdsgroep 13-24 jaar vormen niet-westerse allochtonen inmiddels de helft van de respondenten.

Figuur 1.1 De bevolkingsgroep(en) waartoe niet-westerse allochtonen zich rekenen (in % van het aantal respondenten dat de vraag heeft beantwoord<sup>2</sup>)



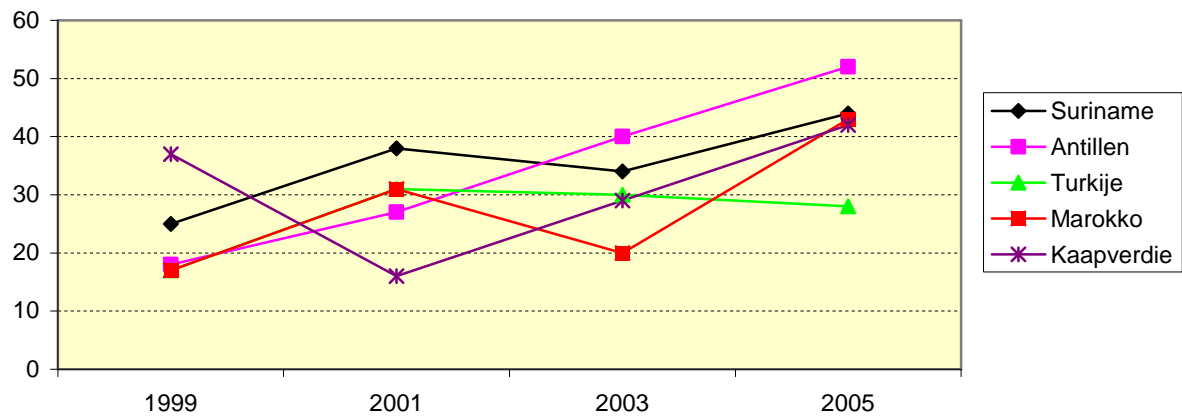
Een deel van de, volgens de geboortelanden van respondent en zijn/haar ouders, niet-westerse allochtonen rekent zichzelf inmiddels tot de Nederlanders in plaats van tot de herkomstgroep. Soms rekenen zij zich tot beide groepen. Van de Antillianen ziet ruim 50% zich zelf als Nederlanders, van de Surinamers en de Marokkanen is dat ongeveer 30%, en van de Turken zo'n 25%. Hoewel een meerderheid binnen de vijf groepen zichzelf nog altijd in de eerste plaats als lid van de herkomstgroep ziet, is er duidelijk een ontwikkeling zichtbaar die wijst op toenemende integratie.

<sup>1</sup> Respondenten die zelf of hun ouders geboren zijn in Europa, Amerika, Japan, Australië en andere rijke landen.

<sup>2</sup> Men kon meer dan één groep (meestal Nederlands en herkomstland) aankruisen, het totaal telt daarom op tot boven 100%.

In figuur 1.2 is deze trend duidelijk zichtbaar, al moet bedacht blijven dat deze uitkomsten vooral in vorige edities van de Vrijetijdsomnibus gebaseerd zijn op vrij kleine aantallen respondenten.

*Figuur 1.2 Percentage niet-westerse allochtonen dat zich (ook) Nederlander voelt vanaf 1999*



#### **Tenslotte:**

Als er in de tekst over '**Rotterdammers**' wordt gesproken, dan wordt bedoeld **Rotterdammers van 13-75 jaar**.

Als in de tekst en tabellen een onderscheid wordt gemaakt tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen, dan zijn de **westerse allochtonen** gerekend tot de **autochtonen**.

Om de in dit rapport vermelde aantallen en percentages te kunnen vertalen naar de Rotterdamse bevolking als geheel, is het handig te weten dat in dit onderzoek één respondent staat voor 156 Rotterdammers van 13-75 jaar en dat één procent staat voor circa 4630 Rotterdammers van 13-75 jaar.



## 2 TIJDSBESTEDING EN OORDEEL OVER DE HOEVEELHEID VRIJE TIJD

De hoeveelheid vrije tijd van mensen wordt, na slapen, eten en verplaatsen, in belangrijke mate bepaald door de tijd die wordt besteed aan betaalde arbeid, studie en zorgtaken. In welke mate besteden Rotterdammers tijd aan deze taken? Hoeveel uur vrije tijd heeft men en hoe beoordeelt men de hoeveelheid vrije tijd die overblijft? Dat zijn de vragen die in dit hoofdstuk centraal staan.

### 2.1 Tijd voor werk, studie en zorgtaken

Driekwart van de Rotterdammers besteedt tijd aan zorgactiviteiten, 60% aan werk en 31% aan studie. Veel gepensioneerden en mensen met een uitkering e.d. hebben deze vragen onbeantwoord gelaten; zij geven daarmee waarschijnlijk aan geen tijd te besteden aan werk, studie of zorg. Ook met het begrip 'vrije tijd' hebben zij moeite. Het betreft veelal (zeer) laag opgeleide ouderen, waaronder meer mannen dan vrouwen.

*Tabel 2.1 Percentage Rotterdammers dat tijd besteedt aan werk, studie en/of zorgtaken en het aantal uren 'echte' vrije tijd*

uren	werk	studie	zorg	'verplichte' tijd *)	vrije tijd
1 - 19 uur	10	18	51	14	43
20 - 39 uur	26	9	17	25	32
40 - 49 uur	18	3	3	26	8
50 en meer uur	5	1	4	27	5
besteedt er tijd aan	60	31	76	92	88
besteedt er geen tijd aan	35	64	19	2	2
geen antwoord	5	5	5	6	10
gemiddeld aantal uur per week in 2005 (van degenen die er tijd aan besteden)	32,8	16,6	16,0	38,9	20,7
idem 2003	33,5	16,0	18,3	39,4	22,2
idem 2001	33,4	15,4	18,8	40,8	21,7
idem 1999	34,0	12,7	19,7	40,7	24,0
idem 1997	35,0	14,9	19,9	43,5	22,1

\*) aantal uren per week besteed aan werk, studie, zorg bij elkaar geteld

#### Werk

Het percentage Rotterdammers dat tijd besteedt aan werk is na een dip in 2003 met 60% weer terug op het niveau van 2001. Dit werk varieert van een enkel uurtje tot wel 70 uur per week. Gemiddeld besteden zij per week 32,8 uur, weer minder dan in voorgaande jaren.

Voor 53% van de Rotterdammers is het werk de voornaamste bezigheid, voor 7% is het bijzaak; voor hen zijn studie of zorgtaken belangrijker.

#### Studie

Van de Rotterdammers besteedt 31% tijd aan studie, cursussen of opleiding. De meesten doen dat naast andere bezigheden. Gemiddeld besteden zij 16,6 uur per week aan studie, cursussen of opleiding. Ten opzichte van 2003 is dat een toename van 0,6 uur en ten opzichte van 2001 zelfs 1,2 uur. Tweederde van de 'studerenden' volgt een opleiding naast het werk. Ruim driekwart van hen doet dat in combinatie met zorgtaken.

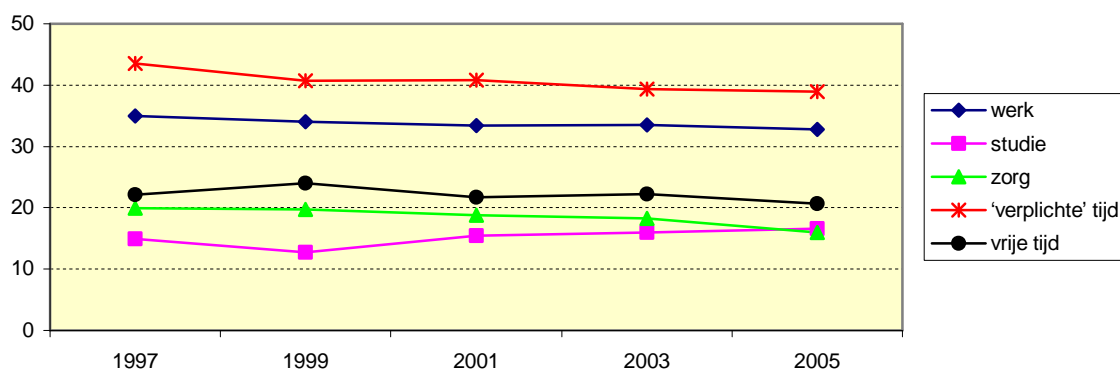
## Zorgtaken

In totaal verricht driekwart van de Rotterdammers huishoudelijk werk en/of zorgtaken. Gemiddeld besteden zij (dus alleen degenen die daar tijd aan besteden) 16 uur per week aan deze zorgtaken: aanzienlijk minder dan in voorgaande jaren. Mannen die zorgtaken doen, besteden wekelijks gemiddeld een half uur meer tijd aan zorgtaken dan in 2003, vrouwen gemiddeld 1,7 uur minder.

## 'Verplichte tijd'

In totaal besteden bijna alle respondenten tijd aan één of meer van deze drie 'verplichte' activiteiten. Slechts enkelen geven aan dit niet te doen. Daarnaast heeft 6% deze vraag in zijn geheel niet ingevuld. Gemiddeld gaat het om 38,9 uur per week (variërend van 1 uur tot 120 uur)<sup>3</sup>. Ten opzichte van de voorgaande peilingen heeft men in 2005 weer minder 'verplichte' tijd dan in 2003: een half uur per week.

Figuur 2.1 Gemiddeld aantal uren dat Rotterdammers besteden aan werk, studie en/of zorgtaken en het aantal uren 'echte' vrije tijd; 1997-2005



In tabel 2,2 is de gemiddelde tijdsbesteding per week weergegeven van **alle** Rotterdammers (dus in tegenstelling met tabel 2.1 nu **inclusief** degenen die er geen tijd aan besteden) en van enkele afzonderlijke groepen. Duidelijk blijken de verschillen in verplichte vormen van tijdsbesteding tussen de verschillende groepen. Werkende autochtone mannen in de leeftijd van 24-44 jaar en studenten (ontvangers studiefinanciering) hebben het meest te maken met verplichtingen, gepensioneerden het minst.

Tabel 2.2 Gemiddelde tijdsbesteding in uren per week van verschillende groepen Rotterdammers (inclusief degenen die er geen tijd aan besteden)

	werk	studie	zorg	'verplichte' tijd	vrije tijd
man	27,0	5,1	8,0	40,1	23,9
vrouw	16,1	5,4	16,4	38,0	18,3
13-24 jaar	12,3	20,6	6,0	39,0	20,3
25-44 jaar	28,6	2,7	13,6	45,0	17,5
45-64 jaar	20,7	1,1	14,6	36,4	22,2
65-75 jaar	1,5	0,7	16,9	19,1	31,8
autochtonen	22,7	4,0	13,2	40,0	22,6
niet-westerse allochtonen	16,4	8,2	11,8	36,5	16,5

<sup>3</sup> De 17 respondenten die zeggen meer dan 120 uur per week aan deze activiteiten te besteden, zijn buiten de berekening van dit gemiddelde gehouden.



vervolg	werk	studie	zorg	'verplichte' tijd	vrije tijd
mensen zonder betaald werk	1,4	13,9	17,2	32,7	20,0
mensen met betaald werk	34,6	2,5	10,5	47,5	19,0
gepensioneerden	1,3	0,5	17,1	18,9	31,6
WAO-ers	1,8	2,3	17,5	21,6	20,1
uitkeringontvangers	3,4	4,0	17,6	25,2	21,1
ontvangers studiefinanciering	6,9	29,7	5,4	42,0	19,1
Alle respondenten	20,7	5,3	12,8	38,9	20,7

In deze tabel zijn ook de 'nul uur-scores' meegeteld bij de berekening van de gemiddelden

## 2.2 Hoeveelheid vrije tijd

Het hebben van veel verplichtingen in de vorm van werk, studie of zorg gaat niet altijd gepaard met minder vrije tijd. Zo hebben vrouwen in een gemiddelde week door hun lagere arbeidsparticipatie iets minder verplichte tijd dan mannen, maar dat resulteert niet in meer vrije tijd. In tegendeel: vrouwen hebben gemiddeld ruim 5½ uur minder vrije tijd per week dan mannen. Het zelfde geldt voor niet-westerse allochtonen en mensen zonder betaald werk.

Net als twee jaar geleden resulteert minder verplichte tijd eerder in wat het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) 'persoonlijke tijd' noemt (tijd voor eten, hygiëne, slapen, e.d.) dan in 'echte' vrije tijd. Dat zou kunnen leiden tot een gemiddeld lagere deelname aan vrijetijdsactiviteiten van Rotterdammers.

Tabel 2.3 Aantal uren 'echte' vrije tijd per week naar geslacht en leeftijd (in %)

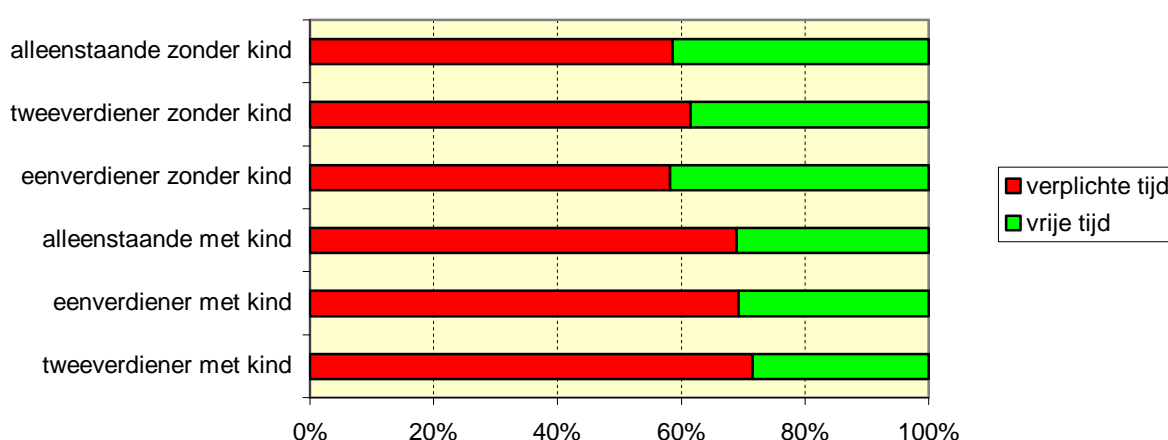
	geen vrije tijd	1-19 uur	20-39 uur	40-49 uur	50 uur en meer	gemiddeld aantal uur per week
man	2	40	38	11	9	23,9
vrouw	3	54	33	6	4	18,3
man 13-24 jaar	2	40	42	9	7	23,3
vrouw 13-24 jaar	2	52	36	7	3	18,5
man 25-44 jaar	2	47	37	10	3	20,4
vrouw 25-44 jaar	4	64	27	4	1	15,1
man 45-64 jaar	2	38	38	11	11	24,7
vrouw 45-64 jaar	2	48	38	7	6	20,2
man 65-75 jaar	3	19	30	15	33	37,5
vrouw 65-75 jaar	-	34	42	15	10	26,7
Totaal 2005	2	48	35	8	6	20,7
2003	2	43	40	9	7	22,1
2001	2	46	40	7	6	21,6
1999	2	44	38	8	9	23,3

Vrijwel iedereen heeft wel enige uren 'echte' vrije tijd<sup>4</sup>. Slechts 2% zegt, volgens de gehanteerde definitie in de vraagstelling, geen 'echte' vrije tijd te hebben, 6% heeft deze vraag niet beantwoord. Voor hen heeft 'vrije tijd' waarschijnlijk weinig betekenis (meer). Zij zijn bij de berekening van gemiddelden niet meegeteld.

De hoeveelheid vrije tijd verschilt aanmerkelijk per groep. Vrouwen hebben gemiddeld 5,6 uur minder vrije tijd dan mannen, respectievelijk 18,3 en 23,9 uur. Ten opzichte van 2003 is het verschil met 0,2 uur per week iets afgenomen.

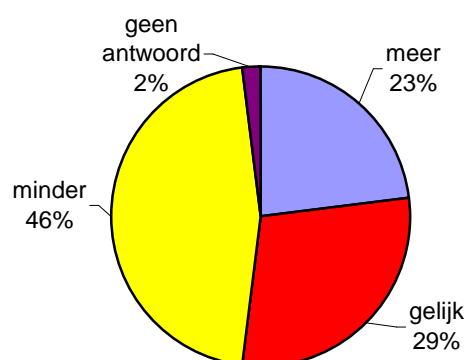
Ouderen hebben aanzienlijk meer vrije tijd dan jongeren. Mannen (65+) krijgen veel meer vrije tijd na hun pensionering. Voor vrouwen in die leeftijdsgroep geldt dat veel minder. Vooral in huishoudens met kinderen is de gemiddelde hoeveelheid vrije tijd aanzienlijk minder dan bij alleenstaanden en paren zonder thuiswonende kinderen.

*Figuur 2.2 Gemiddeld aantal uur per week verplichte tijd en vrije tijd van respondenten uit verschillende typen huishoudens*



Bijna de helft van de Rotterdammers (46%) meent dat ze nu *minder* vrije tijd hebben dan 5 jaar geleden. Dat is 2%-punt meer dan in 2003, maar deze toename is aanmerkelijk minder dan tussen 1999 en 2001. Zie figuur 2.5. Vooral de jongste helft van de bevolking (jonger dan 45 jaar), mensen met een hogere opleiding en studenten zeggen minder vrije tijd te hebben dan 5 jaar geleden. Voor bijna de helft van hen is dat overigens geen probleem, zij vinden dat ze nog steeds genoeg vrije tijd hebben. Bijna een kwart van de Rotterdammers denkt nu meer vrije tijd te hebben dan 5 jaar geleden en 29% heeft net zo veel vrije tijd als toen.

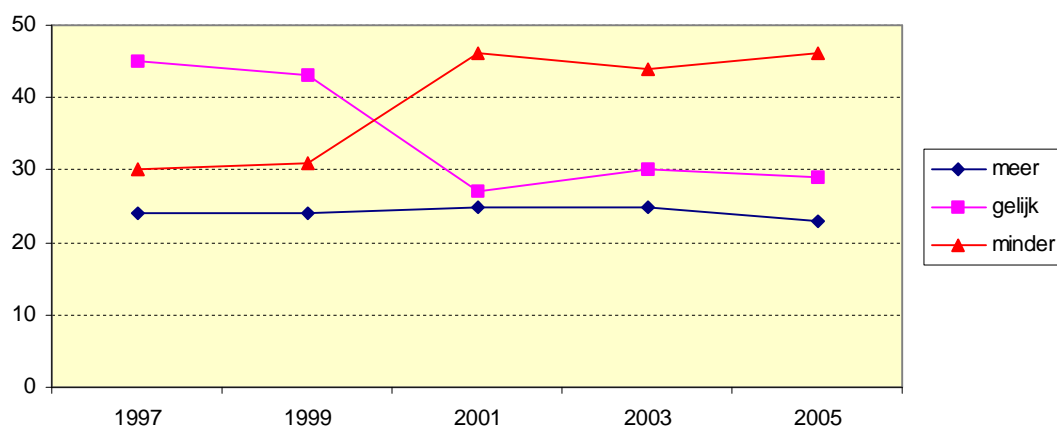
*Figuur 2.3 Percentage Rotterdammers dat meer, evenveel en minder vrije tijd heeft dan 5 jaar geleden*



<sup>4</sup> In de vraagstelling is 'echte' vrije tijd omschreven als: 'dus niet de tijd voor slapen, eten, persoonlijke verzorging, werk, studie, huishoudelijk werk, dagelijkse boodschappen en andere noodzakelijke activiteiten'.

Mensen die nu meer vrije tijd hebben dan 5 jaar geleden treffen we vooral aan onder mensen in de leeftijdsgroep 45-64 jaar en in het bijzonder de vrouwen in die leeftijdsgroep. Het gaat daarbij veelal om mensen die met de VUT zijn gegaan en om mensen die 'gedwongen' meer vrije tijd hebben gekregen. De eersten vinden dat ze nu genoeg vrije tijd hebben en de laatsten 'klagen' dat ze nu 'te veel' vrije tijd hebben.

*Figuur 2.4 Ontwikkeling van het percentage Rotterdammers dat van mening is dat ze meer evenveel of minder vrije tijd hebben dan 5 jaar geleden*



## 2.3 Oordeel over de hoeveelheid vrije tijd

Het oordeel over de hoeveelheid vrije tijd is de laatste jaren zeer stabiel. Een meerderheid (60%) is tevreden met de huidige hoeveelheid vrije tijd, eenderde van de Rotterdammers vindt dat ze te weinig vrije tijd hebben. Dit betreft vooral de jongste helft van de bevolking, werkenden en hoger opgeleiden. Slechts 4% van de Rotterdammers vinden dat ze teveel vrije tijd hebben. Hieronder zijn naar verhouding veel uitkering- en bijstandontvangers, allochtonen; ook meer mannen dan vrouwen.

*Tabel 2.4 Oordeel over de hoeveelheid vrije tijd in 1999, 2001, 2003 en 2005 (in%)*

	1999	2001	2003	2005
(te) veel *)	3	3	3	4
genoeg	59	58	58	60
te weinig	37	37	37	34
geen antwoord	1	2	2	2

\*) Sinds 1999 is de antwoordcategorie 'veel' vervangen door 'te veel'

## 2.4 Samenvattend

Rotterdammers besteden steeds minder tijd aan 'verplichte activiteiten' en in het bijzonder aan werk en zorgtaken. Dat leidt overigens niet tot meer vrije tijd, eerder minder. Vooral niet-westerse allochtonen hebben nu minder vrije tijd.

Mogelijk verklaart dit de veelal lagere deelname aan verschillende vormen van vrijetijdsbesteding zoals dat in dit rapport duidelijk wordt. Het zicht op de tijdsbesteding van Rotterdammers vermindert door deze daling van zowel 'verplichte' tijd als vrije tijd.



### 3 MEDIA

#### 3.1 Televisie en radio

Vrijwel alle Rotterdammers kijken wel eens televisie, slechts 2% doet dat niet en 1% heeft deze vraag niet beantwoord. Gemiddeld kijkt men 2,8 uur per dag, iets minder dan in voorgaande jaren.

Het percentage mensen dat wel eens naar TV-Rijnmond kijkt, is vrijwel onveranderd ten opzichte van 2003: net boven de 50%. De meesten kijken niet langer dan 1 uur per dag, gemiddeld kijkt men 0,9 uur per dag naar deze zender. Vier op de tien Rotterdammers kijkt langer dan een half uur per dag naar deze zender.

Tabel 3.1 Aantal uren per dag TV-kijken (in %)

	TV kijken					TV-Rijnmond				
	1997	1999	2001	2003	2005	1997	1999	2001	2003	2005
minder dan ½ uur per dag	1	1	0	1	1	11	13	14	13	12
½ tot en met 1 uur per dag	16	17	15	16	19	27	37	39	34	34
tot en met 2 uur	28	27	28	28	29	2	2	3	3	3
tot en met 3 uur	18	19	22	20	20	1	1	1	0	1
tot en met 4 uur	17	16	16	15	14				0	0
meer dan 4 uur	15	16	15	15	14				1	1
kijkt wel	95	96	96	96	97	42	53	57	51	51
kijkt niet	3	3	1	2	2	46	46	41	46	47
geen antwoord	2	1	3	2	1	12	1	2	3	2
<i>gemiddeld per dag (van degenen die kijken)</i>	<i>3,0</i>	<i>3,0</i>	<i>3,1</i>	<i>2,9</i>	<i>2,8</i>	<i>0,8</i>	<i>0,7</i>	<i>0,8</i>	<i>0,8</i>	<i>0,9</i>

Bijna driekwart van de Rotterdammers (73%) luistert wel eens naar de radio, 26% luistert er zelden of nooit naar. Het percentage radioluisteraars is sinds 2003 stabiel gebleven. Wel is het gemiddeld aantal uur dat men per dag naar de radio luistert verder afgenomen: van 2,9 uur in 2001, 3,7 uur in 2003 tot 3,4 uur in 2005. Veel meer dan bij de TV wordt afgestemd op regionale of lokale zenders als Radio Rijnmond, Stadsradio, buurtzenders en de migrantenomroep: gemiddeld 2,2 uur per dag.

Tabel 3.2 Aantal uren per dag radio luisteren (in %)

	Totaal	Regionale en lokale zenders
niet meer dan 1 uur per dag	27	18
tot en met 2 uur	12	5
tot en met 5 uur	16	5
meer dan 5 uur	18	4
luistert niet	26	67
niet ingevuld	1	1
<i>gemiddeld aantal uren per dag (van degenen die luisteren)</i>	<i>3,4</i>	<i>2,2</i>

Als het gaat om TV-kijken en radio luisteren in het algemeen, dan zijn dat activiteiten die door een dwarsdoorsnee van de Rotterdamse bevolking worden gedaan. Op de lokale TV- en radiozenders wordt vooral afgestemd door lager opgeleiden.

### 3.2 Kranten, internet en stadstekst

Zeven procent van de Rotterdammers zegt geen enkele van deze media te lezen of te raadplegen, 8% raadpleegt ze, net als 2 jaar geleden, alle vijf wel eens. Rotterdammers maken steeds frequenter gebruik van Internet. Ten opzichte van 2003 is het percentage Rotterdammers van 13-75 jaar dat minstens eens per week het Internet opgaat met 12%-punt toegenomen. Opvallend is de daling van het aantal mensen dat regelmatig een landelijk dagblad raadpleegt.

*Tabel 3.3 Percentage Rotterdammers dat minstens eens per week geschreven en digitale media leest of raadpleegt*

	1999	2001	2003	2005
Landelijk dagblad	47	48	48	38
AD/R'dams Dagblad	29	31	31	38
Huis-aan-huisblad	52	51	52	47
Internet	21	37	46	58
Stadstekst	19	24	20	20

#### Dagbladen en huis-aan-huisbladen

Door de overname van het Rotterdams Dagblad door het AD is vergelijking met voorgaande jaren niet goed meer mogelijk. Wel kan geconcludeerd worden dat nu een groter aantal Rotterdammers de Rotterdamse pagina's in het AD onder ogen krijgen dan twee jaar geleden in het RD: respectievelijk 38% en 31%. De afname van het percentage lezers van landelijke dagbladen wordt veroorzaakt doordat nu afzonderlijk naar het AD is gevraagd. Per saldo blijkt nu dat 58% van de Rotterdammers minstens eens per week een landelijk dagblad en/of het AD/Rotterdams Dagblad lezen, 38% doet dat vrijwel dagelijks.

Vergelijking met 2003 maakt duidelijk dat het percentage Rotterdammers dat in het geheel geen dagblad meer leest is toegenomen van 25% tot 31%. Het percentage dat een van beide dagbladen leest is gedaald van 49% tot 41%, en het percentage dat zowel een landelijk dagblad leest en het AD/RD is met 17% vrijwel gelijk gebleven.

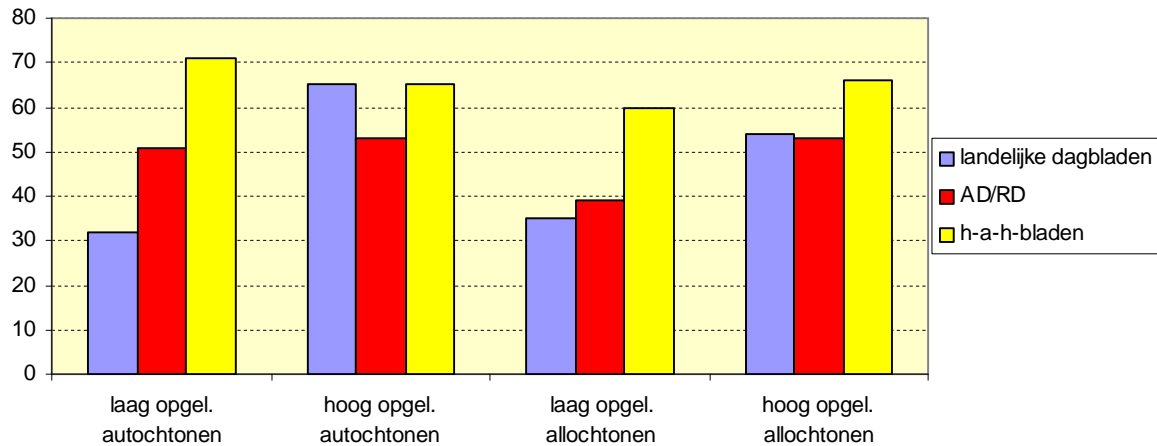
*Tabel 3.4 Lezers en niet-lezers van (landelijke) dagbladen 2003 en 2005 (in procenten)*

	2003	2005
leest minstens eens per week zowel een landelijk dagblad als het AD/RD	16	17
leest minstens eens per week het AD/RD (en geen of incidenteel een landelijk dagblad)	16	20
leest minstens eens per week een landelijk dagblad (en geen of incidenteel het AD/RD)	33	21
leest incidenteel wel eens een landelijk dagblad of het AD/RD	11	11
leest (vrijwel) nooit een dagblad.	25	31

Degene die nooit een dagblad lezen zijn vooral te vinden onder laag opgeleide allochtone jongeren. Zij raadplegen ook steeds minder een huis-aan-huis-blad (gezakt van 42% in 2003 naar 38% in 2005). Daarentegen gebruiken zij wel vaker het internet (43% tegen 32% in 2003). Het al dan niet lezen van landelijke dagbladen hangt veel meer samen met het opleidingsniveau dan met etniciteit. Het AD/Rotterdams dagblad wordt het minst gelezen door laag opgeleide allochtonen.

De huis-aan-huis-bladen worden in min of meer gelijke mate door allochtonen en autochtonen geraad-pleegd, ook van de laag opgeleide autochtonen raadpleegt zo'n 60% deze bladen wel eens.

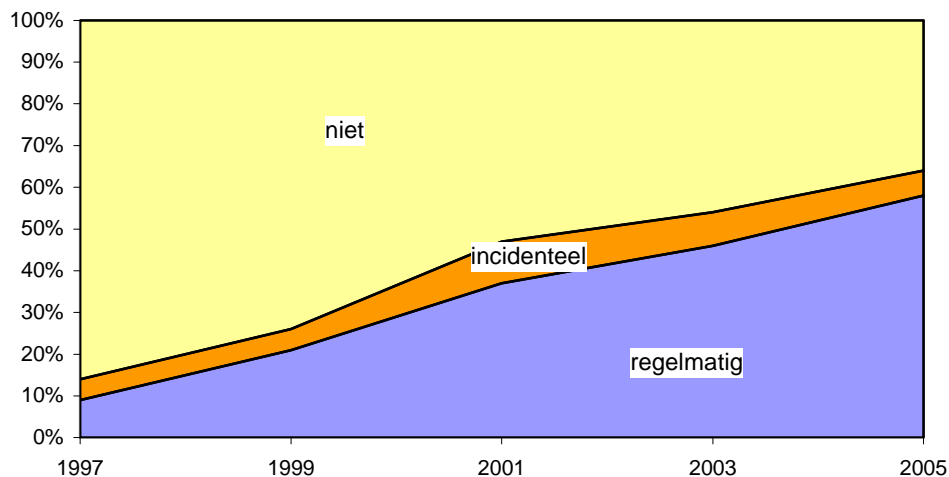
**Figuur 3.1** *Percentage lezers van dagbladen en huis-aan-huisbladen (incidenteel tot en met dagelijks) naar etniciteit en opleidingsniveau*



### Internet

Voor het eerst is het aantal Rotterdammers dat minstens eens per week het internet opgaat (thuis en/of op het werk of op school), boven de 50% uitgekomen; het is gestegen van 46% in 2003 tot 58% in 2005. In 1997 gold dat nog slechts voor 9%, en in 1999 voor 21%. Het percentage incidentele bezoekers is ten opzichte van 2003 weer iets verder gedaald.

**Figuur 3.2** *Ontwikkeling internetgebruik van Rotterdammers, 1997-2005*



De regelmatige internetbezoekers bestaan vooral uit jongeren en hoog opgeleide Rotterdammers; mannen wat meer dan vrouwen, autochtonen (66%) wat meer dan allochtonen (58%). Van de jongeren is inmiddels 85% wel eens op het internet te vinden. Zie ook tabel 3.5.

Tabel 3.5 Percentage Rotterdammers dat internet raadpleegt naar leeftijd

	één of meer keer per week	minder dan één keer per week	zelden of nooit / geen antwoord	Totaal
13-24 jaar	79	8	14	100%
25-44 jaar	68	7	25	100%
45-64 jaar	47	7	47	100%
65-75 jaar	16	3	81	100%
Totaal	58	6	36	100%

### Stadstekst

Het percentage Rotterdammers dat Stadstekst wel eens raadpleegt is ten opzichte van 2003 onveranderd. Zeventig procent doet dat zelden of nooit, 10% incidenteel en 20% doet het minstens eens per week.

### 3.3 Samenvattend

Vrijwel alle Rotterdammers besteden tijd aan TV-kijken: gemiddeld 2,8 uur per dag. De helft kijkt wel eens naar TV-Rijnmond: gemiddeld 0,9 uur. Ook het percentage dat naar de radio luistert is sinds 2003 vrijwel onveranderd: 75%.

De overname van het Rotterdams Dagblad door het Algemeen Dagblad heeft er niet toe geleid dat meer Rotterdammers een dagblad zijn gaan lezen, in tegendeel: het percentage dat in het geheel geen dagblad leest is toegenomen van 25% tot 31%. Ook worden huis-aan-huisbladen wat minder geraadpleegd dan in voorgaande jaren.

Het Internetgebruik (minstens eens per week) is met (12%-punt) verder toegenomen en is nu ruim boven de 50% uitgekomen.



## 4 SPORTBEOEFENING

### 4.1 Sportdeelname

Na een gestage toename van de sportdeelname van Rotterdammers vanaf het jaar dat het met enige regelmaat wordt gepeild (1987 en 1989 in de Omnibusenquête en daarna vanaf 1995 in de Vrijetijdsomnibusenquête) is deze sinds 2001 min of meer gestabiliseerd en neigt nu zelfs enigszins terug te zakken. Deze zesde peiling heeft plaatsgevonden aan het eind van het jaar waarin de sport in Rotterdam veel aandacht heeft gekregen. Niet alleen was 2005 uitgeroepen tot SPORTJAAR maar was de stad ook SPORThOOFDSTAD VAN EUROPA.<sup>5</sup>

Evenals in voorgaande jaren is de deelname aan sport bepaald aan de hand van de Richtlijn Sportdeelname Onderzoek (RSO) zoals die in een toenemend aantal gemeenten in Nederland wordt toegepast. Wederom is ervoor gekozen om enkele recente kleine wijzigingen in de RSO (nog) niet door te voeren in de Rotterdamse vragenlijst in verband met de vergelijkbaarheid met de resultaten uit 1999 en eerdere jaren. Het betreft met name de vraag naar de locaties waar sport wordt beoefend en de presentatie van de uitkomsten.

De deelname aan sport is gebaseerd op de vraag naar het aantal keer dat men in de afgelopen 12 maanden *minstens één keer* aan sport heeft gedaan. Degenen die deze vraag niet hebben ingevuld zijn ten behoeve van de vergelijking met voorgaande jaren beschouwd als 'niet-sporters'.

Over wanneer men als 'sporter' meetelt lopen de meningen uiteen. Vrijwel iedereen is van mening dat mensen die maar enkele keren per jaar aan sport doen, niet als sporter geteld zouden moeten worden. Ook van 'modale' sporters (11 tot 50 keer per jaar) kan men zich afvragen of dat wel 'echte' sporters zijn. Dat vinden zij zelf overigens vaak ook (zie paragraaf 4.6). Het is dus zeer arbitrair waar de grens tussen 'sporten' en 'niet-sporten' wordt gelegd. Met de hier gepresenteerde cijfers kan iedere lezer in elk geval zijn eigen ruime of strenge criteria van sportdeelname kiezen.

In de ogen van velen ga je als 'sporter' pas meetellen als je minstens eens per week aan sport doet. In dat geval heeft, net als in voorgaande jaren, 29% van de Rotterdammers aan sport gedaan. In 1995 was dat nog 17%. Zo gezien is er in de loop de jaren dus veel verbeterd en heeft het sportstimuleringsbeleid in het laatste decennium zeker succes opgeleverd.

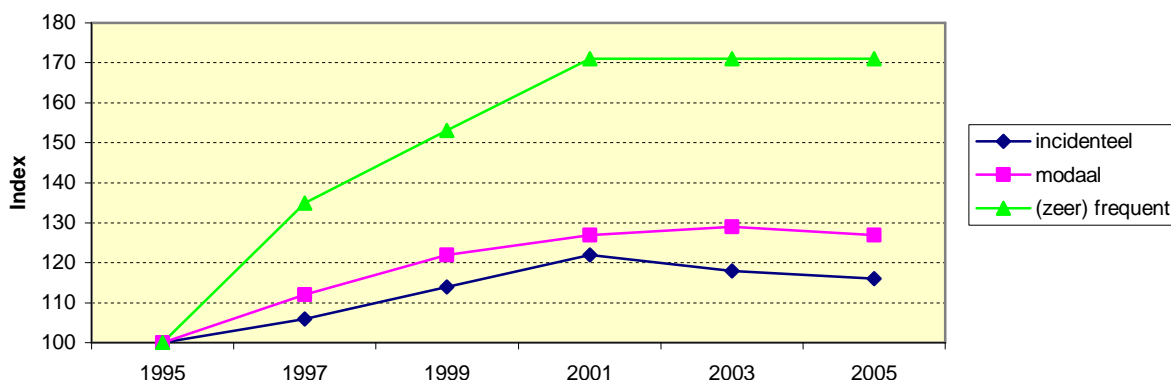
Tabel 4.1 Ontwikkeling van de frequentie van sportdeelname sinds 1995 (in %)

	1995	1997	1999	2001	2003	2005
doet geen sport	49	46	42	38	40	41
doet wel sport	51	54	58	62	60	59
1 - 10 keer (incidenteel)	10	8	8	10	7	7
11 - 50 keer (modaal)	24	23	24	23	24	22
51 - 100 keer (frequent)	9	12	13	16	16	15
101 en meer keer (zeer frequent)	8	11	13	13	13	14
gemiddeld aantal keer (van de sporters)	niet gevraagd	niet gevraagd	71 keer	74 keer	75 keer	80 keer

Als de lat lager wordt gelegd, bij minstens één keer per jaar - dit is de meest brede definitie van sportbeoefening -, dan doen twee keer zoveel Rotterdammers aan sport: 59%. Ruimschoots meer dan in 1995, maar sinds 2001 is de groei er wel uit. Zie ook figuur 4.1.

<sup>5</sup> 55% van de Rotterdammers heeft gehoord van sportjaar 2005, 45% niet.

**Figuur 4.1** Ontwikkeling van het aantal sporters vanaf 1995 bij een brede (1 of meer keer per jaar), modale (> 10 keer) en strenge definitie van sport (> 50 keer) (index: 1995=100)



In voorgaande jaren zijn, ondanks alle inspanningen van de overheid om vooral niet-sporters aan het sporten c.q. bewegen te krijgen, met name de groepen die al veel aan sport doen méér gaan sporten. In het bijzonder gold dat voor hoger opgeleide autochtone mannen. Deze ontwikkeling heeft zich in de laatste twee jaar niet voortgezet. Het percentage hoogopgeleide frequente sporters is de afgelopen jaren weer gedaald. Ook de in 2001 ingezette daling van de sportdeelname onder de jongste leeftijdsgroep (13-24 jarigen) heeft zicht voortgezet. Wel lijkt het erop dat het beleid heeft geresulteerd in een groeiende sportdeelname onder laag opgeleide Rotterdammers.

Het gemiddeld aantal keer dat men aan sport doet is wel verder toegenomen: gemiddeld hebben allen die in de afgelopen 12 maanden aan sport hebben gedaan in die periode 80 keer gesport; ruim 1,5 keer per week. Het meest frequent wordt gesport door hoger opgeleiden en door de jongste leeftijdsgroep: de groepen waaronder de sportdeelname ook al het hoogst is. Leeftijd en opleiding zijn dus nog altijd de belangrijkste variabelen ter verklaring van het al dan niet doen aan sport. Drie keer zoveel jongeren en hoogopgeleiden dan ouderen en laagopgeleiden doen aan sport.

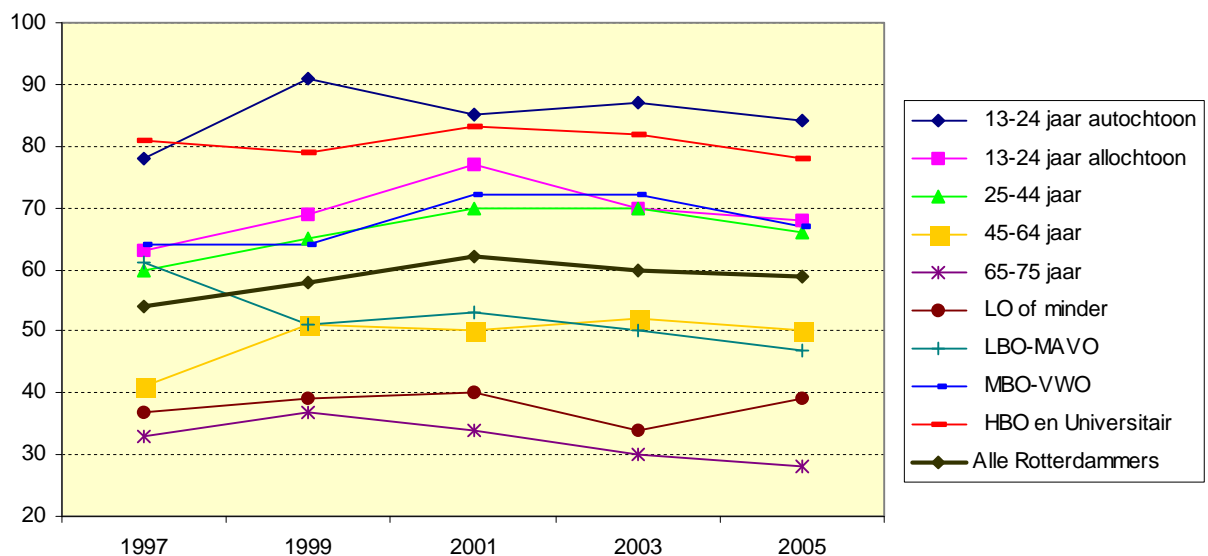
**Tabel 4.2** Ontwikkeling sportdeelname vanaf 1997 naar enkele persoonskenmerken (in procenten per jaar)

	1997				2003				2005			
	niet	1-10 keer	11-50 keer	>50 keer	niet	1-10 keer	11-50 keer	>50 keer	niet	1-10 keer	11-50 keer	>50 keer
<b>Geslacht:</b>												
man	43	7	23	28	35	5	24	36	37	7	21	35
vrouw	50	9	22	19	44	8	25	24	45	8	22	26
<b>Leeftijd:</b>												
13-24 jaar	30	6	27	37	22	10	31	37	24	10	26	40
25-44 jaar	40	10	25	25	30	10	27	34	34	9	24	33
45-64 jaar	59	7	17	16	48	4	23	25	50	6	18	25
65-75 jaar	67	4	20	10	70	3	11	16	72	2	11	15
<b>Opleiding:</b>												
LO of minder	63	7	15	15	66	5	14	15	61	7	13	19
LBO-MAVO	39	9	26	26	50	8	23	20	52	8	19	21
MBO-VWO	36	8	27	30	28	8	29	35	33	7	25	35
HBO en Universitair	19	7	35	39	18	5	28	49	22	8	27	43
<b>Etniciteit:</b>												
autochtonen	44	8	24	25	36	6	24	34	38	7	22	33
niet-westerse allocht.	56	8	18	18	48	8	25	19	48	9	20	23
<b>Alle Rotterdammers</b>	<b>46</b>	<b>7</b>	<b>23</b>	<b>23</b>	<b>40</b>	<b>7</b>	<b>24</b>	<b>29</b>	<b>41</b>	<b>7</b>	<b>21</b>	<b>30</b>

In figuur 4.2 is de ontwikkeling van de sportdeelname van enkele groepen Rotterdammers weergegeven vanaf 1997. Duidelijk is te zien dat de sportdeelname onder autochtone jongeren (13-24 jaar) en hoog opgeleide Rotterdammers al die jaren het hoogst is. Ook onder allochtone jongeren is de sportdeelname ruim boven het gemiddelde maar blijft flink achter bij hun autochtone leeftijdsgenoten. Ook is hun sportdeelname sinds 2001 weer aan het dalen.

Opvallend is dat, ondanks de algemene trend dat men steeds langer (dat wel zeggen tot op hogere leeftijd) aan sport blijft doen, de sportdeelname onder Rotterdamse ouderen de laatste jaren gestaag terugloopt. Mogelijk hangt dat samen met het dalende opleidingsniveau van deze leeftijdsgroep. Veel hoger opgeleide ouderen verlaten op een gegeven moment de stad.

**Figuur 4.2**      *Ontwikkeling sportdeelname van diverse groepen Rotterdammers vanaf 1997 (in procenten)*



Gezien de verschillen in bevolkingssamenstelling (leeftijd, opleidingsniveau, inkomen) per deelgemeente is het niet vreemd dat ook de sportdeelname per deelgemeente verschilt. In de deelgemeenten Hillegersberg-Schiebroek en Kralingen-Crooswijk is de sportdeelname het hoogst en in de deelgemeenten Feijenoord en Delfshaven het laagst.

Verder tonen de cijfers een zeer hoge sportdeelname van jongeren in Hoek van Holland, Prins Alexander en Hillegersberg-Schiebroek. Daar tegenover staat een zeer lage sportdeelname van ouderen in het Oude Noorden, en in iets mindere mate in Delfshaven.

Het belang van de aanwezigheid van (openbare) ruimte en sportvoorzieningen voor het wel of niet deelnemen aan sport blijkt als gekeken wordt naar het opleidingsniveau. Van de hoger opgeleide inwoners doet in *alle* deelgemeenten (MBO of hoger) een ruime meerderheid aan sport. De verschillen tussen de deelgemeenten zijn bij deze groep vrij klein. Zij hebben kennelijk voldoende financiële, culturele en sociale bagage om de weg naar sportbeoefening te vinden en zijn kennelijk niet al te zeer afhankelijk van de aanwezigheid van voorzieningen en ruimte in de directe woonomgeving.

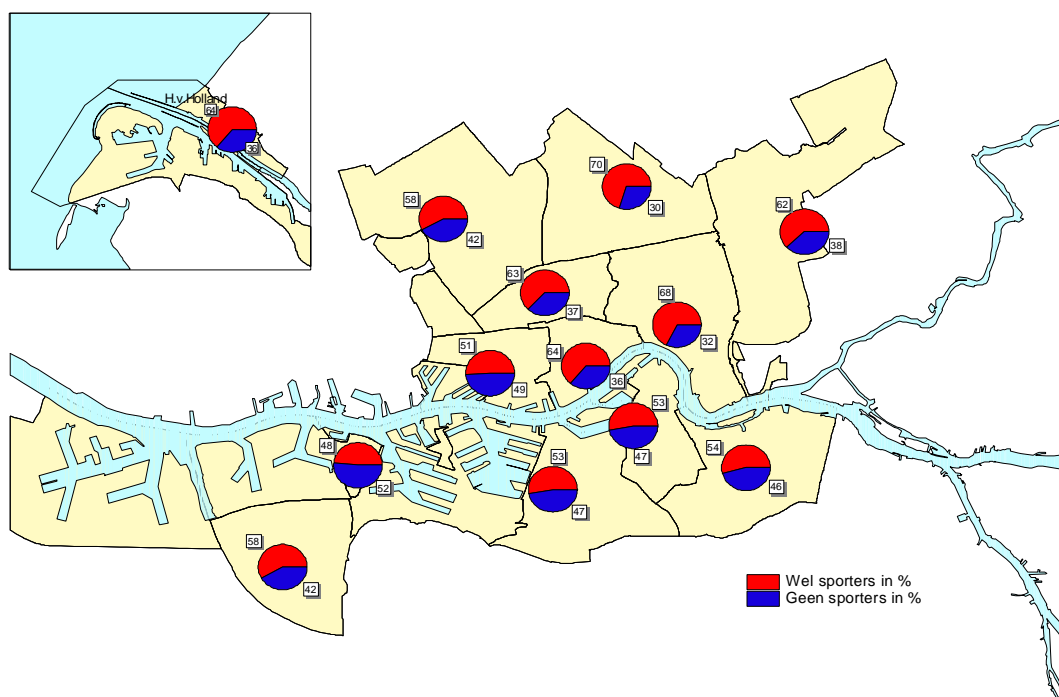
Bij de lager opgeleiden zijn de verschillen tussen de deelgemeenten veel groter. Met name in de deelgemeenten in het centrum van de stad met weinig sportvoorzieningen en openbare ruimte (o.a. Delfshaven en Stadscentrum) is de sportdeelname nu aanzienlijk lager dan in de deelgemeenten buiten de Ring, waar doorgaans meer leefruimte aanwezig is. Naast persoonsgebonden factoren speelt voor hen waarschijnlijk ook de geringere aanwezigheid van (sport)voorzieningen een belangrijke rol om wel of niet aan sport te (gaan) doen.

Tabel 4.3 Sportdeelname per deelgemeente naar opleiding en leeftijd (in %)<sup>6</sup>

Deelgemeente	Opleiding		Leeftijd				Totaal
	lager dan MBO	MBO en hoger	13-24 jaar	25-44 jaar	45-64 jaar	65-75 jaar	
Hillegersberg-Schiebroek	60	76	80	79	63	29	70
Kralingen-Crooswijk	51	76	78	76	55	44	68
Stadscentrum	36	75	75	75	49	32	64
Prins Alexander	52	71	85	67	61	34	62
Noord	41	76	74	75	48	10	63
Hoek van Holland	53	75	91	71	55	41	64
Hoogvliet	49	71	77	64	55	32	58
Overschie	49	68	71	69	51	39	58
IJsselmonde	46	66	73	68	41	29	54
Charlois	43	66	76	54	48	19	53
Feijenoord	40	73	71	57	45	18	53
Delfshaven	31	70	74	54	35	12	51
Pernis	*)	*)	*)	*)	*)	*)	48
Rotterdam	45	72	77	67	51	28	59

\*) te kleine aantallen

Figuur 4.3 Sportdeelname in de deelgemeente (in %)



In het verlengde hiervan kan worden geconstateerd dat de sportdeelname op de linker Maasoever (Rotterdam Zuid) nog altijd aanmerkelijk blijft achter bij die op de rechter Maasoever. Het aanzienlijk lagere opleidingsniveau van de bevolking op deze Maasoever in vergelijking met de rechter Maasoever buiten de Ring (56% heeft hier een lagere opleiding dan MBO tegen 38% op de rechter Maasoever) is daarvoor duidelijk de voornaamste reden. Op de linker Maasoever doet 54% van de bewoners wel eens aan sport, op de rechter Maasoever binnen de Ring is dat 61% en buiten de Ring 64%. Ten opzichte van 2003 heeft in dit laatste stadsdeel overigens de grootste daling in sportdeelname plaatsgevonden.

6 Let op: uitsplitsingen binnen deelgemeenten berusten soms op (heel) kleine aantallen.

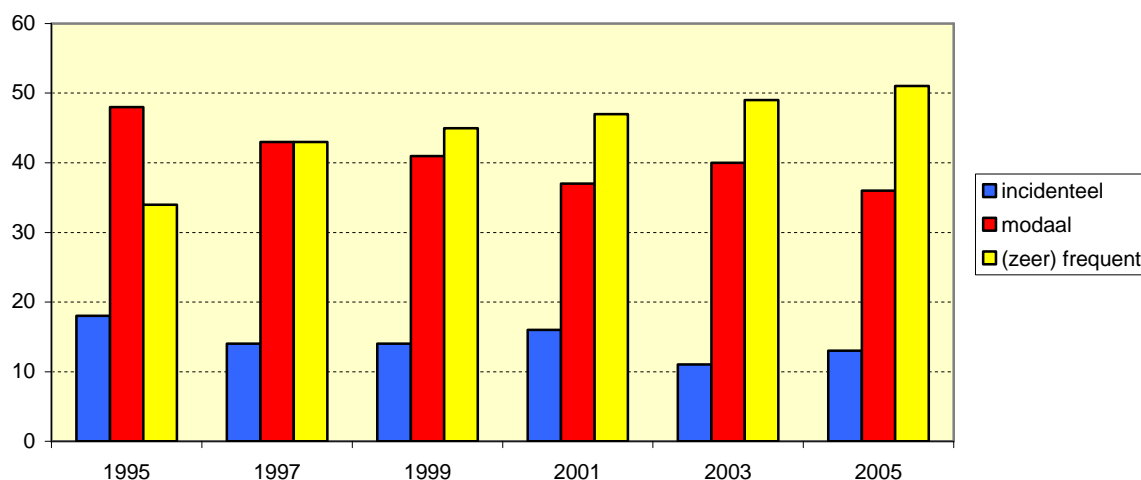
Tabel 4.4 Sportbeoefening naar stadsdeel

	2003	2005
rechter Maasoever binnen de Ring	63	61
rechter Maasoever buiten de Ring	70	64
(Overschie, Hillgersberg/Schiebroek, Pr. Alexander)		
linker Maasoever	54	54

## 4.2 Sporters

Van de Rotterdammers behoort volgens de gekozen ruime definitie 59% tot de 'sporters', te verdelen in (zeer) frequente, modale en incidentele sporters. Zij hebben minstens één keer in de afgelopen 12 maanden aan sport gedaan al dan niet in de vakantie. Uit figuur 4.4 blijkt duidelijk dat Rotterdamse sporters steeds intensiever aan sport doen (de steeds hoger wordende rechter kolom). Van hen doet 49% meer dan 50 keer per jaar aan sport. In 1995 was nog maar 34% een (zeer) frequente sporter. Deze toename is in de loop der jaren vooral ten koste gegaan van de modale sporters (11-50 keer) en van de incidentele sporters (1-10 keer). Slechts 11% van de sporters doet nu niet meer dan 10 keer per jaar aan sport (gemiddeld minder dan eens per maand).

Figuur 4.4 Ontwikkeling van het percentage incidentele, modale en frequente sporters vanaf 1995



Zoals al eerder gesignaleerd hangt het wel of niet aan sport doen sterk af van leeftijd en opleidingsniveau. Maar als men eenmaal aan sport doet, dan worden de onderlinge verschillen al veel kleiner. Met name geldt dat voor de factor 'leeftijd': als ouderen aan sport of sportief bewegen doen, dan doen ze dat minstens net zo vaak als jongeren. Maar ook sportende allochtonen en laagopgeleiden onderscheiden zich nu veel minder van autochtone en hoogopgeleide sporters. Zie tabel 4.5.

Voor het beleid is het dus vooral van belang de eventuele drempels voor de niet-sporters trachten weg te nemen. Daarbij zou het wel eens zo kunnen zijn dat sportstimuleringsactiviteiten *buiten* het onderwijs minder zoden aan de dijk zetten dan meer aandacht voor sport en bewegen op school. Vanwege de sportlessen en de contacten met medeleerlingen is de school voor velen een belangrijke instelling om met sport kennis te maken en om er plezier aan te leren beleven. Vooral voor kinderen die dat van huis uit niet meekrijgen is de school hiervoor van groot belang.

**Tabel 4.5** Sportdeelname in de afgelopen 12 maanden naar enkele persoonskenmerken  
(in procenten van de **sporters**)

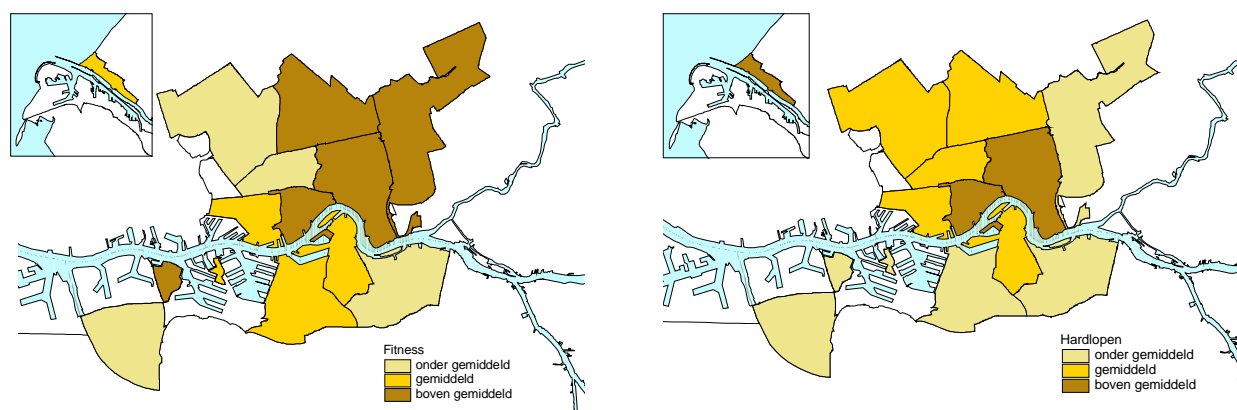
	1-10 keer	11-50 keer	>50 keer	Totaal
<i>Geslacht:</i>				
man	11	33	56	100%
vrouw	14	39	47	100%
<i>Leeftijd:</i>				
13-24 jaar	13	34	53	100%
25-44 jaar	13	37	50	100%
45-64 jaar	13	37	51	100%
65-75 jaar	9	38	53	100%
<i>Opleiding:</i>				
LO of minder	18	34	49	100%
LBO-MAVO	16	40	44	100%
MBO-VWO	10	37	53	100%
HBO en Universitair	10	35	55	100%
<i>Etniciteit:</i>				
autochtonen	11	36	53	100%
niet westerse allochtonen	15	37	48	100%
Alle sporters	13	36	51	100%

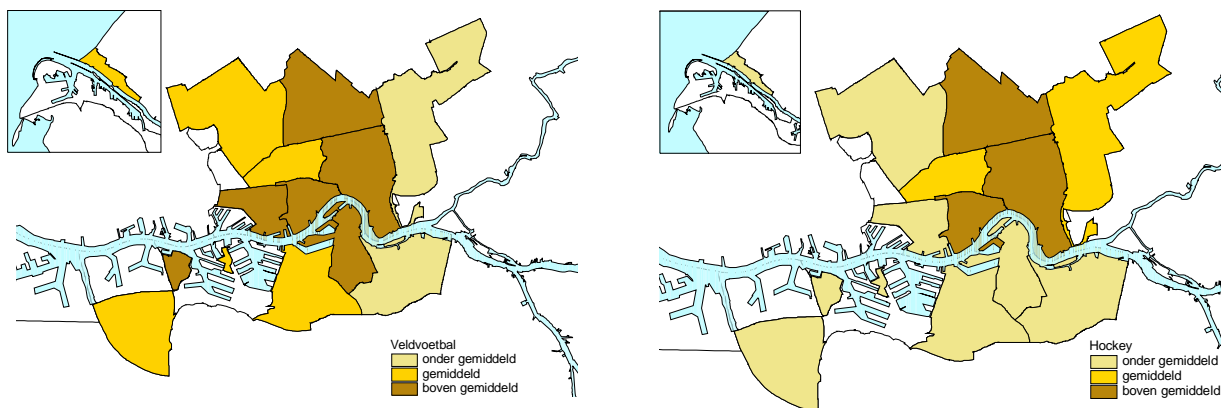
### 4.3 Takken van sport

Fitness is met 22% de meest beoefende sport. De populariteit voor het zwemmen is ten opzichte van voorgaande jaren gedaald van 20% naar 16% en staat daarmee gelijk met de belangstelling voor hardlopen/joggen/trimmen. Ook de deelname aan fiets- en wandelsporten is met elk 11% lager dan twee jaar geleden (zie figuur 4.6 op de volgende pagina).

In figuur 4.5 is van enkele takken van sport weergegeven in welke deelgemeenten deze sport meer of minder dan gemiddeld wordt beoefend. Duidelijk is zichtbaar dat deze sporten meer beoefend worden op de rechter Maasoever dan op de linker Maasoever, vooral geldt dat voor hockey en hardlopen. Het veldvoetbal is van deze vier sporten nog het meest over beide Maasoeveren gespreid, in Prins Alexander en IJsselmonde blijft de deelname aan veldvoetbal achter. In Prins Alexander worden fitness en hockey meer beoefend. De deelgemeente IJsselmonde scoort voor alle vier sporten laag.

**Figuur 4.5** Beoefening van enkele takken van sport per deelgemeente

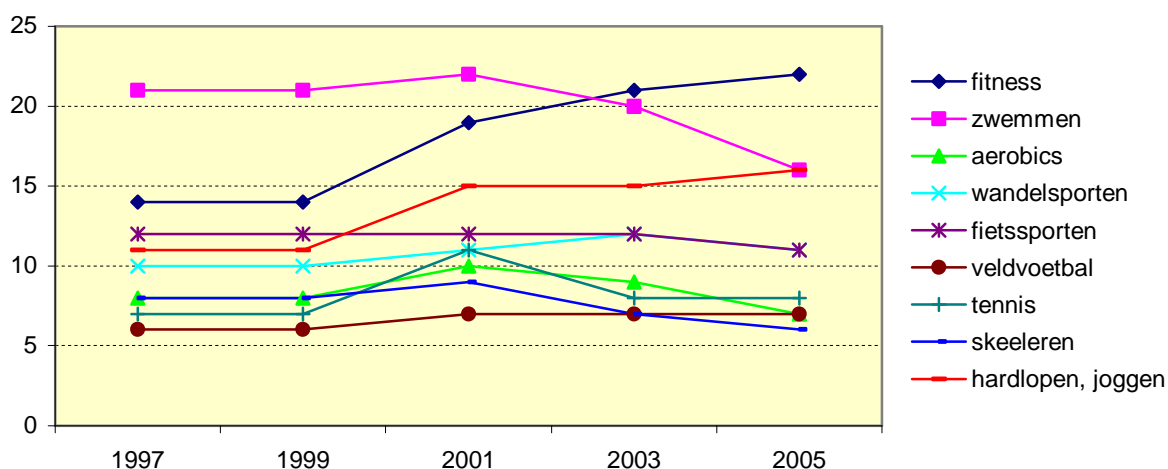




In tabel 4.6 is een overzicht gepresenteerd van de meest beoefende sporten voor incidentele, modale en (zeer) frequente sporters. In Bijlage III is een volledig overzicht opgenomen van het percentage beoefenaars per tak van sport.

Gemiddeld hebben de sporters 3,1 verschillende sporten aangekruist die ze in de afgelopen 12 maanden hebben beoefend. Dat is iets minder dan 2 jaar geleden, terwijl men wel meer is gaan sporten. Dat betekent dat de sporters een kleiner aantal sporten vaker (= intensiever) per jaar beoefenen.

**Figuur 4.6** Ontwikkeling deelname enkele veel beoefende sporten vanaf 1999 (in procenten van alle respondenten)



*Incidentele* sporters zijn voor het merendeel mensen die gemiddeld iets minder dan twee verschillende sporten beoefenen. De sporten die zij het meest beoefenen zijn dezelfde als de door modale en frequente sporters genoemde sporten. Zwemmen (20%) is het meest genoemd, direct gevolgd door fitness (genoemd door 19%). Daarnaast bestaat het sportgedrag van incidentele sporters uit een of enkele keren bowlen, of een wandel- of fietstochtje, een partijtje midgetgolf, een paar keer tennissen of snookeren of poolen, of een weekje skiën of langlaufen.

*Modale* sporters (11-50 keer) noemen gemiddeld 2,8 verschillende sporten. Van hen doen zo'n 30% aan fitness en zwemmen, andere sporten aanzienlijk minder.

Bij de *frequente* sporters (> 50 keer per jaar) komt fitness met afstand op de eerste plaats, met 43% is dat weer 2%-punt meer dan in 2003. Ook doen ze meer aan hardlopen/joggen-/trimmen. Aan zwemmen daarentegen doen ze steeds minder (van 32% in 2001 naar 29% in 2003 en nu 24% in 2005). Ook noemen zij tennis aanzienlijk minder vaak (van 24% naar 15%). Gemiddeld beoefenen zij 3,8 sporten, iets minder dan 2 jaar geleden.

**Tabel 4.6** Meest beoefende sporten verdeeld over incidentele, modale en frequente sportbeoefenaars (in %)

incidentele sporters (1 – 10 keer)		modale sporters (11 – 50 keer)		frequente sporters (> 50 keer)	
	%		%		%
zwemsporten	20	zwemsporten	30	fitness	43
fitness	19	fitness	31	hardlopen/joggen/trimmen	35
wandelsport	11	hardlopen/joggen/trimmen	19	zwemsporten	24
hardlopen/joggen/trimmen	11	aerobics/steps	14	wielrensporten/toerfietsen	21
wielrensporten/toerfietsen	10	wandelsport	14	wandelsport	20
bowling/kegelen	10	wielrensporten/toerfietsen	13	skiën/langlaufen	16
biljarten/snooker/poolen	8	biljarten/snooker/poolen	11	tennis	16
tennis	7	bowling/kegelen	11	veldvoetbal	14
veldvoetbal	6	skeeleren/skaten	9	aerobics/steps	12
aerobics/steps	6	skiën	9	skeeleren/skaten	12
Klim-en bergwandelen	6	tennis	9	biljarten/snooker/poolen	11
squash	5	veldvoetbal	8	bowling/kegelen	10

De traditionele (team)sporten komen, met uitzondering van het voetballen, vrijwel niet meer in deze lijstjes met meest beoefende sporten voor. Dit hangt ongetwijfeld voor een deel samen met de 'individualisering' van de Rotterdamse samenleving. De opkomst van tal van 'nieuwe' sporten en activiteiten heeft als gevolg dat tal van sporten nu in een betrekkelijke marge worden beoefend. Wel zijn het de sporten waarvoor de overheid van oudsher de zorg voor de accommodaties droeg.

**Tabel 4.7** Ontwikkeling van de deelname aan enkele traditionele sporten (in % van de sporters)

	1995	1997	1999	2001	2003	2005	
	%	%	%	%		%	absoluut
voetbal (veld + zaal)	16	16	12	15	13	13	222
- waarvan veldvoetbal	-	-	9	10	11	11	181
- waarvan zaalvoetbal	-	-	5	8	6	6	102
tennis	17	16	13	11	11	13	226
badminton	6	5	6	7	6	6	100
tafeltennis	2	2	4	5	6	7	118
gymnastiek/turnen	4	3	5	5	4	5	86
basketbal	5	5	4	5	4	4	66
volleybal	6	8	6	5	4	3	45
hockey	3	3	3	3	3	3	58
atletiek	1	2	2	2	2	2	49
korfbal	2	1	1	1	2	1	21
honkbal / softbal	1	2	1	2	1	2	35
handbal	1	1	0	1	1	1	14

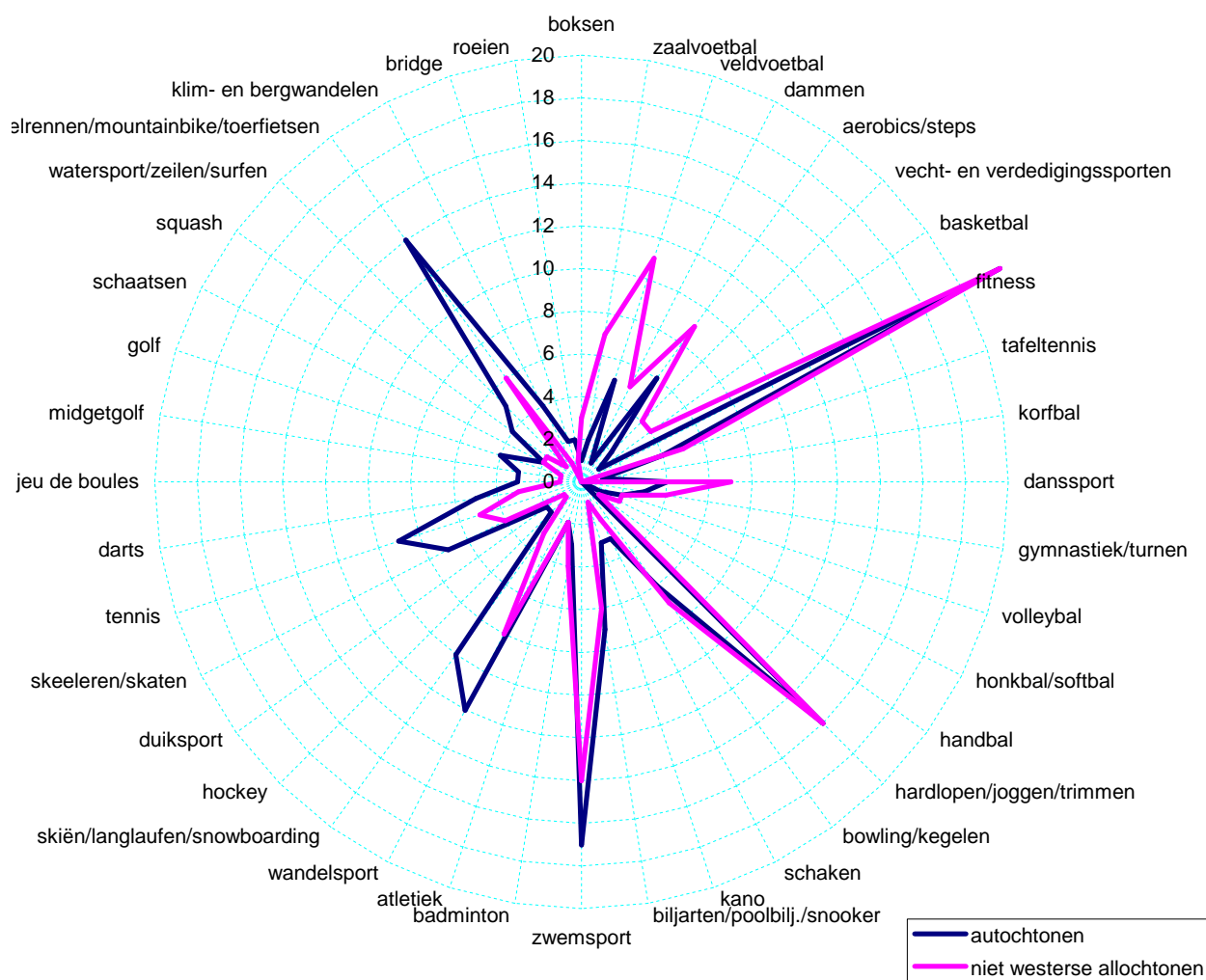
Dammen (Antillianen en Surinamers), zaalvoetbal, basketbal, boksen en veldvoetbal zijn sporten die aanzienlijk meer door niet-westerse allochtonen worden beoefend. Bridge, korfbal, jeu de boules en diverse watersporten worden vrijwel alleen door autochtonen beoefend. Zie tabel 4.8 en figuur 4.7



Tabel 4.8 Percentage autochtone en niet westerse allochtone beoefenaars van enkele takken van sport

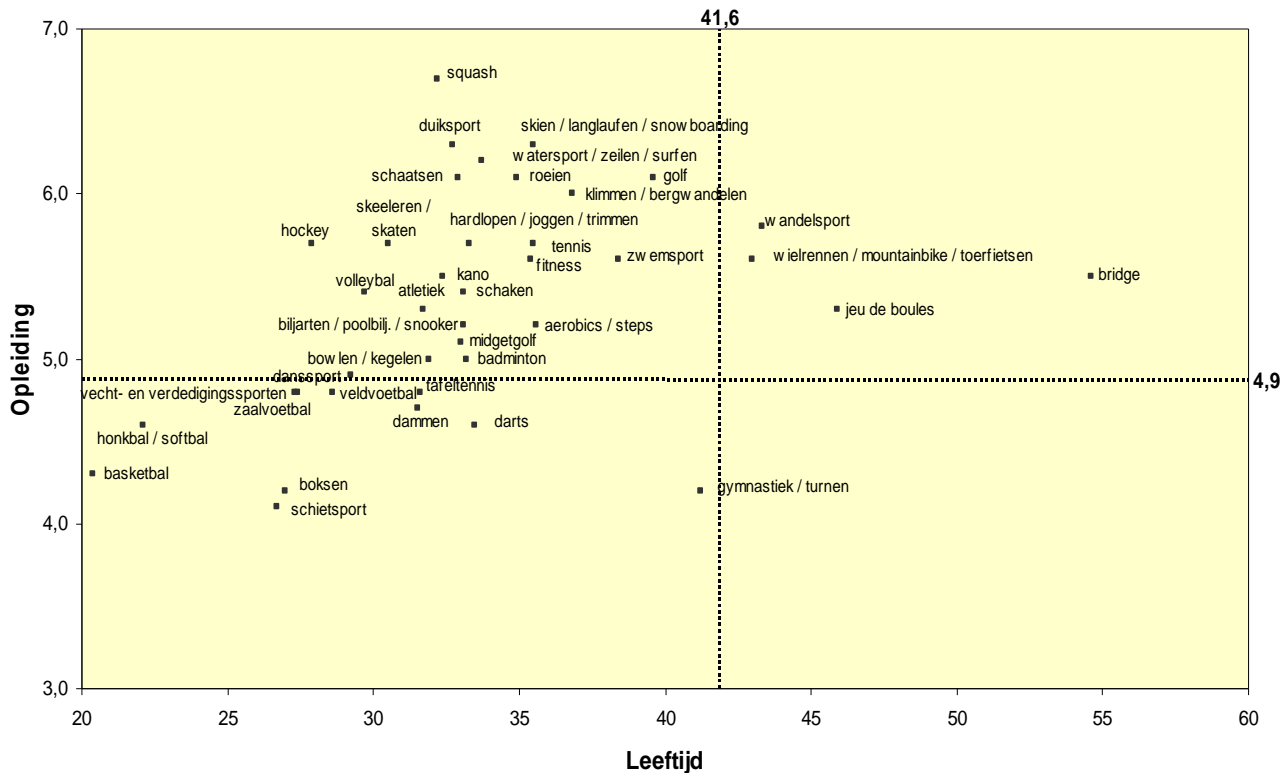
autochtonen			niet westerse allochtonen		
autochtonen			niet westerse allochtonen		
dammen	0	4	bridge	2	0
zaalvoetbal	2	7	korfbal	1	0
basketbal	1	4	jeu de boules	3	,5
boksen	1	3	watersport/zeilen/surfen	5	1
veldvoetbal	5	11	skiën/langlaufen/snowboarding	10	3
danssport	4	7	duiksport	3	1
honkbal-softbal	1	2	midgetgolf	3	1
..	..	..	klim- en bergwandelen	5	2
			roeien	2	1
			squash	5	2
			wielrennen/mountainbike/toerfietsen	14	7
			golf	4	2
			tennis	9	6

Figuur 4.7 Percentage beoefenaars per tak van sport van autochtonen en niet westerse allochtonen



Uit figuur 4.8 blijkt nog eens overduidelijk dat de beoefenaars van de meeste sporten jonger en hoger opgeleid zijn dan de gemiddelde Rotterdammer. Sporten als bridge, wandelen, gymnastiek en dammen vormen hierop een uitzondering.

*Figuur 4.8 Gemiddelde leeftijd en opleidingsniveau (op een schaal van 1=geen onderwijs tot 7=HBO/WO) van de beoefenaars van diverse takken van sport, 2005*



In tabel 4.9 zijn de sporten gegroepeerd in diverse categorieën<sup>7</sup>. Het meest beoefend worden sporten als fitness-sporten (aerobics en fitness), zwemsporten en trimmen/joggen/hard-lopen/skeelers. Bijna de helft van de Rotterdammers en 70% van de sportende Rotterdammers beoefent een of meer van deze sporten.

Ten opzichte van 1999 is met name de deelname aan hardlopen/joggen, vechtsporten, veldsporten en wandelen/fietssporten toegenomen. In die periode is de deelname aan wintersporten en cafésporten daarentegen flink gedaald en is de deelname aan tennissporten op hetzelfde niveau gebleven.

In de meeste sportcategorieën zijn hoger opgeleiden oververtegenwoordigd. Vooral is dat het geval bij watersporten, wintersporten, tennis/squash en wandel- en fietssporten. Bij vechtsporten, cafésporten en zaalsporten zijn zij daarentegen ondervertegenwoordigd. In tegenstelling tot voorgaande jaren, toen laag opgeleiden Rotterdammers bij geen enkele categorie waren oververtegenwoordigd, zien we nu dat zij meer dan gemiddeld veld- en zaalsporten beoefenen. Dat hoeft nog niet te betekenen dat zij gebruik maken van officiële sportvelden en –zalen en als lid van een vereniging. Waarschijnlijk is dat zij gebruik maken van de trap- en basketbalveldjes die her en der in de stad liggen en in de laatste tijd in aantal en kwaliteit flink zijn uitgebreid en verbeterd.

<sup>7</sup> Zie bijlage IV voor de indeling in categorieën.

**Tabel 4.9** Ontwikkeling van deelname aan diverse sportcategorieën ten opzichte van 1999

	Totaal 2005		t.o.v. 1999
	absoluut	%	%
fitness-sporten	705	41	+28%
joggen	543	31	+82%
wandel-/fietsporten	489	28	+33%
zwemsporten	482	28	-18%
zaalsporten	380	22	+22%
veldsporten	291	17	+42%
tennis, squash	286	17	0%
bowling/midgetgolf, ed.	257	15	-12%
wintersporten	244	14	-44%
cafésporten	242	14	-26%
watersporten	175	10	-9%
denksporten	131	8	-11%
vechtsporten	119	7	+75%
overige sporten	435	25	+4%
alle sporters	1737	100%	100%

#### 4.4 Verband waarin wordt gesport

Het sporten als klant/lid/cursist bij sportschool, fitnesscentrum is ook na 2003 verder toegenomen. De toenemende belangstelling voor fitness is daar ongetwijfeld debet aan. Een op drie sporters maakt van deze organisatievorm gebruik. Ook het individueel sporten vertoont een doorgaande groei: 42% van de sporters beoefent één of meer sporten wel eens alleen. Het percentage sporters dat minstens één sport in verenigingsverband beoefent is na enige jaren van stilstand ook weer iets toegenomen tot 36%. Niettemin beoefenen ruim twee op de drie Rotterdamse sporters sport vooral ongeorganiseerd: alleen en/of samen met anderen. De helft beoefent minstens één sport ongeorganiseerd met vrienden, familie, gezinsleden of kennissen.

**Tabel 4.10** Het verband waarin Rotterdamse sporters aan sport doen (in % van het aantal sporters en gebaseerd op de drie meest beoefende sporten)

Percentage Rotterdammers dat sport ...	1999 %	2001 %	2003 %	2005 %	1999 - 2005
ongeorganiseerd met vrienden, familie, gezin, collega's	51	53	51	50	-2%
ongeorganiseerd alleen/individueel	37	36	38	42	+14%
als lid van een sportvereniging	28	35	34	36	+29%
als klant/lid/cursist bij sportschool, fitnesscentrum	24	27	31	33	+38%
georganiseerd door gemeente, soc. cult. werk, welzijnswerk	7	8	6	7	0%
georganiseerd door bedrijf of in kader van bedrijfssport	5	7	8	7	+40%
in kader van georganiseerde sportvakantie	5	5	6	7	+40%
geen antwoord	7	5	3	4	-42%

Sinds 1999 is de deelname aan competitiesport vrijwel onveranderd; 16% van de sporters beoefent minstens één sport in competitieverband. Met de toegenomen sportdeelname in de afgelopen jaren betekent dit dat ook sport in competitieverband moet zijn toegenomen.

Ruim de helft van de sportende Rotterdammers beoefent hun sport buiten elk min of meer formele verband, dat wil zeggen dat zij geen van de drie meest beoefende sporten beoefenen in het verband

van competitie, training of toernooi of als onderdeel van een les of cursus. Ruim een kwart van de sporters doet minstens één sport in les- of cursusverband en iets minder doet minstens een sport in trainingsverband.

*Tabel 4.11 De vorm waarin de Rotterdammers aan sport doen (in % van het aantal sporters)*

Percentage Rotterdammers dat sport beoefent in ...	1999 %	2001 %	2003 %	2005 %	1999 - 2005
les- of cursusverband	21	24	24	27	+29%
trainingsverband	18	21	20	23	+28%
competitieverband	17	17	15	16	-6%
toernooiverband	10	11	10	11	+10%
geen verband/ geen antwoord	56	53	54	52	-7%

#### 4.5 Plaats waar wordt gesport

Steeds meer sporters gaan naar een fitnesscentrum of een sportschool voor hun sportbeoefening. Sinds 1999 is het percentage sporters dat dergelijke voorzieningen bezoekt met 9%-punt toegenomen. Het bezoek aan overdekte sportvoorzieningen (zwembad, ijsbaan) is daarentegen met een kwart afgenomen.

Veel wordt er ook gesport in de openbare buitenruimte. De helft van de sporters maakt daarvan gebruik, het meest in park en of bos of langs de openbare weg. Het gebruik van trapveldjes is de laatste jaren verdubbeld. Het gebruik van de sporthallen, -velden en -banen is sinds de vorige peiling min of meer stabiel gebleven.

Vrouwen beoefenen hun sport vaker dan mannen in het zwembad (overdekt en openlucht), in een fitnesscentrum / sportschool. Mannen noemen juist vaker sportveld/ atletiekbaan en sporthal of -zaal maar ook de openbare weg en trapveldjes.

*Tabel 4.12 Plaats waar Rotterdammers sporten (in % van het aantal sporters)*

Percentage Rotterdammers dat sport ...	1999 %	2001 %	2003 %	2005 %	1999 - 2005
Park, bos	28	30	33	32	+14%
Fitnesscentrum / sportschool	22	25	27	31	+41%
Sporthal, sportzaal, gymlokaal	25	33	30	30	+20%
Openbare weg	26	26	28	30	+15%
Sportveld, sportterrein, atletiekbaan	18	21	19	21	+17%
Overdekt zwembad, ijsbaan (binnen),	23	22	20	17	-26%
Zee, meer, plas, sloot	12	16	17	17	+42%
Thuis, tuin	9	11	11	10	+11%
Buurthuis / wijkgebouw	10	11	9	9	-10%
Ski-, tennis-, klimhal e.d.	7	9	8	8	+14%
Trapveldje	3	3	6	6	+100%
Openluchtzwembad, ijsbaan (buiten), e.d.	4	7	7	5	+25%
Halfpipe, skatebaan	1	1	1	1	0%
geen antwoord	7	6	4	4	-42%

Er zijn geen al te grote verschillen gevonden in het gebruik van sportruimte per deelgemeente. De sporters in de afzonderlijke deelgemeenten maken veelal in min of meer gelijke mate gebruik van de aanwezige mogelijkheden of zijn, zoals nogal wat sporters die in het stadscentrum wonen, bereid om

daarvoor afstanden af te leggen. Zij maken bijvoorbeeld meer dan gemiddeld gebruik van sportvelden en of -banen. De afwezigheid van dergelijke voorzieningen is voor hen kennelijk geen al te groot bezwaar. Verder valt op dat parken voor sportbeoefening vooral door de sportende bewoners van Kralingen-Crooswijk worden benut. De nabijheid van het Kralingse Bos zal daar (deels) de verklaring voor zijn. Opmerkelijk is echter dat het Zuiderpark die aantrekkingskracht niet heeft voor de bewoners in de deelgemeenten die daar in de buurt wonen. Ook de aanwezigheid van sportvelden in en nabij de deelgemeenten Hoogvliet en Overschie is blijkbaar geen garantie voor een hoger gebruik ervan door de bewoners van deze deelgemeenten in vergelijking met die uit bijvoorbeeld het Stadscentrum.

*Tabel 4.13 Deelgemeenten waar voorzieningen meer of minder dan gemiddeld worden gebruikt voor sportbeoefening*

	meer dan gemiddeld	minder dan gemiddeld
Park, bos	Kralingen-Crooswijk	IJsselmonde, Charlois, Hoogvliet
Fitnesscentrum / sportschool	Stadscentrum, Pr. Alexander	Hil./Schiebroek, Feijenoord, Hoogvliet, Charlois
Sporthal, sportzaal, gymlokaal	Hil./Schiebroek, Delfshaven	Stadscentrum, Overschie, Hoogvliet
Openbare weg	Hoek van Holland, Stadscentrum	Charlois
Sportveld, sportterrein, atletiekbaan	Stadscentrum, Hil./Schiebroek, Kralingen-Crooswijk	Hoogvliet, Overschie
Overdekt zwembad, ijsbaan (binnen),	Noord, Hoogvliet	Feijenoord, IJsselmonde, HvH
Zee, meer, plas, sloot	HvH, Kralingen-Crooswijk	Feijenoord
Thuis, tuin	Feijenoord, HvH	Hoogvliet, Pr. Alexander
Buurthuis / wijkgebouw	Charlois, Feijenoord	Hil./Schiebroek
Ski-, tennis-, klimhal e.d.	Stadscentrum	Hoogvliet, Charlois, Overschie
Trapveldje	Kralingen_Crooswijk, Delfshaven	Overschie

## 4.6 Zelfbeeld

Circa 60% van de Rotterdammers doet in meer of mindere mate aan sport. Maar zien zij zichzelf (de 'sporters') ook als een sporter? In heel veel gevallen (41%) is dat niet of nauwelijks het geval. Dat geldt vooral voor 'incidentele' en 'modale' sporters, maar toch ook voor menig 'frequente' sporter (meer dan 50 keer per jaar). Bijna een op de drie sporters ziet zich zelf wel (tamelijk of zonder meer) als een sporter, voor 29% is dat enigszins het geval.

*Tabel 4.14 Het zelfbeeld van Rotterdamse sporters naar hun sportdeelname, in % (horizontale percentering)*

	<i>Ziet zichzelf als sporter?</i>				
	nee, in het geheel niet	nee, nauwelijks	enigszins	ja, tamelijk	ja, zonder meer
1-10 keer	42	37	13	5	3
11-50 keer	18	32	31	15	4
51-100 keer	9	19	40	21	11
> 100 keer	7	10	26	27	30
Alle sporters 2005	17	24	29	18	12
idem 2003	17	25	35	14	10
idem 2001	18	26	28	17	11
idem 1999	23	26	25	15	11

Opmerkelijk blijft dat 8% van degenen die incidenteel aan sport doen zichzelf toch als een sporter zien.<sup>8</sup> Daar tegenover staan mensen die veel aan sport doen maar van zichzelf vinden dat ze geen echte sporter zijn. Zij beoefen vooral recreatieve sporten en bewegingsactiviteiten als zwemmen, wandelen, fitness, aerobics.

Uiteraard hangt het beeld dat men heeft over de eigen 'sportbeoefening' niet alleen af van het aantal keer dat men aan sport doet maar ook van de beoefende activiteiten. Zo blijkt dat zwemmers en beoefenaars van wandel- en fietssporten zich veel minder snel bestempelen als 'sporter' dan beoefenaars van veld- en vechtsporten. De meerderheid wordt binnen elke sportcategorie steeds gevormd door hen die zichzelf 'enigszins' zien als sporter.

*Tabel 4.15 Zelfbeeld van de beoefenaars van diverse sport-categorieën (in %)*

	<i>Ziet zichzelf als sporter?</i>				
	nee, in het geheel niet	nee, nauwelijks	enigszins	ja, tamelijk	ja, zonder meer
veldsporten	6	7	27	30	31
vechtsporten	7	10	25	32	25
tennis, squash	8	16	34	19	22
watersporten	7	22	34	18	19
zaalsporten	13	19	24	25	19
cafésporten	10	21	30	21	19
wintersporten	8	16	34	21	21
denksporten	16	23	29	15	16
joggen	8	17	33	24	18
fitness-sporten	11	20	36	22	11
bowling/midgetgolf, ed.	16	24	33	13	15
wandel-/fietssporten	17	27	29	16	12
zwemsporten	18	26	29	17	9
overige sporten	12	23	30	20	15
alle sporters	17	24	29	18	12

## 4.7 Samenvattend

Het SPORTJAAR 2005 heeft niet direct geresulteerd in een hogere sportdeelname. Net als in 2003 doet zo'n 60% minstens eens per jaar aan sport en bijna 30% minstens eens per week. Wel zijn degenen die aan sport doen vaker gaan sporten waardoor zij eerder zullen voldoen aan de Norm Gezond Bewegen. Leeftijd en opleiding zijn zeer bepalende factoren voor wel of geen sportdeelname. De verschillen in sportdeelname per deelgemeente worden vooral bepaald door de bevolkingssamenstelling. Onder hoger opgeleiden is de sportdeelname in de meeste deelgemeenten min of meer even hoog. Onder lager opgeleiden zijn de verschillen aanzienlijk groter, mogelijk als gevolg van aan-/afwezigheid van verschillen in mogelijkheden per deelgemeente. Onder jongeren en hoogopgeleiden is de groei van de sportdeelname gestabiliseerd of loopt zelfs wat terug. Onder laag opgeleide Rotterdammers is enige groei zichtbaar.

<sup>8</sup> Mogelijk komt dit door de toevoeging 'zonder meer' in het antwoord 'ja, zonder meer'. Wellicht is deze uitdrukking niet voor iedereen duidelijk.

Fitness is nu verreweg de meest beoefende sport cq. bewegingsactiviteit. Zwemmen, jarenlang koploper, raakt steeds meer uit de gratie en wordt nu ook door hardlopen/joggen ingehaald. Het gebruik van fitnesscentra, sportscholen en de openbare weg neemt voor sportbeoefening steeds verder toe, dat van zwembaden neemt af.

Steeds meer mensen beoefenen sport individueel, de helft van de sporters doen ook aan sport ongeorganiseerd met vrienden, familie, gezin, collega's. Het percentage sporters dat sport bedrijft als lid van een vereniging blijft stabiel rond 35%.





## 5 CULTUURPARTICIPATIE

In deze Vrijtijdsomnibus is voor de bepaling van de cultuurdeelname voor de derde keer gebruik gemaakt de Richtlijn Cultuurdeelname Onderzoek (RCO). Daardoor is het steeds beter mogelijk de resultaten van dit onderzoek te vergelijken met 2001, het jaar dat Rotterdam culturele hoofdstad was van Europa, en met 2003.

De uitkomsten van de vragen naar cultuurdeelname worden hier vrij globaal gepresenteerd. In een aparte rapportage in opdracht van de dienst Kunst en Cultuur van de gemeente Rotterdam ('Cultuurparticipatie van Rotterdammers 2005') is uitgebreider ingegaan op de cultuurdeelname van Rotterdammers.

### 5.1 Bezoek aan culturele voorstellingen

Het bezoek van Rotterdammers aan culturele voorstellingen is in 2005 in eerste aanzicht onveranderd ten opzichte van die in 2003 en in 2001: driekwart van de Rotterdammers heeft in het afgelopen jaar wel eens een voorstelling bezocht, een kwart deed dat juist niet. Uiteraard zijn er ook verschillen te constateren: per genre zijn hier en daar wel kleine verschillen tussen de jaren, zoals te zien is bij het teruglopende bezoek aan dance- of houseparty's. Maar vrijwel nergens zijn de verschillen zo groot dat ze buiten de betrouwbaarheidsmarges van het onderzoek vallen.

Het genre waaraan verreweg de meeste Rotterdammers wel eens deelnemen is het bezoek aan een film in een bioscoop of filmhuis. Dit aandeel van 57% is erg stabiel de laatste jaren. Het gemiddeld aantal maal dat filmbezoekers dit deden is in 2005 met 7,4 keer per jaar wel wat lager dan in voorgaande jaren, hetgeen zou kunnen resulteren in lagere bezoekcijfers in bioscopen. Andere relatief veel bezochte genres zijn concerten van pop- of wereldmuziek, musicals, toneel- en cabaretvoorstellingen.

*Tabel 5.1 Bezoek van Rotterdammers in de afgelopen 12 maanden aan culturele voorstellingen, uitvoeringen of bijeenkomsten in 2001, 2003 en 2005; totaal, gemiddeld en percentage bezoeken aan voorstellingen in Rotterdam*

	percentage bezoekers			gemiddeld aantal bezoeken 2005	waarvan % in Rotterdam 2005
	2001	2003	2005		
toneelvoorstelling	19	18	17	3,1	69
cabaret of kleinkunst	18	16	17	2,2	65
concert klassieke muziek	13	15	12	3,7	80
opera, operette	5	5	4	1,9	56
concert populaire of wereldmuziek	25	23	24	3,0	65
jazz-/bluesconcert	5	6	6	2,6	67
conc. harmonie, fanfare, brassband	3	3	4	2,3	76
musical	19	19	21	1,6	55
dance-/houseparty	13	12	10	6,5	72
ballet-/dansvoorstelling	7	9	8	3,1	69
uitvoering van een koor	9	11	8	2,3	70
literaire bijeenkomst	3	4	4	2,3	82
lezing over kunst/kunstgeschiedenis	3	3	4	2,7	76
minstens één van bovenstaande	62	60	60	6,6	69
film in bioscoop of filmhuis	56	57	57	7,4	84
minstens één van alle (incl. film)	75	75	75	11,0	77
geen enkele van deze	25	25	25		

Het gemiddelde aantal bezoeken dat bezoekers aan culturele voorstellingen afleggen is voor alle genres samen licht gedaald van ruim twaalf naar elf bezoeken in een jaar, gemiddeld dus net iets minder dan eens per maand. Ook in sommige van de afzonderlijke genres loopt het gemiddelde aantal bezoeken wat terug, bijvoorbeeld bij dance- of houseparty's, lezingen over kunst(geschiedenis) en, zoals hiervoor al vermeld, films. Toneelvoorstellingen en ballet- of dansvoorstellingen worden juist iets frequenter per jaar bezocht dan in voorgaande jaren.

Het aandeel bezoeken dat binnen Rotterdam plaatsvindt, loopt in 2005 niet verder terug ten opzichte van 2001. Duidelijk blijkt nu dat Rotterdammers in 2001 meer dan in andere jaren culturele voorstellingen in Rotterdam hebben bezocht, en dat nu weer de 'normale' verhoudingen tussen voorstellingen binnen en buiten Rotterdam zijn hersteld.

Degenen die wel eens een film bezoeken, bezoeken vaak ook een of meer voorstellingen in andere genres. Ruim een kwart van de filmbezoekers bezoekt geen andere genres. Ongeveer een op de drie bezoekers van een of meer voorstellingen, inclusief film, doet dat in slechts één genre (32%). Als filmbezoek niet wordt meegeteld, stijgt het aandeel dat slechts één genre bezocht tot 38%. Bijna een op de tien cultuurbezoekers (exclusief film) bezocht voorstellingen in vijf of meer genres.

## 5.2 Bezoek aan cultureel erfgoed en uitleencentra

Evenals in 2003 geldt ook in 2005 dat ruim de helft van de Rotterdammers wel eens een bezoek heeft gebracht aan museale voorzieningen of bezienswaardige gebouwen, dorpen of stadsdelen, kortom: aan cultureel erfgoed. De bezoekerspercentages zijn over de jaren vrij stabiel. Het bezoek aan bezienswaardige gebouwen, dorpen of stadsdelen was in 2005 iets minder dan in voorgaande jaren, zowel wat betreft het aandeel bezoekers als wat betreft het aantal keer dat men dit soort bezienswaardigheden bezocht. Ook het aandeel van deze bezoeken binnen de Rotterdamse gemeentegrenzen is wat lager dan voorheen.

*Tabel 5.2 Percentage Rotterdammers dat in de afgelopen 12 maanden een of meer musea, galleries, archieven of bezienswaardige gebouwen heeft bezocht*

	percentage bezocht			gemiddeld aantal bezoeken 2005	waarvan % in Rotterdam 2005
	2001	2003	2005		
museum	38	37	38	4,0	67
galerie, atelier	17	20	19	3,8	65
archief	4	4	3	3,6	61
bezienswaardige gebouwen, dorpen, stadsdelen	39	39	36	6,0	26
geen enkele bezocht	46	48	47		

De Rotterdammers hebben in 2005 iets minder dan in voorgaande jaren gebruik gemaakt van (culturele) uitleeninstellingen. In 2005 gold dat voor een kleine 60% van de Rotterdammers, voorheen lag dit aandeel ruim boven de 60%. Het bezoek aan en gebruik van bibliotheek, fonothek en artotheek lopen alle wat terug. Het gebruik van de videotheek loopt volgens dit onderzoek aanmerkelijk harder terug, zowel wat betreft het aandeel gebruikers als wat betreft het aantal keer dat men de videotheek bezocht.

*Tabel 5.3 Percentage Rotterdammers dat in de afgelopen 12 maanden gebruik heeft gemaakt van een bibliotheek, muziek- en/of kunstuitleen, of videotheek*

	percentage gebruikers			gemiddeld aantal keer gebruik gemaakt 2005
	2001	2003	2005	
bibliotheek	42	38	39	13,5
fonotheek/muziekuitleen	7	6	5	7,4
artotheek/kunstuitleen	2	2	2	2,6
videotheek	45	43	37	12,7
geen enkele bezocht	35	37	42	

### 5.3 Bezoek aan festivals en evenementen

Ook de Rotterdamse festivals en evenementen lijken te kampen hebben met een teruglopende belangstelling. Hoewel dit keer meer festivals dan ooit in het onderzoek zijn betrokken is het percentage Rotterdammers dat geen van deze activiteiten heeft bezocht licht toegenomen van 32% tot 35%.

*Tabel 5.4 Percentage Rotterdammers dat de Rotterdamse festivals kent en in de afgelopen 12 maanden heeft bezocht*

	heeft het bezocht			heeft ervan gehoord		
	2001	2003	2005	2001	2003	2005
Wereldhavenfestival / Wereldhavendagen	34	40	35	85	84	87
Zomercarnaval (vh Solero Zomercarnaval)	29	34	32	75	87	88
Dunyafestival	22	20	21	65	68	72
Strandje aan de Maas bij de Erasmusbrug			19			74
De Parade	11	20	19	43	63	64
FFWD Danceparade	21	15	16	76	57	64
Rotterdams Straatfestival	17	14	15	67	61	62
Internationaal Filmfestival Rotterdam	12	13	11	78	76	79
R'Uitmarkt	7	8	8	51	52	53
Dag van de Romantische Muziek	5	6	7	34	36	38
Ben & Jerry's Pleinbios			7			31
De Wereld van Witte de With		5	5		20	24
Museumnacht			5			50
Metropolis Popfestival	5	4	4	32	28	27
Rotterdam Philharmonic Gergiev festival	2	4	3	22	33	34
De keuze van de Rotterdamse Schouwburg		3	2		23	19
Geen Daden maar Woorden		1	1		11	12
Geen van deze festivals	31	32	35	4	5	4

Aan de bekendheid van de festivals ligt het niet, want die is in de vrijwel alle gevallen gelijk of zelfs hoger dan in 2003. Het Wereldhavenfestival is nog steeds het meest bezochte evenement maar heeft niet meer het topjaar 2003 kunnen evenaren toen 40% van de Rotterdammers er een bezoek aan heeft gebracht gedurende een van de drie 'openingsdagen'. Het eendaagse Zomercarnaval trekt met 32% bijna evenveel bezoekers. Een van de nieuwe publiekstrekkingen in Rotterdam, het strandje aan de

Maas bij de Erasmusbrug, is bij bijna drie op de vier Rotterdammers bekend en is door bijna een op de vijf wel eens bezocht in de afgelopen 12 maanden. Twee andere nieuwe 'festivals' in dit onderzoek zijn door ongeveer een op elke twintig Rotterdammers bezocht (Pleinbios 7% en Museumnacht 5%).

### Bezoek aan sportevenementen en -wedstrijden

In het SPORTJAAR 2005 is een groot aantal nieuwe evenementen georganiseerd, eenmalige evenementen zoals diverse Wereldkampioenschappen, maar ook nieuwe terugkerende evenementen als de Wieler 6 daagse.

In voorgaande jaren werd door ruim de helft van de Rotterdammers een of meer dan deze sport-evenementen en wedstrijden bezocht. In 2005 is dat gestegen tot 63%. Dat zal vooral te danken zijn aan Red Bull-air race en Formule 1 'Monaco aan de Maas', die beide een groot aantal nieuwsgierige Rotterdammers op de been brachten. Op de echte internationale sportkampioenschappen kwamen veel minder Rotterdammers af. Het WK-honkbal scoorde daarbij met 5% (wat toch staat voor ruim 20.000 Rotterdamse bezoekers) nog het hoogst.

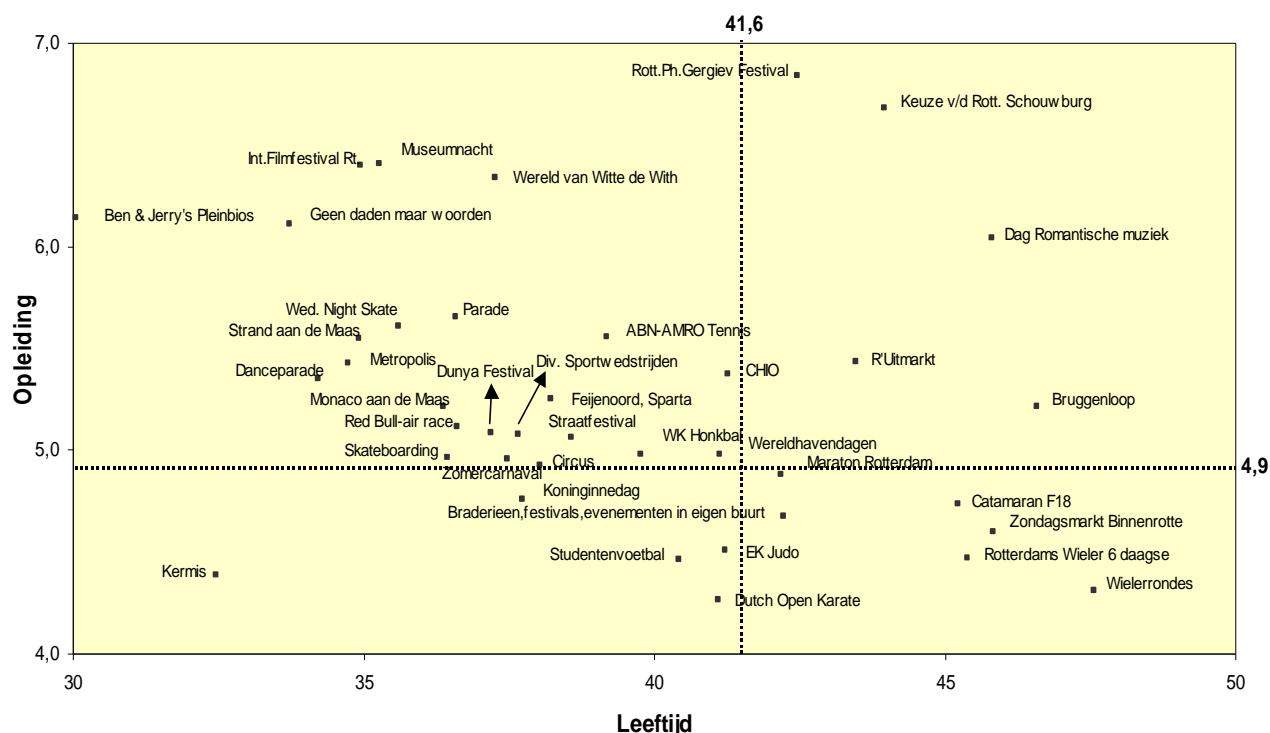
Bij de al langer bestaande wedstrijden en evenementen blijkt is het bezoek iets teruggelopen ten opzichte van 2003.

*Tabel 5.5 Percentage Rotterdammers dat in de afgelopen 12 maanden Rotterdamse sportevenementen heeft bezocht*

	1997	1999	2001	2003	2005
Marathon van Rotterdam	37	39	44	43	39
Red Bull-air race					29
Formule 1 'Monaco aan de Maas'					20
Wedstrijden betaald voetbal (Feyenoord, e.a.)	14	14	17	18	13
Wednesday Night Skate Tour			8	8	9
ABN-AMRO tennistoernooi	5	4	6	6	5
Wereldkampioenschap Honkbal					5
Rotterdam Baseball World Port Tournament	2	2	5	5	
Rotterdamse Wieler 6 daagse					4
CHIO	3	4	5	7	4
Lokale amateur wielerrondes	3	3	3	6	3
Bruggenloop		2	4	4	3
Wereld Kampioenschap Skateboarding					3
Wereld Kampioenschap Catamaran F18					2
Wereld Kampioenschap Studentenvoetbal					2
EK Judo					1
Dutch Open Karate					1
Andere sportwedstrijden of sporttoernooien	12	6	11	11	8
geen van bovenstaande	48	49	43	44	37

Uit figuur 5.1 blijkt duidelijk dat alle festivals bezocht worden door mensen met een gemiddeld bovenmodaal opleidingsniveau. In het bijzonder springen het Gergiefestival en de Keuze van de Schouwburg eruit. Het Internationaal Filmfestival en de Museumnacht trekken ook veel hoogopgeleiden, maar aanzienlijk meer jongeren. De bezoekers van de Wereldhavendagen, de Marathon en ook het WK-honkbal vormen wat betreft leeftijd en opleiding nog het meest een afspiegeling van de Rotterdamse bevolking.

**Figuur 5.1** Gemiddelde leeftijd en opleidingsniveau (op een schaal van 1=geen onderwijs tot 7=HBO/WO) van de bezoekers van diverse culturele instellingen festivals en evenementen



### Bezoek aan 'overige' evenementen

Ongeveer twee op de drie Rotterdammers hebben een of meer van de volgende evenementen en/of voorzieningen bezocht: braderieën, Koninginnedag, Kermis en Circus. Ondanks de toevoeging in dit onderzoek van de Zondagsmarkt Binnenrotteplein is het percentage niet-bezoekers in vergelijking met voorgaande jaren toegenomen. Ook hier zien we namelijk dat het bezoek aan de afzonderlijke evenementen is teruggelopen.

**Tabel 5.6** Percentage Rotterdammers dat de afgelopen 12 maanden Rotterdamse 'overige evenementen' heeft bezocht

	1995	1997	1999	2001	2003	2005
Braderieën, festivals, evenementen in de buurt	48	54	52	51	52	48
Koninginnedag in de binnenstad	34	36	33	36	36	32
Kermis	22	22	19	22	25	21
Circus	10	4	3	8	8	7
Zondagsmarkt Binnenrotteplein	-	-	-	-	-	21
geen van deze bezocht (incl. geen antwoord)	-	24	30	29	31	33

Naar de Zondagsmarkt op het Binnenrotteplein is in voorgaande jaren niet gevraagd.

## 5.4 Bezoek aan feesten in eigen kring met optredens

Naast deelname aan de zogenaamde formele cultuur is met de RCO ook gevraagd naar deelname aan vormen van informele cultuur. Met vragen naar het bezoek aan feesten met optredens van verschillende soorten artiesten wordt getracht aan te sluiten bij de gedachte dat cultuur een levend begrip is en dat jongeren en immigranten nieuwe cultuurvormen introduceren.

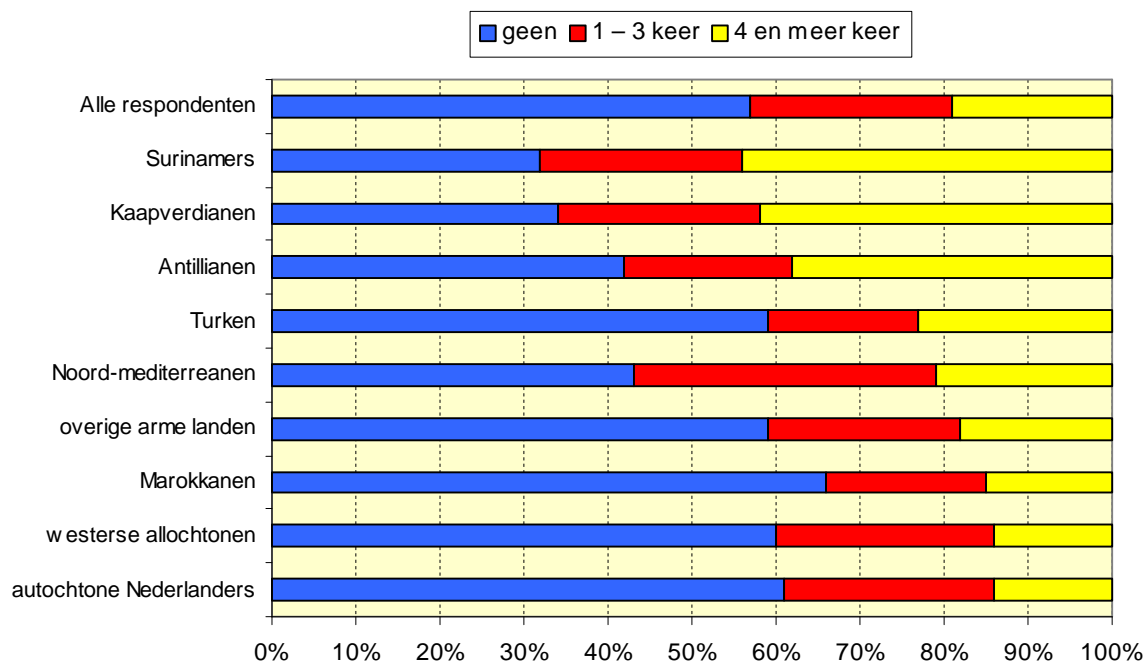
Tabel 5.7 Percentage Rotterdammers dat de afgelopen 12 maanden Rotterdamse een of meer feesten met live optredens heeft bezocht

	percentage bezocht			gemiddeld aantal bezoeken	percentage bezoeken in Rotterdam
<i>feesten met vooral:</i>	2001	2003	2005	2005	2005
live muziek	38	35	32	4,1	72
dj/vj	18	18	18	5,8	73
dansvoorstelling	9	10	9	2,9	70
cabaret/stand-up-comedy	7	6	7	1,9	73
toneelvoorstelling	5	5	5	2,2	74
geen enkel bezocht	51	55	57		

Iets minder dan de helft van de Rotterdammers (43%) gaat wel eens naar een dergelijk feest. Het aantal mensen dat dergelijke feesten niet bezoekt loopt wat op.

In de meeste gevallen bezoekt men een feest met vooral live-muziek. Dergelijke feesten worden vooral bezocht door jongeren en allochtonen, en in het bijzonder door Kaapverdianen, Antillianen en Surinamers. Rond de driekwart van dit soort feesten wordt door Rotterdammers binnen de gemeentegrenzen bezocht. Ten opzichte van 2001 zijn er verder nauwelijks veranderingen geconstateerd. Wel lijkt het er op dat zij wat vaker dergelijke feesten buiten Rotterdam bezoeken.

Figuur 5.2 Bezoek aan feesten met live optredens naar etniciteit, in % van het aantal respondenten per groep



## 5.5 Beoefenen van kunstzinnige activiteiten

Net als in voorgaande jaren is ongeveer één op drie Rotterdammers zelf cultureel actief en beoefent een of meer kunstzinnige activiteiten als tekenen, zingen, pianospelen, websites ontwerpen, sieraden maken, etc. Per activiteit zijn de gevonden verschillen te klein om er conclusies aan te verbinden.

17% doet aan één zo'n activiteit, 8% aan twee en 9% aan drie of meer. Zingen en het bespelen van een muziekinstrument is het meest frequent beoefend (meer dan eens per week).

*Tabel 5.8 Percentage Rotterdammers dat de afgelopen 12 maanden Rotterdamse een of meer kunstzinnige activiteiten heeft beoefend*

	percentage beoefenaars			gemiddeld aantal keer per jaar	% beoefenaars in georganiseerd verband
	2001	2003	2005	2005	2005
Tekenen, schilderen,, grafisch werk	11	11	13	31	21
Zingen	10	9	10	67	53
Muziekinstrument bespelen	9	9	9	61	32
Fotografie/film/video	6	5	8	18	26
Verhalen/gedichten schrijven	6	6	6	19	22
Websites ontwerpen	4	6	5	16	25
Muziek maken op de computer	4	5	5	37	16
Beeldhouwen, boetseren, pottenbakken, sieraden maken	3	4	5	9	35
Werken met textiel, wandkleden maken, weven	4	5	4	21	21
Toneel, mime, (volks)dans, ballet	4	3	4	34	77
geen van deze activiteiten	66	67	66		

## 5.5 Samenvattend

Driekwart van de Rotterdammers heeft het afgelopen jaar wel eens een culturele voorstelling bezocht. Het meest bezocht werden films, 57% van de Rotterdammers deed dat. Alle andere genres samen werden door 60% van de Rotterdammers bezocht. Al met al zijn deze cijfers vrijwel niet veranderd ten opzichte van eerdere jaren.

In 2005 heeft ruim de helft van de Rotterdammers wel eens een bezoek gebracht aan museale voorzieningen of bezienswaardige gebouwen, dorpen of stadsdelen. Ook deze bezoekerspercentages zijn over de jaren vrij stabiel. Het gebruik van de videotheek loopt iets terug vergeleken met eerdere jaren, terwijl het gebruik van bibliotheek, fonothek en artothek vrijwel niet verandert.

Ook de Rotterdamse festivals en evenementen lijken te kampen te hebben met een teruglopende belangstelling. De meest bezochte festivals zijn al jaren het Wereldhavenfestival en het Zomercarnaval. Mede dankzij de vele (extra) sportevenementen in het SPORTJAAR 2005 hebben meer Rotterdammers dan voorheen een of meer sportieve evenementen bezocht.

Het bezoek aan feesten in eigen kring met live optredens loopt licht terug, wat vooral te zien is bij de feesten met live muziek.

Net als in voorgaande jaren beoefent ongeveer een op de drie Rotterdammers zelf culturele activiteiten, het meest wordt er gezongen en muziek gemaakt.





## 6 HORECAVOORZIENINGEN EN WINKELCENTRA

### 6.1 Bezoek aan horecavoorzieningen

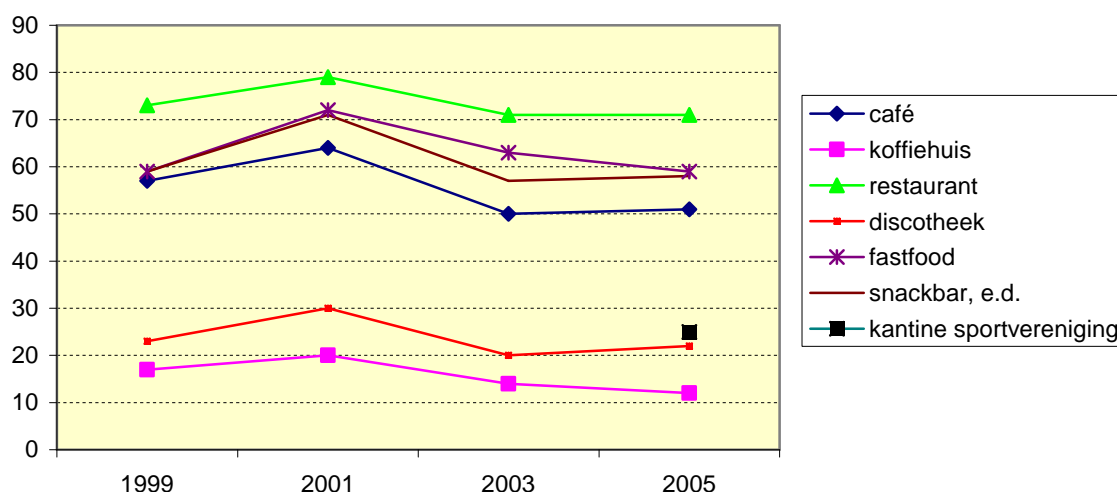
Bijna alle Rotterdammers komen wel eens in een horecavoorziening zoals een café, koffiehuis, restaurant, discotheek, kantine, fast-foodrestaurant of snackbar-achtige eetgelegenheid. Net als in voorgaande jaren zegt slechts ruim 1 op de 10 Rotterdammers dergelijke horecavoorzieningen het afgelopen jaar niet te hebben bezocht. Het betreft dan vooral laag opgeleide ouderen (65+).

Tabel 6.1 Percentage Rotterdammers dat horecavoorzieningen bezoekt

	1999			2003			2005		
	zelden of nooit	paar keer per jaar	eens per maand of vaker	zelden of nooit	paar keer per jaar	eens per maand of vaker	zelden of nooit	paar keer per jaar	eens per maand of vaker
café, grand café	43	25	32	50	24	26	49	25	26
koffiehuis	83	8	9	86	7	7	88	7	5
restaurant	27	42	31	29	44	27	29	44	27
discotheek	77	12	12	80	11	9	78	11	11
fastfood restaurant	41	31	29	37	33	30	42	32	26
snackbar, cafetaria, shoarmazaak	41	29	30	43	32	25	41	32	27
kantine sportclub	-	-	-	-	-	-	75	8	17

Na de scherpe daling van het horecabezoek van Rotterdammers tussen 2001 en 2003 (kort na de komst van de euro) heeft het bezoek zich in de laatste jaren gestabiliseerd op het niveau van 2003, met uitzondering van het bezoek aan fast-foodrestaurants (dat verder is teruggezaakt naar het niveau van 1999) en aan koffiehuisen. Zie figuur 6.1.

Figuur 6.1 Ontwikkeling bezoek aan horecavoorzieningen vanaf 1999 (in procenten)



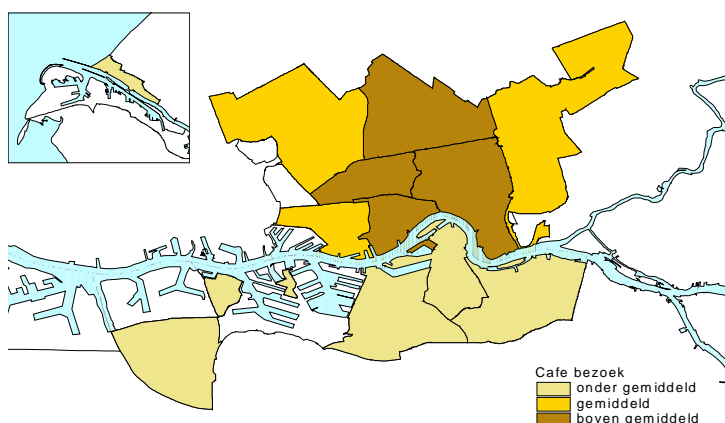
Ieder type horecavoorziening heeft zijn eigen publiek. In het algemeen bezoeken jongeren en hoger opgeleiden veel vaker horecavoorzieningen. Cafés en restaurants worden meer dan gemiddeld bezocht door mannen, de jongste helft van de bevolking (13-44 jaar) en vooral door hoger opgeleiden met een goed inkomen. Over het algemeen zijn dit vaker autochtone dan niet-westerse allochtone Rotterdammers.

Koffiehuizen worden wat meer door jongeren en allochtonen (25-44 jarigen) bezocht. Ook discotheeken, fast-foodrestaurants en snackbars worden vooral door jongeren bezocht. Het bezoek aan kantines van sportverenigingen is wat meer van alle leeftijden en inkomens. Wel komen mannen er vaker dan vrouwen.

*Tabel 6.2 Percentage Rotterdammers dat wel eens een horecavoorziening bezoekt naar persoonskenmerken*

	café	koffiehuis	restaurant	discotheek	fast-food-restaurant	snackbar e.d.	kantine sportclub
<i>Geslacht:</i>							
man	56	14	69	24	60	61	32
vrouw	47	11	72	20	59	55	20
<i>Leeftijd:</i>							
13-24 jaar	57	20	75	60	86	82	34
25-44 jaar	62	14	76	25	72	66	28
45-64 jaar	41	7	69	4	43	45	20
65-75 jaar	27	7	50	1	17	22	13
<i>Opleiding:</i>							
LO of minder	25	9	44	18	50	43	20
LBO-MAVO	37	9	63	13	57	55	24
MBO-VWO	58	15	80	33	72	68	29
HBO en Universitair	78	16	90	22	54	58	25
<i>Inkomen:</i>							
sociale minima	35	14	49	23	63	54	20
minimum tot modaal	46	12	68	22	55	56	19
modaal tot 2x modaal	57	10	81	21	62	63	29
meer dan 2x modaal	72	14	91	22	61	60	35
<i>Etniciteit:</i>							
autochtonen	56	11	75	19	56	53	26
niet westerse allochtonen	39	15	61	28	61	73	22
<b>Alle Rotterdammers</b>	<b>51</b>	<b>12</b>	<b>71</b>	<b>22</b>	<b>59</b>	<b>58</b>	<b>25</b>
2003	50	14	71	20	63	57	
2001	58	17	74	25	66	64	
1999	57	17	73	23	59	59	
1997	49	16	64	24	57	57	

*Figuur 6.2 Cafébezoek van Rotterdammers naar deelgemeente*



## 6.2 Bezoek aan winkelcentra en markten

De meeste Rotterdammers gaan wel eens winkelen in de binnenstad van Rotterdam of de winkelcentra Zuidplein of Oosterhof/Alexandrium; 18% heeft dat de afgelopen 12 maanden niet gedaan; 10% komt in alle drie wel eens.

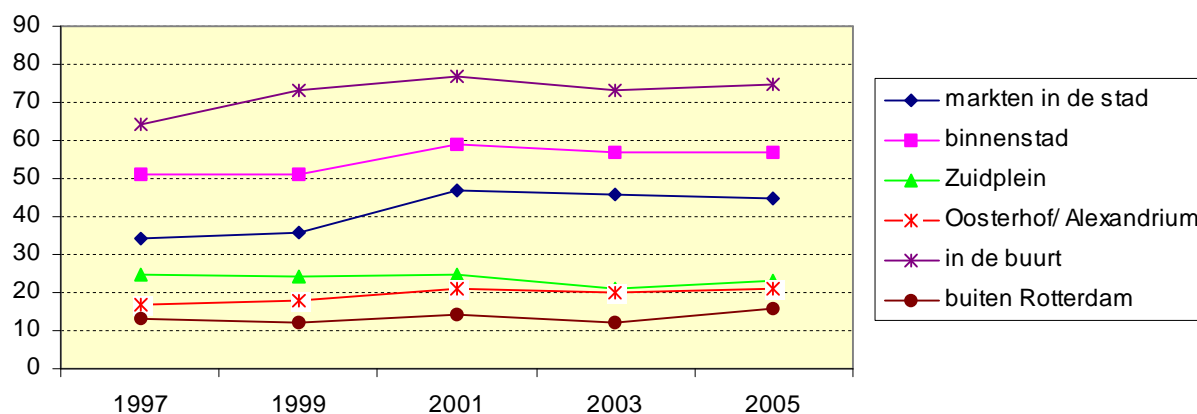
Tabel 6.3 Percentage Rotterdammers dat winkelcentra in en buiten Rotterdam bezoekt in 2005

winkelcentra	zelden of nooit/ geen antwoord	paar keer per jaar	één of meer keer per maand	één of meer keer per week	vrijwel elke dag
binnenstad	19	25	35	19	3
Zuidplein	57	20	16	6	1
Oosterhof/Alexandrium	57	22	14	6	1
in de buurt	18	7	21	39	14
buiten Rotterdam	55	29	12	4	0
markten in de stad	33	22	26	19	0

Het meest in trek als winkelcentrum is nog altijd de 'Rotterdamse binnenstad': 81% is er in de loop van het jaar wel eens geweest om te winkelen, 22% komt er eens per week of vaker. Beide andere winkelcentra hebben aanzienlijk minder van zulke frequente bezoekers. Voor de dagelijkse en wekelijkse boodschappen is het winkelcentrum in de eigen buurt verreweg het meest in trek: 53% komt er minstens eens per week. Iets minder dan de helft van de Rotterdammers gaat wel eens naar een winkelcentrum buiten Rotterdam. Een op de vijf bezoekt wekelijks een of meer van de Rotterdamse markten.

De dalende tendens van twee jaar geleden heeft zich niet doorgezet, alleen het marktbezoek is nog iets verder afgenomen, maar ligt nog altijd ver boven het niveau van voor de eeuwwisseling. Een toenemend aantal Rotterdammers winkelt wel eens buiten hun eigen stad.

Figuur 6.3. Percentage Rotterdammers dat minstens eens per maand winkelcentra in en buiten Rotterdam bezoekt vanaf 1997



## 6.3 Samenvattend

Het bezoek van Rotterdammers aan horecagelegenheden heeft zich na de inzinking in 2003 gestabiliseerd op het toen gemeten niveau. Alleen het bezoek aan fastfood-restaurants en koffiehuizen is sindsdien nog wat verder gedaald.

Ook het bezoek aan de winkelcentra lijkt zich te stabiliseren na de teruggang in de voorgaande jaren. Groei is er voor de winkelcentra in de buurt en vooral voor winkelcentra buiten de stad.



## 7 RECREATIE DICHTBIJ HUIS

### 7.1 Bezoek aan overdekte buurt- en wijkvoorzieningen

Ruim tweederde van de Rotterdammers komt wel eens in één of meer van de in tabel 7.1 genoemde buurt- en wijkvoorzieningen, eenderde komt er nooit. Zwembaden en bibliotheken zijn de best bezochte buurt- en wijkvoorzieningen, bijna 40% van de bevolking komt er wel eens, vooral jongeren en allochtonen.

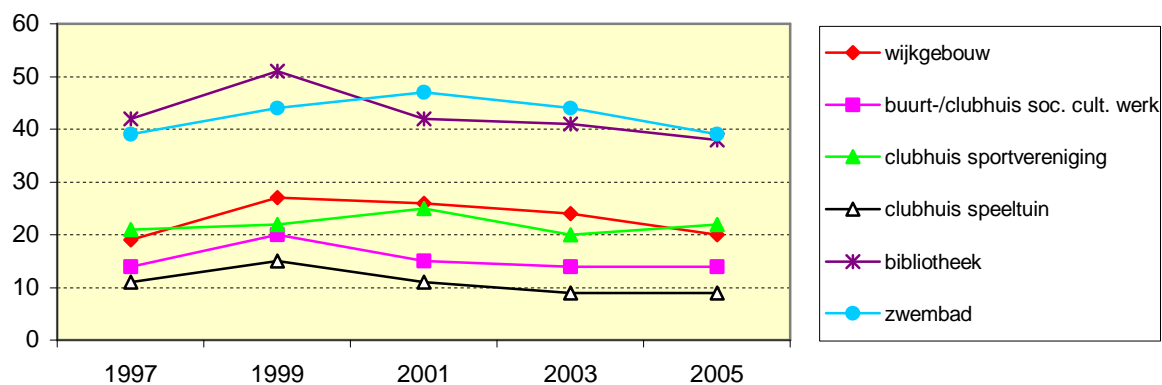
Tabel 7.1 Percentage Rotterdammers dat buurt- en wijkvoorzieningen bezoekt

	zelden of nooit (inclusief geen antwoord)	paar keer per jaar	eens per maand of vaker
wijkgebouw	80	13	7
buurthuis / clubhuis soc. cult. werk	86	7	7
clubhuis sportvereniging	78	6	16
clubhuis speeltuin	91	5	4
bibliotheek	62	17	21
zwembad	61	22	17

Bezoekers van buurt- en wijkvoorzieningen vertonen, in tegenstelling tot het bezoek aan veel andere vrijetijdsvoorzieningen, wat meer gelijkenis met de gemiddelde Rotterdammer als het gaat om geslacht, opleiding en inkomen. Al deze voorzieningen worden iets meer bezocht door vrouwen dan door mannen, wijkgebouwen worden meer bezocht door ouderen, laagopgeleiden en mensen met een lager inkomen. Voor bezoekers van buurt- en clubhuizen geldt grotendeels hetzelfde. Zwembaden en bibliotheken worden wel duidelijk meer bezocht door de jongere leeftijdsgroepen. Allochtonen bezoeken al deze buurt- en wijkvoorzieningen doorgaans (veel) meer dan autochtonen.

Ten opzichte van voorgaande jaren is het bezoek aan dergelijke voorzieningen weer verder teruggelopen. In het bijzonder geldt dat voor zwembaden, wijkgebouwen en bibliotheken. Zie figuur 7.1. Met verder onderzoek zou kunnen worden nagegaan of deze voortgaande daling van het bezoek een gevolg is van minder behoefte aan dergelijke voorzieningen of dat sprake is van een minder passend aanbod of van minder op de vraag toegesneden dienstverlening. De wijkzwembaden ondervinden mogelijk meer en meer concurrentie van de fitnesscentra met sauna en soms ook kleine zwembaden. Het dalend bezoek aan bibliotheken zou mede een gevolg kunnen zijn van toenemend computerbezit en gebruik van het internet: men kan thuis veel opzoeken. Overigens kan dit nog niet duidelijk worden aangetoond met dit onderzoek.

Figuur 7.1 Percentage Rotterdammers dat wel eens buurt- en wijkvoorzieningen heeft bezocht vanaf 1997



**Tabel 7.2** *Percentage Rotterdammers dat buurt- en wijkvoorzieningen heeft bezocht naar geslacht, leeftijd, opleiding, inkomen en etniciteit*

	wijkgebouw	buurt-/clubhuis soc. cult. werk	clubhuis sportvereniging	clubhuis speeltuin	bibliotheek	zwembad
<i>Geslacht:</i>						
man	19	13	27	8	34	37
vrouw	21	14	19	10	41	41
<i>Leeftijd:</i>						
13-24 jaar	20	17	33	10	51	59
25-44 jaar	17	13	25	13	41	46
45-64 jaar	23	13	18	6	31	27
65-75 jaar	23	11	8	3	25	13
<i>Opleiding:</i>						
LO of minder	21	18	19	10	32	31
LBO-MAVO	24	14	21	7	31	36
MBO-VWO	11	15	27	12	42	46
HBO en Universitair	14	9	22	8	46	39
<i>Inkomen:</i>						
sociaal minimum	24	21	19	11	38	36
minimum – modaal	21	15	18	10	35	38
modaal – 2x modaal	19	10	25	7	39	40
> 2x modaal	16	8	28	10	42	42
<i>Etniciteit:</i>						
autochtonen	17	8	22	6	34	37
niet-westerse allocht.	27	26	24	15	46	43
Alle Rotterdammers	20	14	22	9	38	39
idem 2003	24	14	20	9	41	44
idem 2001	26	15	25	11	42	47
idem 1999	27	20	22	15	51	44
idem 1997	19	14	21	11	42	39

Zo'n 15% van de Rotterdammers bezoekt wel eens een wijkgebouw in de buurt voor een voorstelling, optreden of een tentoonstelling: gemiddeld bijna 10 keer in het afgelopen jaar. Zes procent bezoekt daarvoor ook wel eens een wijkgebouw elders in de stad.

## 7.2 Samenvattend

Het bezoek aan overdekte buurt- en wijkvoorzieningen is met uitzondering van de kantines van sportverenigingen sinds 2003 weer verder gedaald. Onduidelijk is of hier sprake is van een algemene trend (minder behoefte aan dergelijke voorzieningen, concurrentie van andere voorzieningen) of van een minder "eigentijds management".

## 8 OPENLUCHTRECREATIE EN VAKANTIE

### 8.1 Bezoek aan openluchtrecreatiegebieden

De meeste Rotterdammers bezoeken wel eens één of meer recreatieve groenvoorzieningen in de buurt van hun woning of verder weg buiten de stad. Ten opzichte van eerdere peilingen is het bezoek aan buurtvoorzieningen, parken en recreatiegebieden in veel gevallen flink gedaald. Het percentage dat in het geheel geen van deze voorzieningen heeft bezocht is verder toegenomen tot 13%. Dit zijn met name oudere en lager opgeleide Rotterdammers. De daling van het bezoek is het grootst bij het bezoek aan buurtparken, het Kralingse Bos en diverse recreatiegebieden aan de rand van de stad. Met name het wederom sterk gedaalde bezoek van Rotterdammers aan de Rottemeren valt op. De matige zomer van 2005 zal hier debet aan zijn geweest. Ook het strand bij Hoek van Holland heeft daar de wrange vruchten van geplukt. Ook het gemiddeld aantal keren dat zij de betreffende voorzieningen hebben bezocht is in veel gevallen (fors) gedaald

*Tabel 8.1 Percentage Rotterdammers dat in de afgelopen 12 maanden recreatieve groenvoorzieningen in en rond Rotterdam heeft bezocht*

	percentage Rotterdammers dat voorziening heeft bezocht						gemiddeld aantal bezoeken
	1995	1997	1999	2001	2003	2005	2005
<b>buurt- en wijkvoorzieningen</b>							
park in de buurt	42	44	47	50	46	41	28
kinderboerderij	29	27	33	28	27	26	6
plein in de buurt	20	22	30	33	27	24	30
speeltuin in de buurt	16	18	21	22	22	22	18
speelveld in de buurt	14	14	17	22	18	18	29
<b>stadsparken</b>							
Kralingse Bos	44	48	51	53	50	45	11
Het Park (bij de Euromast)	32	35	43	44	36	33	5
Zuiderpark	19	17	23	21	18	15	10
Museumpark	17	17	26	25	21	18	5
ander stadspark	10	12	12	12	12	8	11
<b>recreatiegebieden regio</b>							
Rottemeren	27	26	30	30	25	19	7
Lage Bergse Bos	24*)	23	26	25	23	17	10
Hoge Bergse Bos		13	16	14	13	9	6
Zevenhuizer Plas	21	19	25	20	21	15	7
Oude Maas	19	18	19	25	16	16	5
Rhoonse Grienden	17	14	17	16	12	11	4
Brielse Maas	9	9	10	11	10	7	5
Midden Delfland	6	6	6	6	5	5	5
Bernisse	6	5	6	7	6	4	4
Hitland (Capelle)	4	5	12	8	7	5	4
<b>strand en duin</b>							
strand Hoek van Holland	41	43	49	49	44	37	9
Oostvoorne/Rockanje	23	17	22	23	22	17	5
Voorse Meer / Maasvlakte	17	16	18	18	15	12	4
<b>verderweg gelegen landschappen</b>							
Veluwe	18	23	24	23	21	18	3
Brabantse bossen	17	17	20	19	14	13	4
andere natuurgebieden	18	17	15	15	16	12	13
<b>geen enkel genoemd</b>	13	13	8	6	9	13	

\*) Voor 1995: Hoge en Lage Bergse Bos

Met uitzondering van de buurt- en wijkvoorzieningen, die gemiddeld wat vaker worden bezocht, komt meer dan de helft van de bezoekers van deze groenvoorzieningen er niet meer dan 2 à 3 keer per jaar. Het gemiddelde bezoek aan de meeste voorzieningen ligt echter hoger omdat elk park of recreatiegebied een beperkt aantal zeer frequente bezoekers heeft: zij trekken het gemiddelde flink omhoog. Het Kralingse Bos is nog altijd de enige groenvoorziening waar ongeveer de helft van de Rotterdammers in de afgelopen 12 maanden wel eens is geweest. Het 'park in de buurt' en het strand bij Hoek van Holland volgen op korte afstand.

In tabel 8.2 zijn de diverse groenvoorzieningen gegroepeerd in een vijftal categorieën: buurtvoorzieningen, stadsparken, recreatiegebieden, strand en duin en land- schappen. De genoemde percentages hebben betrekking op het percentage Rotterdammers dat minstens één van de binnen de categorie vallende voorzieningen heeft bezocht.

*Tabel 8.2 Percentage Rotterdammers dat verschillende categorieën recreatievoorzieningen bezoekt naar geslacht, leeftijd, opleiding en etniciteit*

	buurtvoor- zieningen			stadsparken			recreatie- gebieden			strand en duin			land- schappen		
	'01	'03	'05	'01	'03	'05	'01	'03	'05	'01	'03	'05	'01	'03	'05
<i>Geslacht:</i>															
man	69	64	58	76	69	63	59	55	48	62	57	50	37	37	31
vrouw	69	64	61	71	66	63	57	51	44	58	53	47	40	35	32
<i>Leeftijd:</i>															
13-24 jaar	78	76	68	81	71	72	51	54	42	65	58	50	27	27	22
25-44 jaar	75	70	68	88	75	69	61	54	49	68	63	56	41	37	33
45-64 jaar	60	57	52	68	63	55	60	54	47	53	51	45	43	38	35
65-75 jaar	51	53	43	59	50	44	53	47	38	38	37	29	40	40	32
<i>Opleiding:</i>															
LO of minder	63	65	58	66	56	53	39	36	28	40	37	31	22	20	13
LBO-MAVO	69	61	54	67	60	50	59	52	43	58	54	44	38	35	29
MBO-VWO	73	66	64	78	69	68	61	55	49	66	60	54	45	36	31
HBO/Universiteit	68	67	66	85	87	81	68	67	58	68	64	58	52	52	50
<i>Inkomen:</i>															
sociaal minimum	68	65	61	73	64	61	39	35	30	44	43	33	22	23	16
tot modaal	68	64	58	70	62	61	57	53	41	58	52	45	38	32	26
tot 2x modaal	73	64	61	76	72	63	67	62	53	69	67	57	45	44	40
> 2x modaal	68	64	66	82	78	71	74	71	63	70	62	59	52	55	49
<i>Etniciteit:</i>															
autochtoon	66	59	56	72	66	61	67	62	53	64	59	55	48	45	41
niet westerse all.	75	75	69	77	73	66	38	33	29	49	45	33	17	14	13
Totaal	69	64	60	73	67	63	58	53	46	60	55	48	39	36	31

Ook nu blijkt dat het bezoek aan alle categorieën groenvoorzieningen verder is gedaald ten opzichte van 2003 (en 2003 was al lager dan 2001). Buurtvoorzieningen zijn vooral minder bezocht door lager opgeleide ouderen en jongeren. Ook is de daling onder niet-westerse allochtonen wat groter dan gemiddeld.

De stadsparken zijn minder bezocht door hoger opgeleide Rotterdammers en vooral door mensen met een hoger inkomen. Het eerder gesignaleerde dalende bezoek van jongeren aan de stadsparken heeft zich niet doorgezet, wel hebben minder middelbare leeftijdsgroepen de stadsparken bezocht.

De daling van het bezoek aan de buitenstedelijke recreatiegebieden, al gesignaleerd bij de peiling in 2003, heeft zich over een breed front doorgezet.



Met uitzondering van de buurtvoorzieningen is het bezoek aan deze groenvoorzieningen het hoogst onder hoog opgeleide Rotterdammers, die doorgaans ook een boven modaal inkomen hebben. Allochtonen maken aanzienlijk meer gebruik van de *in* de stad aanwezige recreatievoorzieningen, de *buiten* de stad gelegen voorzieningen bezoeken zij veel minder. Er is vrijwel geen verschil tussen mannen en vrouwen als het gaat om het bezoek aan dergelijke voorzieningen.

Ook het gemiddeld aantal bezoeken<sup>9</sup> van de bezoekers is sinds 2001 flink gedaald. Buurtvoorzieningen bezoekt men zo'n 11 keer per jaar (was 15 keer in 2003), stadsparken en recreatieschappen 5 keer (was allebei 7 keer), strand- en duingebieden 3 keer (was 4 keer) en verder weg gelegen landschappen 4 keer (was 5 keer).

In tabel 8.3 worden niet-bezoekers, incidentele en frequente bezoekers onderscheiden. Niet-bezoekers van buurtvoorzieningen worden vooral aangetroffen onder oudere autochtonen. Ook de niet-bezoekers van stadsparken behoren vaak tot de oudste leeftijdsgroep en zijn voorts veelal laag opgeleid.

Leeftijd speelt bij het al dan niet bezoeken van recreatiegebieden veel minder een rol; opleiding en etniciteit des te meer. Niet-bezoekers zijn vooral laag opgeleide allochtonen.

Strand- en duingebieden worden vooral gemeden door laagopgeleide niet-westerse allochtonen en ouderen (65+). Verder weg gelegen landschappen worden daarentegen minder bezocht door laagopgeleide allochtone jongeren.

Met uitzondering van de buurtvoorzieningen zijn frequente bezoekers van de diverse groenvoorzieningen (11 keer of vaker) veelal hoog opgeleid en autochtoon. Bij de stadsparken en het strand- en duingebied zijn het daarnaast wat vaker jongeren en bij de verder weg gelegen landschappen wat vaker ouderen. Niet-westerse allochtonen zijn vooral frequente bezoekers van buurtvoorzieningen.

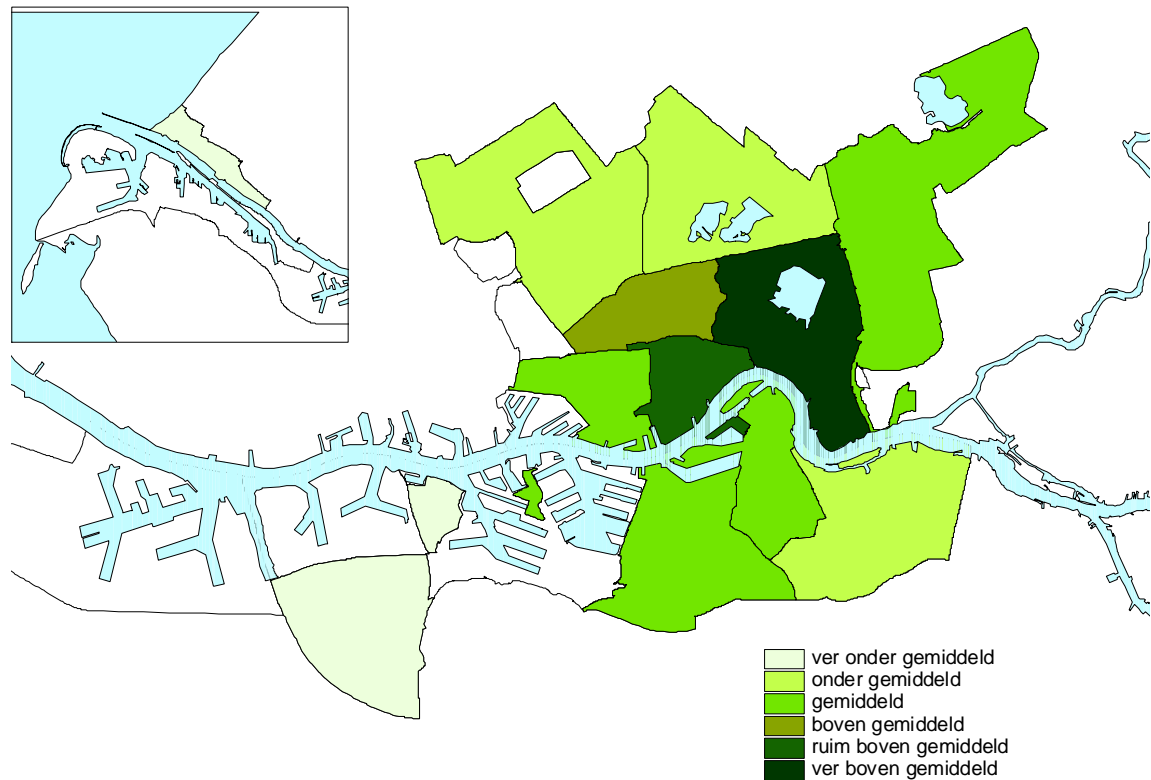
*Tabel 8.3 Percentage Rotterdammers dat verschillende typen recreatievoorzieningen niet, incidenteel of vaak heeft bezocht in de afgelopen 12 maanden, naar geslacht, leeftijd, opleiding en etniciteit*

	buurtvoorzieningen			stadsparken			recreatiegebieden			strand en duin			landschappen		
aantal keer	0	1-10	11+	0	1-10	11+	0	1-10	11+	0	1-10	11+	0	1-10	11+
<i>Geslacht:</i>															
man	42	26	32	37	44	19	52	33	15	50	41	9	69	26	5
vrouw	38	29	32	37	44	19	56	32	12	53	39	8	68	25	7
<i>Leeftijd:</i>															
13-24 jaar	32	30	38	28	51	21	58	31	11	50	42	8	79	17	4
25-44 jaar	32	30	38	31	46	23	51	35	14	45	45	10	67	27	6
45-64 jaar	48	26	26	45	40	16	53	33	14	55	38	7	65	28	7
65-75 jaar	58	23	19	56	36	8	62	24	14	71	21	8	68	26	5
<i>Opleiding:</i>															
LO of minder	42	24	34	47	40	13	72	22	6	69	26	4	87	11	2
LBO-MAVO	46	27	27	50	39	11	57	31	12	56	36	8	71	24	5
MBO-VWO	36	29	34	32	46	22	51	35	14	46	43	11	69	26	5
HBO-Universiteit	34	30	35	20	52	28	42	39	19	42	50	8	50	38	11
<i>Etniciteit:</i>															
autochtoon	44	28	28	39	43	18	47	37	16	45	44	10	60	32	8
niet-westerse allochtonen	31	28	41	34	47	19	71	22	7	67	29	3	87	12	2
Totaal	40	28	32	37	44	19	54	33	13	52	40	8	69	25	6

De respondenten die de vraag in het geheel niet hebben ingevuld zijn gerekend tot de niet-bezoekers.

<sup>9</sup> Gebaseerd op de mediaan: 50% van de bezoekers heeft een score onder dit gemiddelde en 50% een score er boven.

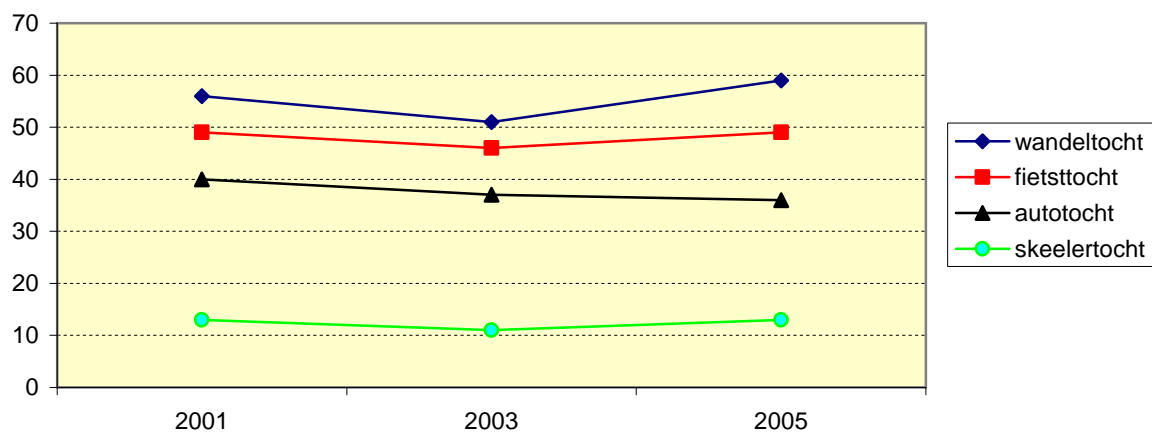
**Figuur 8.1** Percentage intensieve bezoekers van stadsparken (11 keer of meer per jaar) per deelgemeente



## 8.2 Tochtjes maken

Na een terugval in 2003 is het percentage Rotterdammers dat wel eens een wandeltocht, een fietstocht of een tochtje op skeelers maakt weer toegenomen. Wellicht is dat een gevolg van de mooie nazomer in 2005. Het percentage personen dat een autotocht voor het plezier heeft gemaakt is daarentegen verder gedaald.

**Figuur 8.2** Percentage Rotterdammers dat wel eens een wandel-, fiets-, auto- of skeeler/- skatetocht maakt voor het plezier



In tegenstelling tot voorgaande jaren zijn er vrijwel geen verschillen meer tussen mannen en vrouwen als het gaat om het maken van tochten. Met uitzondering van skeelertochten speelt ook leeftijd een ondergeschikte rol: ouderen wandelen wat minder dan jongere en middelbare leeftijdsgroepen. Opleiding speelt wel een belangrijke rol bij het maken van wandel- en/of fietstochten: hoe hoger de opleiding, des te vaker men dergelijke tochten onderneemt. Het zelfde geldt voor de hoogte van het gezinsinkomen: bij het maken van fietstochten meer dan bij het maken van wandel- en autotochten. Niet-westerse allochtonen hebben de laatste jaar vaker dan voorheen tochtjes gemaakt en onderscheiden zich in dit opzicht steeds minder van autochtone Rotterdammers. Alleen bij het maken van fietstochten blijven zij nog aanmerkelijk achter.

**Tabel 8.4** *Percentage Rotterdammers dat wel eens een wandel-, fiets-, of autotocht maakt voor het plezier naar geslacht, leeftijd, opleiding, inkomen en etniciteit*

	wandeltochten			fietstochten			autotochten			skeeler-/ en skatetochten		
	zelden of nooit	minder eens per maand	eens per maand of vaker	zelden of nooit	minder eens per maand	eens per maand of vaker	zelden of nooit	minder eens per maand	eens per maand of vaker	zelden of nooit	minder eens per maand	eens per maand of vaker
<i>Geslacht:</i>												
man	43	26	31	49	25	26	62	20	18	89	8	3
vrouw	39	28	33	52	26	23	66	18	16	86	8	6
<i>Leeftijd:</i>												
13 – 24 jaar	42	28	30	53	26	21	70	13	17	73	14	13
25 – 44 jaar	35	32	34	47	30	23	61	23	16	83	12	5
45 – 64 jaar	42	24	34	52	23	25	65	19	17	97	2	1
65 – 75 jaar	58	17	25	55	16	29	65	14	21	99	1	-
<i>Opleiding:</i>												
LO of minder	55	16	29	66	15	19	75	9	17	93	3	3
LBO-MAVO	48	22	30	53	22	25	61	19	20	91	4	5
MBO-VWO	38	29	33	48	28	34	60	21	19	81	13	6
HBO-Univ.	26	38	36	39	34	27	66	23	11	86	10	3
<i>Inkomen:</i>												
sociaal min.	46	19	35	62	16	22	75	12	13	90	5	4
tot modaal	46	24	30	53	25	22	63	20	17	86	9	5
tot 2x modaal	35	33	32	44	30	26	56	22	22	87	9	4
>2x modaal	33	33	34	40	33	26	64	22	14	87	9	4
<i>Etniciteit:</i>												
autochtonen	41	29	29	46	29	25	63	21	16	88	8	4
niet-westerse allochtonen	40	21	39	61	18	21	67	14	19	87	8	6
<b>Totaal</b>	<b>41</b>	<b>27</b>	<b>32</b>	<b>51</b>	<b>25</b>	<b>24</b>	<b>64</b>	<b>19</b>	<b>17</b>	<b>87</b>	<b>8</b>	<b>5</b>
2003	48	27	25	53	26	21	62	22	16	89	7	4
2001	37	33	30	45	32	23	56	27	17	83	11	6
1999	34	31	35	42	30	28	50	26	24	-	-	-
1997	35	29	36	44	30	26	54	25	21	-	-	-

### 8.3 Vakantieparticipatie en bezoek aan attracties

Onderscheid wordt gemaakt in lange en korte vakanties. Lange vakanties betreffen een reis of verblijf van minstens vier nachten die elders zijn doorgebracht maar niet bij familie. Een korte vakantie is een verblijf van minstens één en maximaal drie nachten elders.

Iets meer dan de helft van de Rotterdammers (59%) is met korte vakantie geweest, vergelijkbaar met voorgaande jaren en 2% meer dan in 2003. Gemiddeld hadden zij in het afgelopen jaar 3,0 keer zo'n korte vakantie. Zeventig procent van de Rotterdammers is minimaal één keer per jaar op vakantie geweest, evenveel als in de vorige peiling van 2003. Bijna de helft van hen is twee of meer keer geweest: gemiddeld gingen zij 1,9 keer.

*Tabel 8.5 Percentage Rotterdammers dat de afgelopen 12 maanden op vakantie is geweest*

	korte vakantie						lange vakantie					
	1995	1997	1999	2001	2003	2005	1995	1997	1999	2001	2003	2005
niet geweest	52	40	40	39	43	41	29	27	28	28	30	30
wel geweest	48	60	60	61	57	59	71	73	72	72	70	70
1 keer	18	18	19	19	18	21	29	38	36	36	35	35
2 keer	13	18	14	18	16	16	23	21	22	21	20	20
3 keer of vaker	17	24	27	24	23	22	19	14	14	15	15	15
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

De vakantieparticipatie is de laatste jaren stabiel gebleven nadat bij de vorige peiling in 2003 een daling werd geconstateerd. De enige verandering is nu een lichte toename van het aantal Rotterdammers dat zowel minstens één lange en een korte vakantie hebben genoten. Bijna een kwart van de Rotterdammers is in het geheel niet met vakantie geweest.

*Tabel 8.6 Percentage Rotterdammers dat de afgelopen 12 maanden op vakantie (korte en lange) is geweest naar leeftijd, opleiding en inkomen*

	geen	alleen korte vakanties	alleen lange vakanties	korte en lange vakanties
<i>Geslacht:</i>				
man	23	7	18	52
vrouw	22	8	20	50
<i>Leeftijd:</i>				
13 – 24 jaar	24	10	18	49
25 – 44 jaar	19	8	17	56
45 – 64 jaar	23	6	20	50
65 – 75 jaar	31	8	25	36
<i>Opleiding:</i>				
LO of minder	37	8	21	35
LBO-MAVO	27	9	20	43
MBO-VWO	21	9	18	53
HBO-Univ.	9	4	17	70
<i>Inkomen:</i>				
sociaal min.	42	10	17	31
tot modaal	27	9	19	45
tot 2x modaal	12	7	22	59
>2x modaal	5	5	16	74
<i>Etniciteit:</i>				
autochtonen	17	7	19	57
niet-westerse allochtonen	34	10	20	36
Alle Rotterdammers	22	8	19	51
idem 2003	22	8	21	49
idem 2001	18	7	16	59
idem 1999	20	7	21	52
idem 1997	22	6	18	54

Het al dan niet met vakantie gaan hangt verder sterk samen met het opleidingsniveau en het gezinsinkomen. De vakantieparticipatie is het laagst onder laagopgeleiden en mensen met een laag inkomen: bijna de helft van hen is in het afgelopen jaar niet met vakantie geweest.

### Bezoek aan attractiepunten

Bijna twee op drie Rotterdammers heeft de laatste 12 maanden wel eens een bezoek gebracht aan een attractie als een dierentuin, dolfinarium, amusementspark en dergelijke. De meesten bezoeken zo'n attractie niet meer dan één of twee keer. Een enkeling (1%) doet dat heel regelmatig: meer dan 20 keer in een jaar. Leden van huishoudens met kinderen bezoeken dergelijke voorzieningen meer dan anderen.

## 8.4 Bezit recreatiegoederen

Voor veel vormen van vrijetijdsbesteding is het van belang te kunnen beschikken over een vervoermiddel (auto, motor, fiets) of andere voorzieningen als volkstuin, caravan of boot. Evenals in voorgaande jaren is gevraagd over welke van de in tabel 8.8 opgenoemde voorzieningen men kan beschikken.

De verschillen met voorgaande jaren zijn gering, alleen het computerbezit is sinds 2003 weer verder toegenomen tot ruim 70%.

*Tabel 8.7 Percentage Rotterdammers dat kan beschikken over de volgende (recreatie) goederen (16-75 jarigen)*

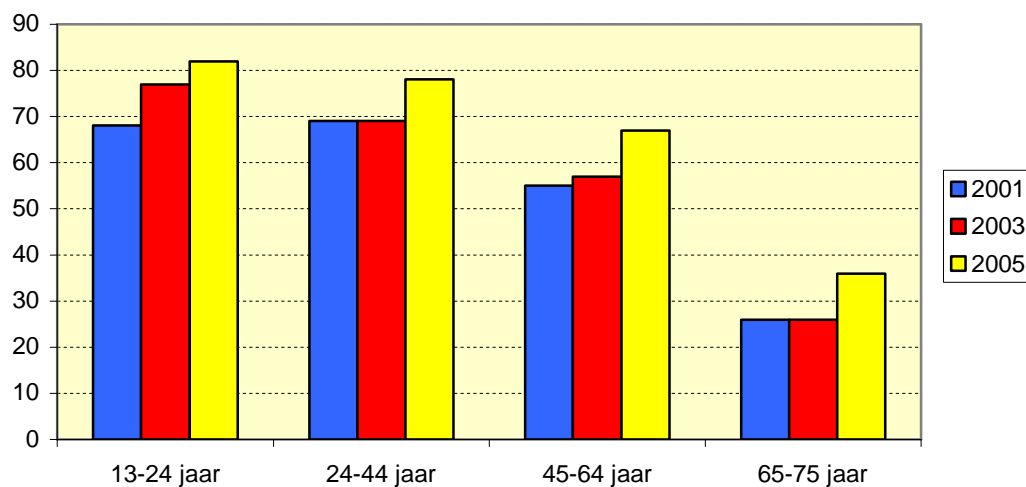
	1995	1997	1999	2001	2003	2005
auto	66	66	65	62	64	64
motor	6	3	4	4	3	3
racefiets, mountainbike	25	29	22	26	21	20
volkstuin	5	3	4	3	3	3
stacaravan, 2e huisje	10	7	8	8	7	6
tent		18	14	12	13	15
caravan, camper	19 *)	4	5	5	5	4
(motor)boot, zeilboot	5	6	3	3	3	3
computer thuis (geen spelcomputer)	34	43	**)	60	60	71
spelcomputer						22
schotelantenne	**)	8	6	7	9	8

\*) inclusief tent      \*\*) niet gevraagd

Van de jongste helft van de bevolking (tot 45 jaar) heeft zo'n 80% thuis de beschikking over een PC. Dat is zo'n 10%-punt meer dan in 2003. Boven die leeftijd neemt dat percentage af tot ruim 36% bij de oudste leeftijdsgroep (65-plus) (eveneens +10%-punt).

Onder 16-24 jarigen is de beschikbaarheid vrijwel constant gebleven (78%). Hoog opgeleiden en hogere inkomensgroepen hebben ongeveer twee keer zo vaak de beschikking over een PC als laagopgeleiden en lage inkomensgroepen. Onder autochtonen is de beschikbaarheid van een PC iets toegenomen, onder niet-westerse allochtonen zelfs flink, van 48% in 2003 tot 62% in 2005.

Figuur 8.3 PC-bezit naar leeftijd vanaf 2001



## 8.5 Samenvattend

Het bezoek aan recreatieve groenvoorzieningen in en rond Rotterdam is aanmerkelijk lager dan twee jaar geleden. Ook het gemiddeld aantal bezoeken aan deze voorzieningen is flink gedaald. De daling is het grootst bij buurtparken, recreatiegebieden rondom de stad en het Kralingse Bos. Toch is dit stadspark nog steeds de best bezochte groenvoorziening. De slechte zomer van 2005 is hier vermoedelijk debet aan.

Het percentage Rotterdammers dat wel eens een wandel- fiets- of skeelertochtje maakt is na een daling in 2003 weer iets toegenomen. De vakantieparticipatie van Rotterdammers is vrijwel onveranderd. Zo ook het bezit van diverse recreatiegoederen. Alleen is het aantal Rotterdammers met een computer thuis weer flink toegenomen.

## 9 ATTRACTIEVE STAD

### 9.1 Attractiviteit van Rotterdam

Steeds meer Rotterdammers vinden dat in Rotterdam (heel) veel te beleven is. Zes jaar geleden was circa 70% dat van mening. In 2001, toen Rotterdam Culturele Hoofdstad van Europa was, was 76% die mening toegedaan. Nu vier jaar later, aan het slot van het Sportjaar 2005, is dit percentage zelfs nog verder gestegen tot 82%.

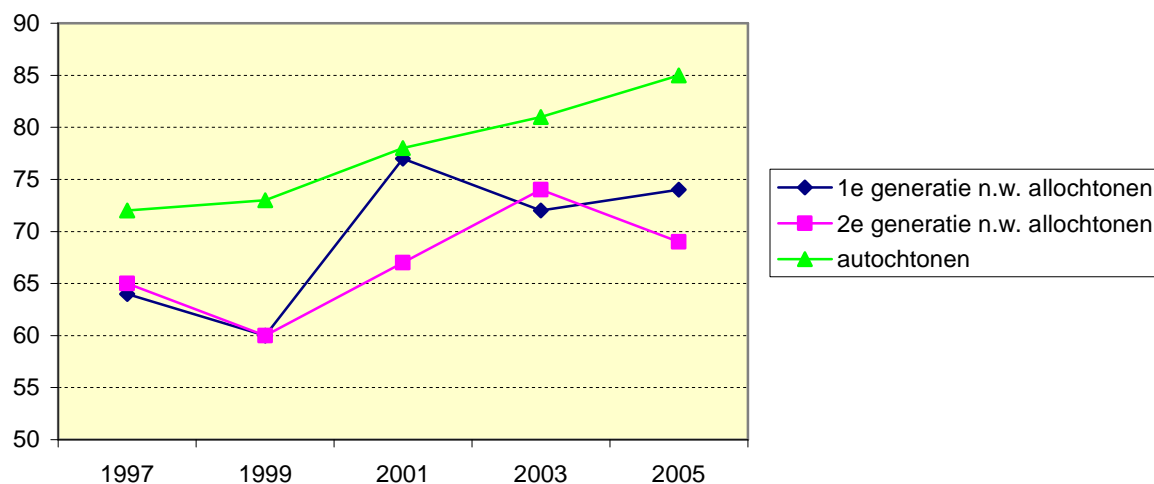
Het oordeel over de attractiviteit van Rotterdam houdt nauwelijks verband met het aantal jaren dat men er woont. Leeftijd, etniciteit en opleiding spelen daarentegen wel een rol. Jongeren (13-25 jaar) en niet-westerse allochtonen oordelen wat minder positief. Hoog opgeleide Rotterdammers vinden wel vaker dat in Rotterdam (heel) veel te beleven is. Een eventueel vertrek uit Rotterdam van deze groep zal daar dan niet in de eerste plaats liggen. Werkgelegenheid, woningaanbod en woonomgeving zullen voor hen eerder reden zijn om de stad te verlaten.

Tabel 9.1 *Tevredenheid over hoeveel er te beleven is in Rotterdam (in %)*

	heel veel	veel	niet zo veel	veel te weinig	totaal
<i>woonduur in Rotterdam</i>					
tot en met 10 jaar	17	66	16	1	100
11 tot en met 20 jaar	19	60	19	2	100
21 tot en met 30 jaar	13	65	21	1	100
meer dan 30 jaar	14	69	16	1	100
<i>leeftijd</i>					
13 tot 25 jaar	17	56	25	2	100
25 tot 45 jaar	17	67	15	1	100
45 tot 65 jaar	14	69	16	1	100
65 jaar en ouder	14	65	21	1	100
<i>opleiding</i>					
LO of minder	14	61	23	3	100
LBO-MAVO	13	64	21	2	100
MBO-VWO	16	66	17	1	100
HBO-Univ.	21	69	9	1	100
<i>etniciteit</i>					
autochtonen	16	69	14	1	100
niet-westerse allochtonen	15	57	26	2	100
1 <sup>e</sup> generatie n.w. allochtonen	15	59	25	1	100
2 <sup>e</sup> generatie n.w. allochtonen	16	53	30	2	100
alle Rotterdammers	16	66	17	1	100
idem 2003	13	65	19	3	100
idem 2001	13	63	21	2	100
idem 1999	10	61	25	4	100
idem 1997	10	60	27	3	100
idem 1995	11	61	25	3	100

In figuur 9.1 is goed te zien dat met name de autochtone Rotterdammers vinden dat er in de stad steeds meer te beleven is. Bij de niet-westerse allochtonen is deze positieve ontwikkeling eveneens zichtbaar, maar verloopt wat onregelmatiger. Het kleine aantal allochtone respondenten in voorgaande jaren maakt de kans op dergelijke schommelingen wat groter.

*Figuur 9.1 Ontwikkeling van het percentage autochtone en niet-westerse allochtone Rotterdammers dat vindt dat er in Rotterdam (heel) veel te beleven is*



## 9.2 Rotterdam nog aantrekkelijker

Ondanks het steeds positievere oordeel van Rotterdammers over de attractiviteit van hun stad, is er onder hen een groeiend aantal (75%) van mening dat Rotterdam nog aantrekkelijker moet worden. Voor een kwart van de bevolking is dat niet nodig. Nog geen 2% heeft hierover geen mening en laat de vraag onbeantwoord.

De mening dat Rotterdam aantrekkelijker moet worden, wordt niet alleen door steeds meer mensen gedeeld, maar wordt ook vrij breed gedragen en is dus niet de voorkeur van een bepaalde groep Rotterdammers. Alleen hoog opgeleide en goed verdienende inwoners (autochtoon én allochtoon) springen er nog het meest uit in positieve zin.

Op twee manieren is gevraagd waarmee Rotterdam nog aantrekkelijker kan worden. In het ene geval kon men uit een tiental mogelijkheden maximaal drie mogelijkheden aankruisen, in het andere geval is gevraagd aan welke toeristisch-recreatieve zaken men een door de gemeente beschikbaar gesteld bedrag (1 miljoen euro) het eerst zou besteden.

Volgens een meerderheid van de Rotterdammers, vooral ouderen, zou Rotterdam aantrekkelijker worden door het vergroten van de veiligheid. Ook zou beter onderhoud en schoonhouden van de openbare ruimte volgens velen de aantrekkelijkheid van de stad te goede komen. De jongste leeftijdsgroep (13-34 jaar) ziet daarin minder heil.

Daarnaast is het verbeteren van de bereikbaarheid met de auto, (o.a. door parkeervoorzieningen) en met de fiets en het openbaar vervoer door nogal wat meer mensen genoemd dan 2 jaar geleden. Ook vinden nu aanzienlijk meer mensen dat de stad aan attractiviteit wint door meer aantrekkelijke winkels en door meer horeca en terrasjes. Vooral jongeren verwachten hier veel van, evenals van meer festivals en evenementen.



*Tabel 9.2 Manieren waarop Rotterdam aantrekkelijker gemaakt zou moeten worden (in %)*

	2003	2005	verschil
- vergroten van de veiligheid	52	51	0
- beter onderhoud en schoon houden van de openbare ruimte	43	43	0
- verbeteren van de bereikbaarheid met de auto en parkeervoorzieningen	20	22	+
- meer aantrekkelijke winkels	14	19	++
- verbeteren van de bereikbaarheid met de fiets en het openbaar vervoer	11	16	++
- meer horeca en terrasjes	9	13	+
- uitbreiden van het netwerk van wandel- en fietspaden	11	13	+
- meer festivals en evenementen	8	9	0
- meer attracties	8	8	0
- meer mooie hoge gebouwen	5	6	0
- anders	8	10	+
- weet niet/geen antwoord	3	2	0
- Rotterdam is al aantrekkelijk genoeg	29	25	-

Wanneer men één miljoen euro te besteden zou hebben dan zouden de meeste Rotterdammers dat eerder besteden aan sfeerverhogende maatregelen dan aan grootschalige sportvoorzieningen of eenmalige evenementen.

Bijna een kwart van de Rotterdammers zou dat geld besteden aan meer leven in de stad door middel van 'diverse kleine leuke dingen in de stad, kleine optredens in de parken en op de pleinen'. Een vrijwel even grote groep kiest voor het aantrekkelijker maken van winkelstraten, onder andere door sfeerverlichting en verlichten van gebouwen. Slechts weinig Rotterdammers zouden het geld besteden aan een nieuwe Kuip of aan het binnenhalen van de start van de Tour de France, respectievelijk 3 en 6%. Een veel groter percentage (13%) wil met het geld bijdragen aan de bouw van een topsportcentrum met een 400meter kunstijsbaan en een 50 meter zwembad: 2%-punt meer dan in 2003 kiest voor zo'n voorziening.

*Tabel 9.3 Attracties waaraan Rotterdammers het eerst één miljoen euro zouden besteden om Rotterdam aantrekkelijker te maken, naar leeftijd (in %)*

	13-24 jaar	25-44 jaar	45-64 jaar	65-75 jaar	Totaal
- diverse kleine leuke dingen in de stad, kleine optredens in de parken en op de pleinen	28	24	22	17	23
- aan het aantrekkelijker maken van winkelstraten door bijv. sfeerverlichting en verlichten van gebouwen	21	21	24	26	22
- een bijdrage aan een topsportcentrum met een 400 meter kunstijsbaan en een 50 meter zwembad.	11	12	13	15	13
- aan een multicultureel centrum; een podium voor niet-westerse cultuur en cultuuruitingen	12	11	11	5	10
- een Oud- en Nieuw feest bij de Erasmusbrug	14	10	5	2	8
- aan het binnenhalen van meer zeecruiseschepen	3	4	10	17	7
- aan meer uitgaans- en dansgelegenheden	18	5	3	1	6
- Rotterdam als startplaats voor de Tour de France	5	6	7	7	6
- bouw van een nieuw voetbalstadion de Kuip	4	3	2	4	3
- een online gamecenter (computerspelletjes en software)	7	1	0	1	2
- iets anders	5	6	5	5	6
- geen antwoord	2	3	4	6	3

Ouderen zouden 'hun miljoen' meer dan gemiddeld besteden aan het binnenhalen van zeecruisschepen en in mindere mate aan het aantrekkelijker maken van winkelstraten en de bouw van een topsportcentrum. Jongeren daarentegen gaan veel meer voor uitgaans- en dansgelegenheden, een gamecenter, een Oud- en Nieuw feest en kleine en leuke dingen in de stad.

#### **9.4 Samenvattend**

Rotterdam wordt volgens haar inwoners een steeds attractievere stad. Steeds meer mensen vinden dat in Rotterdam (heel) veel te beleven is. Vooral hoger opgeleiden vinden dit. Dat een deel van hen toch de stad verlaat, heeft waarschijnlijk andere oorzaken.

Toch kan de stad volgens driekwart van de Rotterdammers nog wel aantrekkelijker worden door onder andere vergroten van de veiligheid, beter onderhoud en schoonhouden van de openbare ruimte, verbeteren van de bereikbaarheid met zowel auto als fiets en openbaar vervoer.

Als men een miljoen euro te besteden had zou men die eerder besteden aan kleinschalige dingen en activiteiten of aan aantrekkelijker winkelstraten, dan aan Rotterdam als startplaats voor de Tour de France of online gamecenters. Ook kiest men eerder voor een topsportcentrum met een 400 meter ijsbaan dan een nieuw Feijenoordstadion.

## 10 HOBBY'S EN SOCIALE CONTACTEN

### 10.1 Hobby's

Vrijwel alle Rotterdammers besteden tijd aan een of meer hobby's en vrijetijdsactiviteiten in of rond het huis. Gemiddeld besteden zij daar in totaal 16,3 uur per week aan, ruim één uur minder dan in 2003. Ook nu weer is het percentage mensen dat zich bezig houdt met computeren in hun vrije tijd verder toegenomen van 60% naar 65%. Dit lijkt vooral ten koste te zijn gegaan van hun deelname aan huiselijke hobby's zoals gezelschapsspellen. Opvallend is verder dat men aan vrijwel alle activiteiten gemiddeld minder tijd besteedt dan twee jaar geleden.

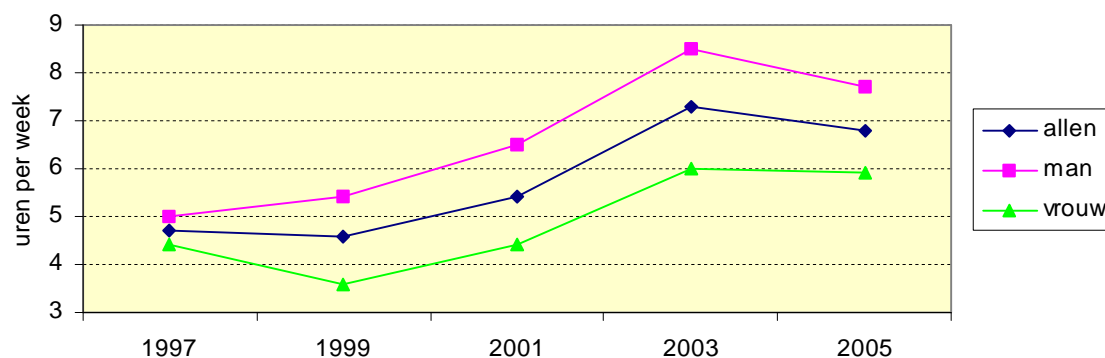
*Tabel 10.1 Deelname en gemiddelde tijdsbesteding per week aan diverse vrijetijdsactiviteiten en hobby's*

	deelnamepercentage			gemiddeld aantal uren per week *		
	man	vrouw	totaal	man	vrouw	totaal
- verzorgende hobby's (verzorgen van planten en dieren, tuinieren, klussen)	63	69	66	4,5	4,4	4,5
- huiselijke hobby's, gezelschapsspellen (puzzelen, spelletjes, kaarten, verzamelen)	43	50	47	3,4	3,2	3,3
- computeren (niet voor het werk)	69	63	65	7,7	5,9	6,8
- handvaardigheid (knutselen, kleding maken, handwerken, modelbouw)	10	28	20	3,8	3,9	3,9
- creatieve en kunstzinnige activiteiten (tekenen, schilderen, musiceren, dans, toneel)	18	25	22	4,7	3,7	4,0
- activiteiten rondom huis (hond uitlaten, ommetje, met kinderen spelen)	52	56	54	5,7	6,5	6,1
- sportieve activiteiten thuis	31	31	31	4,2	3,6	3,7
- vissen	7	1	4	6,6	4,9	6,3

\*) Gemiddelden berekend op basis van de beoefenaars van deze hobby's. Enkele extreme scores (100 uur en meer) zijn buiten deze berekeningen gehouden.

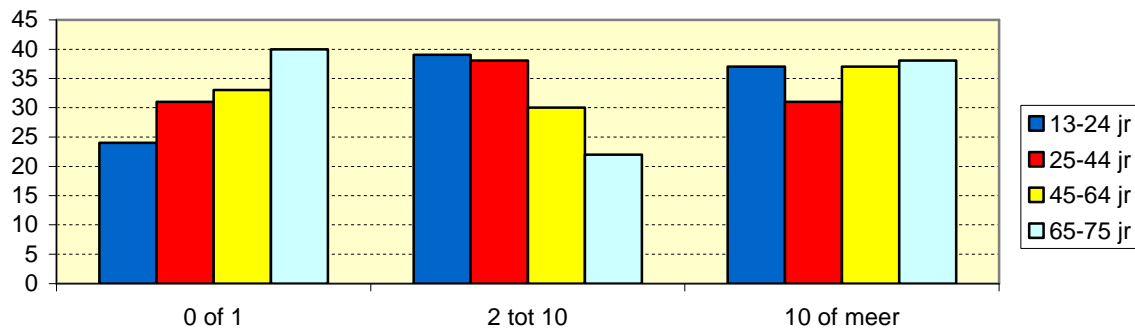
Vanaf 1999 zijn steeds meer Rotterdammers steeds meer tijd gaan besteden aan computeren met als hoogtepunt in 2003. Sindsdien is men er gemiddeld wat minder tijd aan gaan besteden. Vooral mannen blijven wat minder lang achter hun computer zitten dan enkele jaren geleden. Onduidelijk is of er sprake is van een algemene trend (snellere computers, grotere vaardigheid, gewenning) of een groeiende groep incidentele nieuwe gebruikers die het gemiddelde doen zakken.

*Figuur 10.1 Gemiddelde tijdsbesteding per week besteed aan computeren vanaf 1997*



Met een aparte vraag is geïnformeerd naar het lezen van boeken. Ruim eenderde van de Rotterdammers leest zelden of nooit een boek, eenderde doet dat af en toe (2 tot 10 boeken per jaar) en krap eenderde leest jaarlijks meer dan 10 boeken. Ten opzichte van voorgaande jaren zijn er weinig veranderingen waargenomen.

*Figuur 10.2 Aantal gelezen boeken naar leeftijd (in %)*



Ook zijn er geen aanwijzingen dat Rotterdammers de laatste jaren minder zijn gaan lezen. Als verschillende leeftijdsgroepen apart worden beschouwd, blijken er zich geen duidelijke ontwikkelingen voor te doen. Wel lezen meer vrouwen dan mannen wel eens een boek.

*Tabel 10.2 Percentage Rotterdammers dat incidenteel of regelmatig een boek leest voor het plezier naar geslacht*

	(vrijwel) nooit	2 – 10 boeken per jaar	minstens 10 boeken per jaar
mannen	43	34	23
vrouwen	28	34	38
Alle Rotterdammers	35	34	31
idem 2003	32	36	32
idem 2001	33	37	30
idem 1999	31	33	36
idem 1997	33	34	33

## 10.2 Sociale contacten

### Visite

De meeste Rotterdammers (82%) gaan wel eens op visite bij burens, vrienden of familie en dergelijke, gemiddeld besteden zij daar 4,8 uur per week aan. Dat is 0,8 uur minder dan in 2003. Achttien procent doet daar niet aan. Hoger opgeleiden meer dan laag opgeleiden, en wat meer mannen dan vrouwen, geven aan wel eens op visite te gaan. Hoe ouder, hoe vaker het voorkomt dat men zelden of nooit (meer) op visite gaat: van de 65-75-jarigen zegt zo'n 40% dat zelden of nooit te doen. Wellicht ontvangen zij vaker visite, daar is echter niet naar gevraagd.

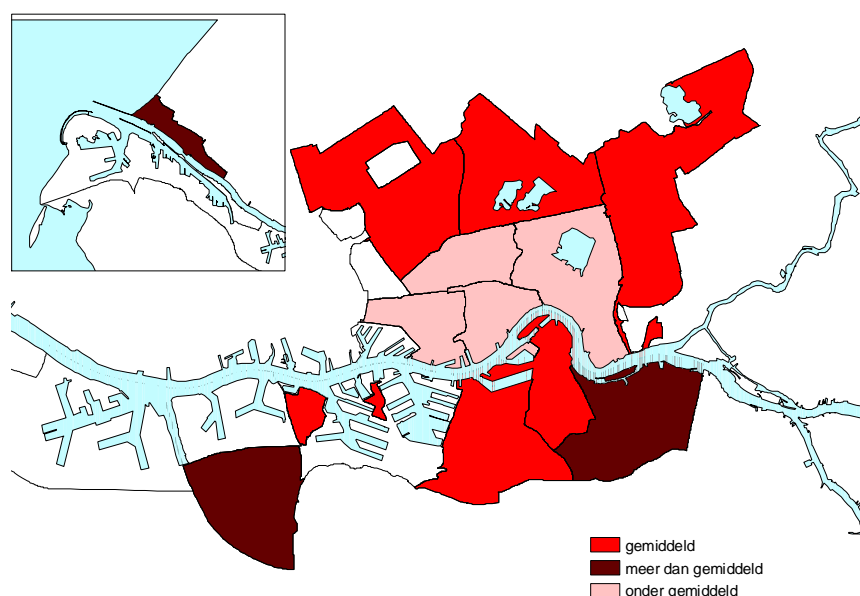
### Contact met buurtgenoten

Ruim de helft van de Rotterdammers heeft minstens eens per week contact met buurtgenoten, een groot deel daarvan zelfs (vrijwel) dagelijks. Het percentage Rotterdammers dat zelden of nooit contact met buurtgenoten heeft is ten opzichte van 2003 iets veranderd. Voor een deel zijn dit dezelfde mensen die ook nooit op visite gaan, maar voor het merendeel zijn het anderen.

Mannen en vrouwen hebben in vergelijkbare mate contact met buurtgenoten. Wel is er een duidelijk verband met de leeftijd: hoe jonger, hoe minder men contact met buurtgenoten heeft: onder de 25 jaar heeft 20% zelden of nooit contact met buurtgenoten. Bij de 65-75 jarigen is dat maar 14%.

Ook hebben laag opgeleiden vaker frequent contact met buurtgenoten dan hoog opgeleiden, die voor hun sociale contacten kennelijk een grotere actieradius hebben. Voorts hebben alleenstaanden minder contact met buurtgenoten. Relatief weinig twee-oudergezinnen (met en zonder kinderen) gaan zelden of nooit met buurtgenoten om, maar éénoudergezinnen zitten juist iets onder het gemiddelde. De aanwezigheid van kinderen is wat dat betreft dus niet altijd even bepalend.

*Figuur 10.3 Deelgemeenten waar men gemiddeld, meer dan gemiddeld of minder dan gemiddeld contact heeft met buurtgenoten*



*Tabel 10.3 Contact met buurtgenoten (in %)*

	zelden of nooit	een paar keer per jaar	één of meer keer per maand	één of meer keer per week	vrijwel elke dag
<i>geslacht:</i>					
man	16	12	20	31	21
vrouw	17	12	16	32	23
<i>leeftijd:</i>					
13 - 24 jaar	20	13	16	29	22
25 - 44 jaar	17	13	22	30	18
45 - 64 jaar	14	11	17	34	24
65 - 75 jaar	14	7	12	35	32
<i>opleiding:</i>					
LO of minder	18	9	15	30	28
LBO-MAVO	15	9	14	34	28
MBO-VWO	18	13	19	31	19
HBO-Univ.	14	17	24	30	15
<i>etniciteit:</i>					
autochtonen	16	12	17	33	22
niet-westerse allochtonen	19	11	20	28	23

vervolg	zelden of nooit	een paar keer per jaar	één of meer keer per maand	één of meer keer per week	vrijwel elke dag
<i>huishoudenssamenstelling:</i>					
alleenstaande	20	13	19	27	20
(echt)paar zonder kinderen	17	12	19	32	20
(echt)paar met kinderen	12	11	16	35	26
een-oudergezin	20	12	19	29	20
alle Rotterdammers	17	12	18	31	22
idem 2003	16	14	19	32	18
idem 2001	20	14	18	27	21
idem 1999	20	14	17	28	21
idem 1997	22	12	18	28	20

### Vrije tijd doorbrengen alleen en met anderen

Vrije tijd wordt deels alleen doorgebracht, deels met anderen zoals met gezinsleden, familie, vrienden en burens. Vooral met gezinsleden wordt vaak veel vrije tijd besteed, met burens wordt naar verhouding maar weinig vrije tijd besteed.

Tabel 10.4 De mate waarin Rotterdammers hun vrije tijd besteden met anderen

	weinig	niet veel, niet weinig	veel	Totaal
met gezinsleden	13	25	62	100%
met vrienden/kennissen	20	52	28	100%
met familieleden	26	48	26	100%
met burens	68	27	5	100%
alleen	40	37	23	100%

Hoog opgeleiden richten zich wat meer op vrienden en kennissen en maar weinig op de burens. Autochtonen brengen iets vaker veel vrije tijd door met gezinsleden, allochtonen vaker met familieleden. Naarmate men ouder is brengt men minder vrije tijd door met vrienden en kennissen, burens worden iets belangrijker. Alleenstaanden brengen - uiteraard - veel van hun vrije tijd alleen door.

### 10.3 Samenvattend

Vrijwel alle Rotterdammers besteden tijd aan hobby's in en rond huis, gemiddeld ruim 16 uur per week: minder dan twee jaar geleden. De meest beoefende hobby's zijn verzorgen van planten en dieren, tuinieren en klussen, en computeren (niet voor het werk). Aan deze laatste hobby besteedt men nu minder tijd per week dan enkele jaren geleden.

Ongeveer twee op de drie Rotterdammers, meest vrouwen, lezen wel eens een boek; de helft van hen leest minstens 10 boeken per jaar.

De meeste Rotterdammers (82%) gaan wel eens op visite bij burens, vrienden of familie. De overigen, waaronder veel ouderen, doen dat niet, maar krijgen wellicht vaker visite.

Ruim de helft heeft minstens eens per week contact met buurtgenoten, bijna de helft van hen zelfs vrijwel dagelijks. Dat betekent niet persé dat men met hen vrije tijd doorbrengt, dat doet men toch vooral met gezinsleden, of in geval van alleenstaanden: alleen of met vrienden en kennissen.

## 11 VRIJWILLIGERSWERK EN INFORMELE HULP

### 11.1 Deelname

#### Algemeen

43% van de Rotterdammers van 13 tot en met 75 jaar verricht wel eens één of meer vormen van onbetaald werk op vrijwillige basis. 28% doet wel eens aan informele hulp (los van een organisatie), en 30% verricht vrijwilligerswerk in georganiseerd verband. Voor een deel gaat het hier om de zelfde mensen: 14% doet namelijk zowel aan vrijwilligerswerk als aan informele hulp.

Ook in een aantal vorige VTO's is gevraagd naar de deelname aan onbetaald werk op vrijwillige basis. In tabel 11.1 is de ontwikkeling van de deelname aan onbetaald werk in Rotterdam te zien.

Tabel 11.1 *Deelnamepercentages aan onbetaald werk op vrijwillige basis in Rotterdam in 1995, 1997, 2001, 2003 en 2005 (in %)*

	1995	1997	1999	2001	2003	2005
informele hulp	30	27	.	27	29	28
vrijwilligerswerk	30	30	.	32	33	30
<i>alleen informele hulp</i>	17	14	.	14	14	13
<i>alleen vrijwilligerswerk</i>	16	17	.	19	18	15
<i>beide</i>	14	13	.	13	14	14
totaal onbetaald werk	46	44	.	46	47	43
geen van beide	54	56	.	54	53	57
totaal	100	100	.	100	100	100

N.B.: De gegevens over 1995 en 1997 zijn exclusief 13- tot en met 15-jarigen. Hoewel de omvang van het onbetaald werk bij deze leeftijdsgroep iets lager is dan bij oudere Rotterdammers, is de invloed hiervan op de totaalcijfers verwaarloosbaar. Over 1999 zijn geen gegevens beschikbaar.

Na de daling tussen 1995 en 1997 (die zich overigens alleen bij de informele hulp manifesteerde) leek de omvang van het onbetaalde werk in Rotterdam de laatste jaren langzaam weer heel licht toe te nemen. In 2005 zien we echter een flinke daling: van 47% naar 43%. Vooral het vrijwilligerswerk liep terug: van 33% naar 30%.

Bovenstaande percentages betekenen dat in totaal zo'n 130.000 Rotterdammers aan informele hulp doen, en zo'n 140.000 Rotterdammers aan vrijwilligerswerk.

De informele hulp bestaat in de meeste gevallen uit het verrichten van diensten (13% van de Rotterdammers), lichamelijke of huishoudelijke hulp (12%), het geven van informatie en advies (10%) en het opvangen van kinderen (9%). Vrijwilligers zijn van oudsher het meest actief in een sportorganisatie (9%), terwijl ook in religieuze of levensbeschouwelijke organisaties (7%), in organisaties voor hulp aan zieken, bejaarden of gehandicapten (5%) en in het onderwijs (eveneens 5%) veel vrijwilligerswerk wordt gedaan.

#### Aandachtsgroepen

Het vrijwilligerswerkbeleid in Rotterdam kent drie aandachtsgroepen: jongeren, allochtonen en mensen zonder betaald werk. In tabel 11.2 is allereerst te zien hoe het staat met het onbetaald werk van jongeren (16 tot 25 jaar) en van (niet-westerse) allochtonen.

**Tabel 11.2**      *Deelnamepercentages aan onbetaald werk op vrijwillige basis in Rotterdam van jongeren (16 tot 25 jaar) en niet-westerse allochtonen in 2005 (in %)*

	jongeren	25 jaar en ouder	niet-westerse allochtonen	autochtonen	totaal
informele hulp	22	29	22	30	28
vrijwilligerswerk	32	29	28	30	30
<i>alleen informele hulp</i>	9	14	10	15	13
<i>alleen vrijwilligerswerk</i>	18	15	16	15	15
<i>beide</i>	14	14	12	15	14
totaal onbetaald werk	40	43	38	45	43
geen van beide	60	57	62	55	57
totaal	100	100	100	100	100

Bij jongeren is de deelname aan vrijwilligerswerk iets hoger, en die aan informele hulp een stuk lager dan gemiddeld. Hun deelname aan het vrijwilligerswerk is sinds 1995 flink toegenomen: van het gemiddelde niveau in 1995 (31%) tot ruim daarboven. Sinds 2001 loopt het vrijwilligerswerk onder jongeren echter iets terug, al is het nog steeds bovengemiddeld.

Allochtonen doen veel minder vaak aan informele hulp, en iets minder vaak aan vrijwilligerswerk. Hun deelname aan het vrijwilligerswerk is in de periode 1995-2003 spectaculair toegenomen: van flink onder het gemiddelde (22%) tot ruim daarboven (37%). In 2005 is hun deelname echter fors gedaald; zelfs weer tot iets onder het Rotterdamse gemiddelde. Het deelnamepercentage van de autochtonen ("Nederlanders") veranderde al die tijd weinig.

Tabel 11.3 laat tenslotte zien, in hoeverre er verschillen zijn tussen mensen mét en zonder betaald werk. Bij die laatsten is onderscheid gemaakt tussen mensen met een uitkering, gepensioneerden en overige mensen zonder betaald werk (zoals huisvrouwen en scholieren/studenten).

**Tabel 11.3**      *Deelnamepercentages aan onbetaald werk op vrijwillige basis in Rotterdam naar het hebben van betaald werk in 2005 (in %)*

	betaald werk	geen betaald werk:				totaal
		uitkering	pensioen	overig	totaal	
informele hulp	27	28	33	27	29	28
vrijwilligerswerk	29	30	24	34	30	30
<i>alleen informele hulp</i>	13	12	19	13	14	13
<i>alleen vrijwilligerswerk</i>	15	14	10	20	16	15
<i>beide</i>	14	16	14	14	15	14
totaal onbetaald werk	42	42	43	47	45	43
geen van beide	58	58	57	53	55	57
totaal	100	100	100	100	100	100

Rotterdamers zonder betaald werk verschillen nauwelijks van Rotterdamers mét betaald werk, maar *binnen* die groep bestaan wél grote verschillen: gepensioneerden doen wat minder aan vrijwilligerswerk, en de overige baanlozen juist méér. Het vrijwilligerswerk onder mensen met een uitkering verschilt inmiddels niet meer van het gemiddelde, en ook de gepensioneerden lijken hun achterstand inmiddels voor een groot deel te hebben ingehaald. De overige baanlozen deden altijd al bovengemiddeld aan vrijwilligerswerk.



### Aantal bestede uren en regelmaat

Slechts weinig Rotterdammers besteden écht veel tijd aan hun onbetaald werk: gemiddeld besteden de hierin actieve Rotterdammers zo'n 3,5 uur per week aan onbetaald werk; per Rotterdammer is dat zo'n 1,5 uur. In totaal wordt in Rotterdam zo'n 700.000 uur per week besteed aan onbetaald werk. Dat staat gelijk aan circa 18.000 arbeidsplaatsen van 38 uur per week. Naar ruwe schatting bestaat deze 700.000 uur voor ongeveer eenderde (zo'n 240.000 uur) uit informele hulp, en voor ongeveer tweederde (zo'n 460.000 uur) uit vrijwilligerswerk.

Van de vrijwilligers doet bijna eenderde dit werk minder dan eens per maand. Anderzijds is 34% minstens één keer per week bezig.

## 11.2 Verwachtingen en meningen over vrijwilligerswerk

Bijna de helft van de Rotterdammers (45%) denkt dat er in de toekomst méér vrijwilligers nodig zullen zijn; één op de acht denkt dat er niets zal veranderen, en slechts een enkeling denkt dat er in de toekomst minder vrijwilligers nodig zullen zijn. De overige 40% weet het niet.

Als er inderdaad méér vrijwilligers nodig zouden zijn, zou 8% van de Rotterdammers zelf (meer) vrijwilligerswerk gaan doen; 40% niet, 12% denkt dat dat geen invloed heeft en 40% weet het (nog) niet. Onder de Rotterdammers die nu al vrijwilligerswerk doen is deze bereidheid groter dan onder de overige Rotterdammers: 12% respectievelijk 7%.

Ook is gevraagd, hoe ver de taak van de gemeente gaat op het gebied van vrijwilligerswerk:

- minimaal: vrijwilligerswerk is typisch iets van de mensen zelf; daar moet de overheid vanaf blijven;
- wel ondersteunen met subsidie, maar verder zo weinig mogelijk met inhoud bemoeien;
- stimuleren: vrijwilligerswerk verdient extra aandacht van de gemeente;
- maximaal: vrijwilligerswerk staat of valt met overheidssteun, zowel inhoudelijk als financieel.

39% van de Rotterdammers vindt dat de gemeente vrijwilligerswerk moet stimuleren en dat vrijwilligerswerk extra aandacht van de gemeente verdient. 17% gaat zelfs voor de maximale variant ('vrijwilligerswerk staat of valt met overheidssteun, zowel inhoudelijk als financieel'). 24% vindt dat de gemeente vrijwilligerswerk wel moet ondersteunen met subsidie, maar zich verder zo weinig mogelijk met de inhoud moet bemoeien, en 20% gaat voor de minimale variant ('vrijwilligerswerk is typisch iets van de mensen zelf; daar moet de overheid vanaf blijven'). Een bescheiden meerderheid van 56% is derhalve voorstander van een actieve benadering van de gemeente.

En op een aantal voorgelegde stellingen tenslotte reageren de Rotterdammers als volgt

- *'Er kunnen best meer zaken aan vrijwilligers worden overgelaten die nu door betaalde krachten worden gedaan'.*  
Een meerderheid van de Rotterdammers (55%) is het met deze stelling oneens, en slechts één op de zes vindt wél dat er best meer zaken aan vrijwilligers kunnen worden overgelaten. Daarbij is het overigens de vraag of dezen louter bedoelen te constateren dat dat *mogelijk* is, of dat zij dat ook *wenselijk* vinden.
- *'Mensen met een uitkering zouden vrijwilligerswerk moeten doen'.*  
Met deze stelling is een meerderheid (57%) het eens, en is slechts een kwart het oneens. Voor een dergelijke, al dan niet morele, verplichting bestaat derhalve een redelijk draagvlak in de stad.
- *'Eigenlijk zou iedereen vrijwilligerswerk moeten doen'.*  
Dit gaat de Rotterdammer echter wat te ver: slechts 18% is het hier mee eens, en een meerderheid (54%) niet.

- *'Door steeds meer betaalde krachten te vervangen door vrijwilligers gaat de kwaliteit achteruit'.*  
41% van de Rotterdammers deelt deze vrees, en slechts 25% is hier niet bang voor; de overige 34% is het eens noch oneens met deze stelling.

### 11.3 Samenvattend

De omvang van het onbetaald werk op vrijwillige basis in Rotterdam leek de laatste jaren langzaam aan weer heel licht toe te nemen, maar in 2005 zien we weer een daling. Toch doen nog zo'n 130.000 Rotterdammers aan informele hulp, en zo'n 140.000 Rotterdammers aan vrijwilligerswerk. De aandachtsgroepen in het vrijwilligerswerkbeleid (jongeren, allochtonen en mensen zonder betaald werk) doen niet of nauwelijks onder voor de rest van de stad; alleen gepensioneerden doen minder aan vrijwilligerswerk. De deelname van allochtonen, die in de periode 1995-2003 zo spectaculair was toegenomen, is in 2005 fors gedaald; zelfs weer tot iets onder het Rotterdams gemiddelde.

Hoewel slechts weinig Rotterdammers écht veel tijd besteden aan hun onbetaald werk, wordt hieraan in Rotterdam toch zo'n 700.000 uur per week besteed; dat staat gelijk aan circa 18.000 arbeidsplaatsen van 38 uur per week. Ongeveer eenderde hiervan is informele hulp, en ongeveer tweederde vrijwilligerswerk.

Van de Rotterdammers die zich daar een beeld bij kunnen vormen, denkt bijna iedereen dat er in de toekomst méér vrijwilligers nodig zullen zijn. Maar weinigen zullen dan echter zelf (meer) vrijwilligerswerk gaan doen.

Een bescheiden meerderheid van de Rotterdammers is voorstander van een actieve benadering van de gemeente ten aanzien van vrijwilligerswerk.

Een meerderheid vindt dat mensen met een uitkering vrijwilligerswerk zouden moeten doen, maar de stelling dat eigenlijk iedereen vrijwilligerswerk zou moeten doen gaat de meerderheid te ver.

## 12 LIDMAATSCHAPPEN

### 12.1 Lidmaatschap van vereniging of organisatie

Zes op de tien Rotterdammers is lid van één of meer verenigingen of organisaties. Een kwart is lid van meer dan één vereniging of organisatie. Ten opzichte van voorgaande peilingen zijn er in dit opzicht weinig verschillen.

Mannen zijn wat vaker lid van een vereniging of organisatie dan vrouwen. Veel meer hoger opgeleiden dan lager opgeleiden zijn niet alleen vaker lid, respectievelijk 72% en 34%, maar zijn dat dan ook veel vaker van meerdere verenigingen of organisaties.

Tabel 12.1 *Lidmaatschap van verenigingen en organisaties naar opleidingsniveau (in %)*

	LO of minder	LBO-MAVO	MBO-VWO	HBO-WO	Totaal
geen lidmaatschap	66	44	37	28	41
1 lidmaatschap	29	38	38	34	35
2 of meer lidmaatschappen	16	18	25	37	24
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%

De meeste lidmaatschappen betreffen de sportverenigingen; een kwart van de Rotterdammers geeft aan van een of meer sportverenigingen lid te zijn. Op enige afstand volgen instellingen op het gebied van werkgeoriënteerde organisaties (o.a. vakbond). Mannen zijn in deze sectoren ruim in de meerderheid.

Tabel 12.2 *Lidmaatschap van diverse soorten verenigingen en organisaties naar geslacht (in %)\**

	1995	1997	1999	2001	2003	2005	2005	
	totaal	totaal	totaal	totaal	totaal	totaal	man	vrouw
sportvereniging	27	28	21	26	25	24	28	21
werkgeversorganisatie, vakbond e.d.	20	17	17	19	18	17	20	14
organisatie op gebied van natuur en milieu	22	19	19	19	18	16	14	18
organisatie met specifiek maatschapp. doel	11	8	8	9	13	9	8	10
politieke partij of vereniging	6	5	3	7	9	6	7	5
onderwijs- of schoolvereniging	6	5	5	7	7	8	7	9
hobbyvereniging	6	5	7	5	6	6	7	4
zang-, muziek- of toneelvereniging	4	5	5	5	6	5	4	6
vrouwenvereniging	3	2	1	3	4	2	1	3
jeugdvereniging	3	4	2	4	3	3	3	3
ander soort vereniging of organisatie	11	7	7	10	6	7	8	7
geen lidmaatschap / niet ingevuld	34	41	41	39	40	41	37	44

\*) Percentages tellen op tot meer dan 100% omdat men van meer dan één vereniging of organisatie lid kan zijn.

Ten opzichte van voorgaande jaren valt op dat de lidmaatschappen van organisaties met een maatschappelijk doel en op het gebied van natuur en milieu teruglopen. Mogelijk is dit nog een reactie op de economische terugval van de laatste jaren. Nu de economie weer aantrekt is het denkbaar dat ook de belangstelling voor dergelijke organisaties weer toeneemt. Het lidmaatschap van politieke

organisaties is na een opleving in de laatste jaren weer terug op het niveau van enkele jaren geleden, evenals het lidmaatschap van vrouwenorganisaties. Daarbij valt op dat het percentage vrouwen dat daarvan lid is, ten opzichte van 2003 is gehalveerd van 6% naar 3%.

Van organisaties op het gebied van natuur en milieu en van organisaties met een specifiek maatschappelijk doel (inclusief politieke organisaties) zijn hoger opgeleiden vaker lid en/of donateur. Laag opgeleiden zijn daarnaast minder vaak lid van een sportvereniging dan andere Rotterdammers. Dat hangt uiteraard samen met hun lagere sportdeelname. Alleen bij de jeugd- en vrouwenverenigingen lijken er meer leden te zijn met een lager opleidingsniveau. De aantallen zijn echter te klein om er echt conclusies aan te verbinden.

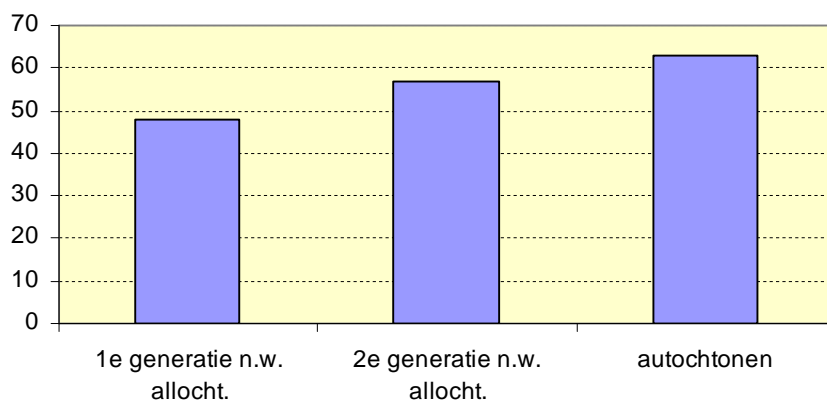
*Tabel 12.3 Lidmaatschap van diverse soorten verenigingen en organisaties naar opleidingsniveau (in %)\**

	opleiding				
	LO of minder	LBO-mavo	MBO-VWO	HBO-Univ.	totaal
sportvereniging	17	21	28	26	24
werkgeversorganisatie, vakbond e.d.	11	16	17	22	17
organisatie op gebied van natuur en milieu	7	12	14	31	16
organisatie met specifiek maatschappelijk doel	4	5	8	20	9
politieke partij of vereniging	3	5	6	8	6
onderwijs- of schoolvereniging	10	5	9	11	8
hobbyvereniging	6	6	5	6	6
zang-, muziek- of toneelvereniging	4	5	5	6	5
vrouwenvereniging	2	3	1	1	2
jeugdvereniging	4	4	3	2	3
ander soort vereniging of organisatie	8	8	7	6	7
geen lidmaatschap / niet ingevuld	54	47	34	26	41

\*) Percentages tellen op tot meer dan 100% omdat men van meer dan één vereniging of organisatie lid kan zijn.

Allochtonen zijn over het algemeen minder lid van dergelijke verenigingen en organisaties dan autochtonen. Uitzondering hierop vormt het hogere lidmaatschap van schoolverenigingen. Sinds 1999 is het percentage allochtonen dat lid is van een vereniging of organisatie toegenomen van 44% tot 50%: 48% voor de 1<sup>e</sup> generatie en 57% voor de 2<sup>e</sup> generatie. Wel zijn ze gemiddeld van minder organisaties lid dan autochtonen.

*Figuur 12.1 Lidmaatschap van diverse soorten verenigingen en organisaties naar etniciteit*



## 12.2 Samenvattend

Zes op de tien Rotterdammers is lid van één of meer verenigingen of organisaties. Dit is al jaren het geval. Hoger opgeleiden zijn niet alleen vaker lid, ze zijn dat ook vaker van meerdere verenigingen of organisaties. Het meest is men lid van een of meer sportverenigingen, daarna volgen werkgevers- en werknemersorganisaties en organisaties op het gebied van natuur en milieu.



## 13 WONEN IN EN WAARDERING VOOR ROTTERDAM

### 13.1 Woonduur

Een groot deel van de Rotterdammers woont al geruime tijd in Rotterdam. Uit de Rotterdamse bevolkingsadministratie valt af te leiden dat ongeveer eenderde van de 13 - 75-jarigen al meer dan 30 jaar in Rotterdam woont. Anderzijds woont eveneens ongeveer eenderde er korter dan 10 jaar.

De respondenten uit de Vrijtijdsomnibusenquête wonen gemiddeld al wat langer in Rotterdam: bijna 40% woont al langer dan 30 jaar in deze gemeente, een kwart nog geen 10 jaar. Hieruit kan worden geconcludeerd dat de respondenten van deze enquête gemiddeld langer in Rotterdam wonen dan mensen die niet hebben gerespondeerd. Overigens was dit verschil in 2003 groter dan nu in 2005.

*Tabel 13.1 Gemiddeld aantal jaren dat men woont in Rotterdam en in de huidige buurt, naar deelgemeente (in %)*

Deelgemeente	in Rotterdam	in huidige buurt
Stadscentrum	22	12
Delfshaven	21	13
Overschie	36	22
Noord	24	14
Hillegersberg-Schiebroek	29	15
Kralingen-Crooswijk	25	15
Prins Alexander	34	16
Feijenoord	27	17
IJsselmonde	32	17
Charlois	28	16
Hoogvliet en Pernis	33	18
Hoek van Holland	28	19
Alle respondenten	28	16

Mensen met een lage opleiding wonen al aanzienlijk langer in Rotterdam dan mensen met een hoge opleiding. Onder de autochtone Rotterdammers is dit verschil nog veel groter. Van de hoog opgeleide autochtone respondenten woont 40% korter dan 10 jaar en 27% meer dan 30 jaar in Rotterdam. Van de laag opgeleide autochtonen woont slechts 6% korter dan 10 jaar in de stad en maar liefst 66% langer dan 30 jaar. Met de hoogte van het inkomen vertoont de woonduur veel minder samenhang.

### 13.2 Tevredenheid met woonomgeving

Ongeveer een op de vijf Rotterdammers (21%) is zeer tevreden over de eigen woonomgeving (de buurt waarin men woont) en 57% tevreden. Ten opzichte van voorgaande jaren is er een duidelijke opgaande lijn waar te nemen; men is weer even tevreden als in 1995 en 1997.

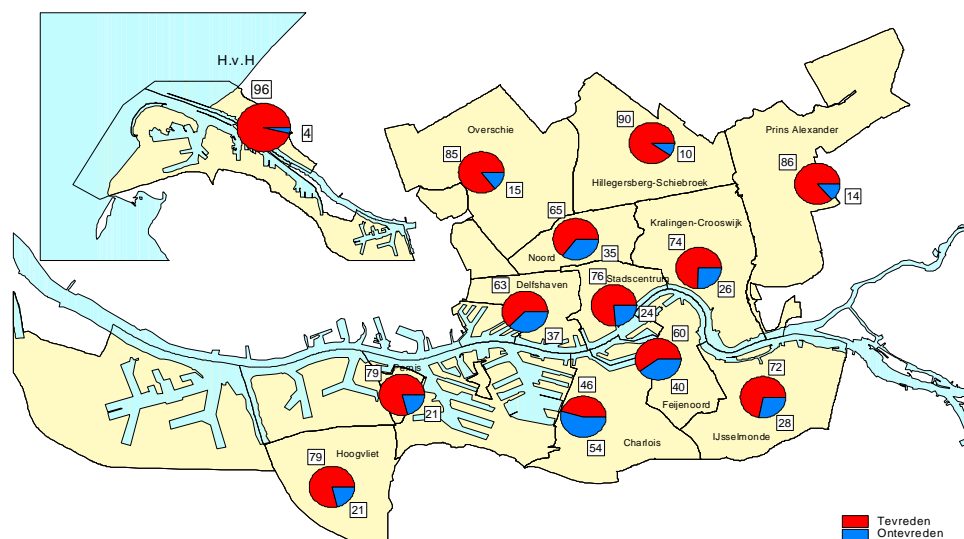
Tabel 13.2 Tevredenheid over de eigen woonomgeving (horizontale percentering)

Deelgemeente	zeer tevreden	tevreden	niet zo tevreden	ontevreden
Hoek van Holland	46	46	7	1
Hillegersberg-Schiebroek	41	49	8	2
Prins Alexander	27	61	11	1
Overschie	24	61	11	3
Stadscentrum	24	57	15	4
Hoogvliet en Pernis	21	61	14	4
Kralingen-Crooswijk	21	54	21	4
Noord	17	60	18	5
IJsselmonde	16	60	18	6
Feijenoord	15	55	21	9
Delfshaven	13	58	22	7
Charlois	12	50	18	6
<i>leeftijd:</i>				
13 tot 25 jaar	19	58	16	7
25 tot 45 jaar	19	56	19	5
45 tot 65 jaar	24	57	15	4
65 jaar en ouder	25	56	14	5
alle Rotterdammers	21	57	17	5
idem 2003	19	53	22	6
idem 2001	21	53	18	8
idem 1999	21	53	19	7
idem 1997	20	58	15	6
idem 1995	22	57	15	6

In de deelgemeenten Hoek van Holland, Hillegersberg-Schiebroek is men het meest (zeer) tevreden over de eigen woonomgeving, direct gevolgd door de bewoners van Prins Alexander en Overschie: circa negen van de tien inwoners zijn daar (zeer) tevreden mee.

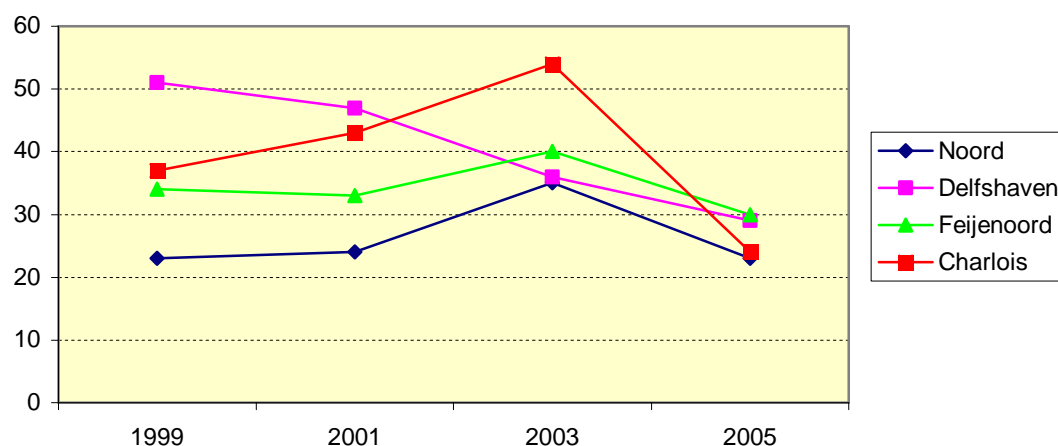
Opvallend is dat de bewoners van de deelgemeenten Noord, Charlois, Feijenoord en Delfshaven sinds 2003 (in het geval van Delfshaven sinds 1999) veel minder vaak *ontevreden* zijn over hun woonomgeving. Zie figuur 13.2.

Figuur 13.1 Tevredenheid over de eigen woonomgeving naar deelgemeente





Figuur 13.2 Ontwikkeling percentage inwoners dat **niet** (zo) tevreden is met de woonomgeving



### 13.3 Tevredenheid met wonen in Rotterdam

In 2003 was er na een gestage toename van het percentage mensen dat (zeer) tevreden was met het wonen in Rotterdam een plotselinge terugval van 82% naar 75% mensen die (zeer) tevreden waren. Nu in 2005 is weer sprake van herstel: 81% is (zeer) tevreden over het wonen in Rotterdam. In hoeverre een en ander verband houdt met de politieke omwenteling in 2002, de grote nadruk op (on)veiligheid in het gemeentelijk beleid en in de media, en de daaropvolgende aanpak en resultaten, is helaas met dit onderzoek niet keihard aan te tonen. Dat er wel enig verband is lijkt wel waarschijnlijk, maar zal door aanvullend onderzoek moeten worden aangetoond.

De meeste mensen die (zeer) tevreden zijn met het wonen in Rotterdam zijn dat ook met hun woonomgeving. Daarentegen zijn er vrij veel die ontevreden zijn met wonen in Rotterdam en die wel tevreden met hun woonomgeving (44%).

Met uitzondering van de deelgemeenten Charlois (in negatieve zin) en Hoogvliet en Hoek van Holland (in positieve zin) is zo'n 15 tot 20% van de bewoners ontevreden met het wonen in Rotterdam. Voorts zijn er geen duidelijk aanwijsbare groepen Rotterdammers waaronder de onvrede met het wonen in Rotterdam groter is dan gemiddeld.

Tabel 13.3 Tevredenheid over het wonen in Rotterdam als geheel, in procenten

	zeer tevreden	tevreden	niet zo tevreden	ontevreden
2005	13	68	16	2
2003	11	64	21	4
2001	17	65	15	3
1999	15	66	16	3
1997	12	68	16	3

### 13.4 Trots op Rotterdam

Na een terugval in 2003 (56%) zegt nu weer ruim 60% van de Rotterdammers volmondig trots te zijn op Rotterdam. In 2001 was dat nog 65%. Het percentage dat in het geheel niet trots is op de stad is vrijwel onveranderd (8%); onder autochtone Rotterdammers is dat wat meer dan onder allochtone Rotterdammers.

Of men wel of niet trots is op Rotterdam heeft weinig te maken met geslacht, leeftijd of inkomensniveau. Wel zijn hoger opgeleide autochtone Rotterdammers wat minder trots op de stad.

*Tabel 13.4    Trots op Rotterdam naar etniciteit, in procenten (tussen haakjes de percentages van 2003)*

	ja	een beetje	nee
autochtonen	59 (61)	31 (31)	10 (8)
allochtonen 1 <sup>e</sup> generatie	64 (43)	32 (48)	5 (9)
allochtonen 2 <sup>e</sup> generatie	64 (51)	31 (46)	6 (3)
alle Rotterdammers	61	31	8
idem 2003	56	36	8
idem 2001	65	27	7
idem 1999	65	28	7
idem 1997	62	31	7

### 13.5            Samenvattend

De meerderheid van de respondenten woont al meer dan 20 jaar in Rotterdam, een kwart woont er nog geen 10 jaar. Over het algemeen is men (zeer) tevreden met het wonen in Rotterdam. De in 2003 geconstateerde terugval blijkt tijdelijk te zijn geweest.

Ook het percentage Rotterdammers dat trots is op Rotterdam is weer gestegen na de scherpe daling in 2003. Niet-westerse allochtonen zijn in 2005 vaker trots op Rotterdam dan autochtonen.

## 14

## BESTEDINGEN AAN RECREATIE EN UITGAAN

## 14.1 Participatie

Net als in voorgaande jaren is ook dit jaar gevraagd, hoeveel geld men gemiddeld per maand voor zichzelf besteedt aan niet noodzakelijke, maar wel leuke dingen op het gebied van recreatie en uitgaan, zoals uit eten gaan, horeca, uitgaan, sporten, kansspelen en winkelen voor het plezier. Uitgaven tijdens de vakantie moesten daarbij niet worden meegeteld.

Tabel 14.1 laat zien hoeveel Rotterdammers aan deze dingen wel of niet geld uitgeven, en om welke bedragen het dan naar eigen schatting gaat.

*Tabel 14.1 Gemiddeld bedrag per maand dat Rotterdammers uitgeven aan niet noodzakelijke, maar wel leuke dingen op het gebied van recreatie en uitgaan (in %)*

	uit eten gaan					horeca					uitgaan				
	1997	1999	2001	2003	2005	1997	1999	2001	2003	2005	1997	1999	2001	2003	2005
niets	20	15	16	17	20	34	32	34	38	41	33	26	30	30	33
niet meer dan €25	41	35	29	30	32	39	35	33	32	31	47	44	35	37	39
niet meer dan €50	25	27	27	25	23	15	20	17	15	16	17	23	24	23	18
niet meer dan €100	11	19	21	18	16	9	9	11	10	8	3	6	10	9	7
niet meer dan €200	2	4	5	7	6	2	3	4	3	3	0	1	1	2	1
meer dan €200	1	1	2	2	3	0	1	1	2	1	0	0	0	0	0

	zelf sporten					kansspelen					winkelen voor het plezier				
	1997	1999	2001	2003	2005	1997	1999	2001	2003	2005	1997	1999	2001	2003	2005
niets	46	45	46	45	50	58	54	56	63	66	12	11	11	14	15
niet meer dan €25	28	26	22	20	21	34	37	32	27	27	42	38	33	31	36
niet meer dan €50	17	18	18	18	17	6	6	7	7	5	27	29	27	27	23
niet meer dan €100	7	9	10	10	8	2	2	3	2	1	15	17	20	17	16
niet meer dan €200	1	2	3	3	2	0	1	2	1	0	4	4	6	8	7
meer dan €200	1	1	2	3	1	0	0	0	0	0	1	1	3	4	3

N.B.: In 1997, 1999 en 2001 was deze vraag gesteld met grensbedragen in guldens, en wel f50, f100, f250 en f500. Gevoelsmatig komen oude en nieuwe grensbedragen voor respondenten waarschijnlijk aardig overeen. De gegevens over 1997 en 1999 zijn exclusief 13- tot en met 15-jarigen. Hoewel de omvang van de bestedingen bij deze leeftijdsgroep iets lager is dan bij oudere Rotterdammers, is de invloed hiervan op de totaalcijfers verwaarloosbaar.

Allereerst valt in tabel 14.1 op dat over de hele linie meer Rotterdammers dan in 2003 en 2001 *geen* geld uitgeven aan dit soort dingen; en als ze er *wél* geld aan uitgeven, zijn dat lagere bedragen dan in het verleden. Die toename van de “non-participatie” was overigens veelal in voorgaande jaren ook al een bescheiden trend, maar die is tussen 2003 en 2005 flink versterkt.

Dit beeld is een weerslag van het ook bijvoorbeeld door het CBS in de index van het consumentenvertrouwen gemeten gebrekkige vertrouwen in de economie, en de sombere perceptie van de mogelijkheden met de eigen portemonnee in het bijzonder.

Aan *uit eten gaan* (restaurant, eetcafé, snackbar, enzovoorts) zegt 20% van de Rotterdammers niets uit te geven. Bijna de helft geeft gemiddeld per maand meer dan vijftientwintig euro uit aan eten buiten de deur; een kwart zelfs meer dan vijftig euro. Niettemin geven nu, conform de algemene trend, meer Rotterdammers helemaal *geen* geld uit aan uit eten gaan, en worden door de overigen ook iets lagere bedragen uitgegeven. De daling van het bedrag bij wie er nog *wél* geld aan uitgeeft is hier overigens

slechts bescheiden, en veel minder sterk dan bij de overige leuke maar niet noodzakelijke uitgavenposten.

Hoe ouder, hoe vaker volwassenen geen geld uitgeven aan eten buiten de deur. De hoogste bedragen worden uitgegeven in de leeftijdsklasse van 25 tot 45 jaar.

Buiten de deur eten kent een sterk verband met het huishoudensinkomen: van de minima geeft 39% hier geen geld aan uit, en boven twee-keer-modaal slechts 4%. De bedragen lopen ook op met het inkomen; boven twee-keer-modaal geeft een kwart zelfs meer dan €100 per maand uit.

In de *horeca* (café, bar, kantine, disco, club- of buurthuis enzovoorts) wordt door een toenemend aantal Rotterdammers niets uitgegeven: in 2005 door 41%, terwijl dit in 2003 nog maar 38% was, en in 2001 34%. De (veronderstelde) forse prijsstijgingen in de horeca van de laatste jaren vinden hier hun weerslag, maar deze ontwikkeling komt ook overeen met het algemene beeld in dit hoofdstuk.

Ook in de horeca wordt minder vaak geld uitgegeven naarmate men ouder is. Boven de 45 geeft meer dan de helft geen geld meer uit in de horeca; boven de 65 zelfs 62%. De hoogste bedragen worden door jongeren van 16 tot 25 jaar uitgegeven: één op de vijf jongeren geeft gemiddeld méér dan vijftig euro per maand uit in de horeca. Anderzijds houdt in deze leeftijdscategorie één op de vier zich verre van dit alles.

Net als in de eetgelegenheden, zien we ook in de hier bedoelde soort horeca weinig minima: 59% geeft er geen geld in uit. En ook hier lopen participatie en bedragen sterk op met het inkomen.

Eén op de drie Rotterdammers geeft geen geld uit aan *uitgaan* (bioscoop, theater, museum, concert, sportwedstrijd, enzovoorts), 27% geeft hier meer dan vijftientig euro aan uit, en 9% zelfs meer dan vijftig euro. En ook hier geven minder mensen er geld aan uit, en dalen de bedragen.

Ook uitgaan doet men minder naarmate men ouder is; slechts 17% van de jongeren geeft hier geen geld aan uit, tegen 54% van de 65- tot 75-jarigen. Net als in de horeca zien we ook in uitgaansgelegenheden minder mensen met lagere inkomens; de helft van de minima geeft er zelfs nooit geld uit.

De helft van de Rotterdammers heeft geen uitgaven aan (*zelf*) *sporten* (lidmaatschap, reiskosten, sportkleding, materiaal, enzovoorts). 12% geeft meer dan vijftig euro per maand uit voor zijn sportactiviteiten.

Het uitgeven van geld aan sport neemt licht af met het stijgen van de leeftijd, en sterk op met het stijgen van het inkomen. Van de jongeren geeft iets meer dan de helft (56%) geld uit aan sporten en van de oudsten nog maar éénderde (31%). Minima geven aan sporten veel minder vaak geld uit dan mensen met hogere inkomens: tweederde van de minima geeft hier niets aan uit, terwijl dit boven twee-keer-modaal maar voor éénderde geldt.

Tweederde van de Rotterdammers geeft geen geld uit aan *kansspelen* (loterij, casino, amusementshal, wedden, enzovoorts). Ruim een kwart waagt wel eens een gokje, maar is daar gemiddeld niet meer dan vijftientig euro per maand aan kwijt. Grote bedragen worden er zelden aan kansspelen besteed. Jongeren en mensen met lage inkomens geven nóg minder vaak geld uit aan kansspelen dan de gemiddelde Rotterdammer.

De meeste Rotterdammers *winkelen* wel eens voor het plezier (voor de aanschaf van niet noodzakelijke dingen zoals boeken, cd's, tijdschriften, bloemen, kunst, enzovoorts): slechts 15% doet niet aan 'funshoppen'. 36% geeft hier gemiddeld niet meer dan 25 euro per maand aan uit. Anderzijds koopt 26% voor meer dan vijftig euro per maand aan niet noodzakelijke, maar wel leuke dingen, en 10% zelfs voor meer dan honderd euro per maand.

Ook aan het 'funshoppen' wordt minder en minder vaak geld uitgegeven naarmate men ouder is. 28% van de minima geeft er geen geld aan uit. Bij de hoogste inkomens geeft praktisch iedereen hier wel geld aan uit. Ook de hoogte van het bestede bedrag stijgt met het inkomen.

## 14.2 Omvang van de bestedingen

Uit de antwoorden op de vraag naar de hoeveelheid geld die gemiddeld per maand wordt besteed aan niet noodzakelijke, maar wel leuke dingen op het gebied van recreatie en uitgaan kan ook een gemiddeld bedrag worden geschat.

Gemiddeld, dus inclusief Rotterdammers die daar *niets* aan uitgeven, besteedden de Rotterdammers naar schatting per persoon per maand de volgende bedragen aan deze leuke dingen.

*Tabel 14.2 Gemiddeld bedrag per maand dat Rotterdammers uitgeven aan niet noodzakelijke, maar wel leuke dingen op het gebied van recreatie en uitgaan (ruwe schattingen in €)*

	gemiddeld per persoon					totaal (alle Rotterdammers van 13 t/m 75 jaar)				
	1997	1999	2001	2003	2005	1997	1999	2001	2003	2005
uit eten gaan	27	38	44	44	42	13 mln.	17 mln.	20 mln.	21 mln.	20 mln.
horeca	21	25	27	27	24	10 mln.	11 mln.	13 mln.	13 mln.	11 mln.
uitgaan	14	20	22	24	21	6 mln.	9 mln.	10 mln.	11 mln.	10 mln.
zelf sporten	18	21	25	31	23	8 mln.	10 mln.	12 mln.	15 mln.	11 mln.
kansspelen	8	10	13	10	8	3 mln.	5 mln.	6 mln.	4 mln.	4 mln.
funshoppen	<u>34+</u>	<u>39+</u>	<u>46+</u>	<u>49+</u>	<u>45+</u>	<u>15 mln.+</u>	<u>18 mln.+</u>	<u>21 mln.+</u>	<u>23 mln.+</u>	<u>21 mln.+</u>
totaal	122	152	177	185	161	55 mln.	70 mln.	82 mln.	87 mln.	76 mln.

N.B.: De gemiddelde bedragen per persoon in 1997 en 1999 zijn exclusief 13- tot en met 15-jarigen. Bij de totaalbedragen zijn de 13- tot en met 15-jarigen voor deze jaren schattenderwijs meegeteld.

Gemiddeld gaven de Rotterdammers in 2005 zo'n €40 à €45 per maand uit aan uit eten gaan, zo'n €25 aan horeca, zo'n €20 aan uitgaan, zo'n €20 à €25 aan sporten, zo'n €5 à €10 aan kansspelen en zo'n €45 aan 'funshoppen'; in totaal zo'n €160. Dat is over de hele linie een stuk minder dan in 2003 en 2001. Vooral de uitgaven aan sporten namen flink af; vooral ook omdat daaraan in 2003 relatief veel meer Rotterdammers hoge bedragen uitgaven.

De 468.924 Rotterdammers van 13 tot en met 75 jaar gaven hiermee in totaal naar schatting zo'n €75 miljoen per maand uit aan niet noodzakelijke, maar wel leuke dingen op het gebied van recreatie en uitgaan. In 2001 was dit zo'n €10 miljoen méér.

Voor de goede orde: deze 'omzet' betreft de omzet *van Rotterdammers*; niet de omzet *in Rotterdam*. Enerzijds is namelijk niet gevraagd *waar* dit geld wordt uitgegeven, terwijl anderzijds de mensen van buiten Rotterdam die in Rotterdam een deel van hun geld aan leuke dingen uitgeven niet voorkomen in de enquête.

Ook via de geschatte gemiddelde bedragen is het verband met bijvoorbeeld leeftijd of inkomen natuurlijk terug te zien. Zo geven de Rotterdammers met een minimuminkomen gemiddeld per persoon nog niet half zo veel uit aan niet noodzakelijke, maar wel leuke dingen op het gebied van recreatie en uitgaan als de overige Rotterdammers.

In tabel 14.3 tenslotte wordt via de geschatte gemiddelde bedragen nog eens getoond dat niet alleen minder Rotterdammers geld uit zijn gaan geven aan leuke maar niet noodzakelijke dingen, maar dat de uitgaven van degenen die dat wél doen ("participanten") ook zijn teruggelopen.

**Tabel 14.3** *Veranderingen in de deelnamepercentages en geschatte gemiddelde bedragen die Rotterdammers per maand uitgeven aan niet noodzakelijke maar wel leuke dingen op het gebied van recreatie en uitgaan (ruwe schattingen in €)*

	deelnamepercentage		gem. bedrag <i>alle</i> Rotterdammers			gemiddeld bedrag deelnemers		
	2003	2005	2003	2005	toename	2003	2005	toename
uit eten gaan	83%	80%	44	42	- 5%	53	52	- 1%
horeca	62%	59%	27	24	-13%	44	40	- 9%
uitgaan	70%	67%	24	21	-13%	34	31	- 9%
zelf sporten	55%	50%	31	23	-27%	57	46	-20%
kansspelen	37%	34%	10	8	-18%	26	23	-11%
funshoppen	86%	85%	<u>49+</u>	<u>45+</u>	<u>-10%+</u>	57	53	- 8%
<b>totaal</b>			185	161	-13%			

Niet alleen zijn de bedragen per Rotterdammer met zo'n 13% afgenomen, maar ook de bedragen van de Rotterdammers die er nog wél geld aan uitgeven zijn afgenomen: voor uit eten gaan nauwelijks, maar voor sporten met zo'n 20%, en voor de overige leuke dingen met zo'n 10%. De totale afname wordt vooral veroorzaakt doordat mensen minder zijn gaan uitgeven, en in mindere mate doordat mensen zijn "afgehaakt".

In grote lijnen geldt dit beeld zowel voor minima als voor niet-minima, en zelfs ook boven modaal: ook de hogere inkomens zijn minder geld uit gaan geven aan leuke maar niet noodzakelijke dingen.

### 14.3 Samenvattend

De Rotterdammer heeft in 2005 veel minder geld uitgegeven aan niet noodzakelijke maar wel leuke dingen op het gebied van recreatie en uitgaan dan in de jaren daarvóór. Niet alleen geven méér Rotterdammers hier nu helemaal geen geld meer aan uit, maar ook zijn de bedragen van de Rotterdammers die er nog wél geld aan uitgeven flink afgenomen.

Relatief veruit het meeste geld aan dit soort zaken wordt uitgegeven door Rotterdammers in de leeftijd van 25 tot 45 jaar. Daarnaast is het (logischerwijs) in sterke mate voorbehouden aan mensen die zich dat makkelijker kunnen veroorloven. Grote aantallen minima kunnen zich de voorgelegde leuke dingen zelfs helemaal niet veroorloven. De afname van de uitgaven aan leuke maar niet noodzakelijke dingen heeft op alle inkomensniveaus plaatsgevonden.

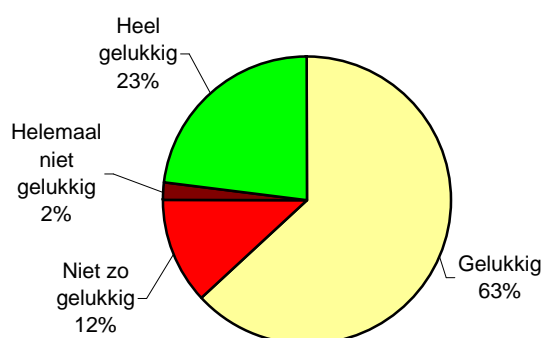
In totaal wordt door de Rotterdamse bevolking naar ruwe schatting maandelijks zo'n 75 miljoen euro aan dit soort niet noodzakelijke maar wel leuke dingen uitgegeven; zo'n 13% minder dan in 2003.

## 15 GELUKKIG IN ROTTERDAM

### 15.1 Geluksgevoel

Ook is de Rotterdammers gevraagd of zij 'alles bij elkaar' gelukkig zijn, een belangrijke indicator voor het welbevinden. Voor een groot deel van de Rotterdammers zit dat wel goed: 63% voelt zich 'gelukkig' en 23% voelt zich zelfs 'heel gelukkig'. Toch voelt ook één op de zeven zich 'niet zo gelukkig' of 'helemaal niet gelukkig'. Dit percentage is sinds 2003 iets toegenomen, maar gelijk aan de jaren daarvoor. Zie tabel 15.1.

Figuur 15.1 Geluksgevoel van Rotterdammers in procenten, 2005



De hoeveelheid vrije tijd lijkt niet van invloed te zijn op het geluksgevoel, evenmin de toe- of afname van de vrije tijd in de laatste jaren. Veel meer van invloed op het geluksgevoel is het al dan niet hebben van een duidelijke (bestaande of volbrachte) taak of rol in de samenleving: bijstandontvangers, WAO-ers en werklozen zijn aanmerkelijk vaker niet zo gelukkig dan gepensioneerden, werkenden (betaald en in het huishouden) of studerende(n). Met name het hebben van betaald werk maakt gelukkig, en daarmee nauw samenhangend .... geld! Hoe hoger het gezamenlijk inkomen in het huishouden, des te gelukkiger men is. Respondenten die deel uitmaken van deze huishoudens maar zelf geen inkomen hebben (huisvrouwen, kinderen) delen overigens in dit geluksgevoel. Voorts lijkt er enig verband te zijn met het al dan niet hebben van contacten met buurtgenoten. De vraag is echter wat oorzaak en gevolg is.

Tabel 15.1 Geluksgevoel van Rotterdammers naar sociaal economische positie (in %)

	Heel gelukkig	Gelukkig	Niet zo of helemaal niet gelukkig
betaald werk	26	64	10
pensioen	18	71	11
geen inkomen	26	63	11
studiefinanciering	24	60	16
WAO	8	62	30
uitkering	10	53	37
alle Rotterdammers	23	63	14
idem 2003	21	68	11
idem 2001	24	62	13
idem 1999	25	62	13
idem 1997	22	64	14

## **15.2 Samenvatting**

Een grote meerderheid van de respondenten voelt zich (zeer) gelukkig. Dit geluksgevoel hangt sterk samen met de sociaal-economische positie en het inkomen van het huishouden waarvan men deel uit maakt. Een op de zeven voelt zich niet zo gelukkig.



## 16 GEZONDHEID EN BEWEGEN

De laatste jaren is er steeds meer aandacht voor de toenemende bewegingsarmoede van mensen en de gevolgen daarvan voor de gezondheid. Voor de dienst Sport en Recreatie vormt de bestrijding daarvan de komende jaren een van de speerpunten van haar beleid. Daarom zijn in de Vrijetijdsomnibus voor het eerst enkele vragen opgenomen over de mate waarin Rotterdammers aan beweging doen. Deze vragen zijn ontleend aan onder andere de Nationale Gezondheidstest van het TNO.

### 16.1 Nederlandse Normen voor Gezond Bewegen (NNGB)

Eind 1998 is er overeenstemming gekomen over een Nederlandse Norm voor Gezond Bewegen. Deze is gebaseerd op internationaal afgesproken bewegingsrichtlijnen.

De **NNGB** vereist 30 minuten per dag ten minste matig inspannende lichaamsbeweging op tenminste 5 dagen van de week. Het gaat om activiteiten die tenminste even zwaar zijn als stevig doorwandelen of fietsen. Activiteiten die korter dan 5 minuten duren tellen niet mee. Het gaat om activiteiten in de vrije tijd als op het werk of op school.

Voor jongeren geldt een strengere eis. In plaats van 30 minuten moeten zij dagelijks 60 minuten matig inspannend actief zijn op tenminste 5 dagen van de week.

Daarnaast is er de **fitnorm** die inhoudt dat men minstens 3 maal per week 20 minuten inspan-nende lichaamsbeweging heeft. Het gaat om activiteiten in de vrije tijd als op het werk of op school waarbij men gaat zweten en buiten adem raakt (zoals sporten, tuin ompspitten)

Tenslotte is er de **combinorm**: voldoet aan de NNGB en/of aan de fitnorm.

Uit landelijk onderzoek blijkt dat een kleine 10% van de volwassen Nederlanders te weinig beweging heeft, 50% voldoet aan de NNGB, bijna een kwart aan de fitnorm en 60% aan de combinorm en dus voldoende lichaamsbeweging heeft.

### 16.2 Gezond bewegen door Rotterdammers

In de Vrijetijdsomnibus is voor drie leeftijdsgroepen aan de hand van een beperkt aantal en iets aangepaste vragen (in verband met de lengte van de vragenlijst) nagegaan in welke mate Rotterdammers voldoen aan de bovengenoemde normen voor gezond bewegen. Bij vergelijking met landelijke uitkomsten moet daarom de nodige voorzichtigheid in acht worden genomen.

Van alle respondenten blijkt ruim de helft (54%) te voldoen aan de NNGB. Opvallend is dat er tussen de drie leeftijdsgroepen vrijwel geen verschillen zijn. De 18-54-jarigen scoren het laagst. Nog geen 10% van de respondenten is geheel inactief, binnen de jongste leeftijdsgroep is dat slechts 2%. Zie tabel 16.1.

Als het gaat om de wat strengere norm voor de jeugd (minstens 60 minuten matig inspannend actief op 5 dagen van de week) dan voldoet nog maar 36% van de Rotterdammers daaraan. Ook nu is er weinig verschil tussen de drie leeftijdsgroepen. Opvallend is wel dat onder de 55-75 jarigen het hoogste percentage wordt geteld dat aan deze norm voldoet. Van de jongste leeftijdsgroep is 7% op geen enkele dag in de week minstens 60 minuten lichamelijk actief. Zie tabel 16.2.

Tabel 16.1 Aantal dagen per week dat men minstens 30 minuten per dag heeft bewogen

	13-17 jaar	18-54 jaar	55-75 jaar	alle respondenten
geen	2	7	8	7
1-2 dagen	23	22	14	20
3-4 dagen	18	20	19	19
5-6 dagen	28	25	24	25
7 dagen	28	27	35	29
Totaal	100% (n=197)	100% (n=2015)	100% (n=750)	100% (n=2962)

Tabel 16.2 Aantal dagen per week dat men minstens 60 minuten per dag heeft bewogen

	13-17 jaar	18-54 jaar	55-75 jaar	alle respondenten
geen	7	16	15	15
1-2 dagen	33	33	24	31
3-4 dagen	23	17	20	18
5-6 dagen	23	19	20	20
7 dagen	14	15	21	16
Totaal	100%	100%	100%	100%

Iets minder dan de helft van de respondenten (45%) voldoet aan de fitnorm. Hier scoort de jongste leeftijdsgroep met 60% aanmerkelijk beter dan oudste leeftijdsgroep.

Tabel 16.3 Aantal keer gemiddeld per week dat men gedurende 20 minuten intensief heeft bewogen

	13-17 jaar	18-54 jaar	55-75 jaar	alle respondenten
geen	7	18	25	19
1 keer	16	19	20	19
2 keer	17	18	14	17
3-4 keer	28	19	17	20
5 en meer keer	32	26	24	25
Totaal	100%	100%	100%	100%

Gecombineerd met de NNGB levert dit het volgende resultaat op. Twee op de drie Rotterdammers voldoet aan de combinorm (dus aan minimaal één van beide normen) en heeft voldoende lichaamsbeweging. Een op de drie voldoet niet aan of de NNGB of de fitnorm. Vijf procent is op grond van beide normen geheel inactief als het gaat om gezond bewegen.

Tabel 16.4 Percentage inactieve Rotterdammers en percentage dat aan beweegnormen voldoet

	inactief	NNGB	Fitnorm	Combinorm
13 - 17 jaar (60 min. norm)	3	37	60	66
13 - 17 jaar (30 min. norm)	2	56	60	74
18 - 54 jaar	5	52	45	67
55 - 75 jaar	7	59	41	69
Alle respondenten (30 min. norm)	5	54	45	69

Tussen de drie leeftijdsgroepen zijn de verschillen gering. Wel wordt door de jongste leeftijds-groep veel vaker aan de fitnorm voldaan. Door voor de jongeren de 60-minutennorm te hanteren in plaats van de 30 minuten norm voldoet eenderde niet meer aan de voor hen geldende NNGB.

Op grond van deze uitkomsten kan met de nodige voorzichtigheid geconcludeerd worden dat een ruimte meerderheid van de Rotterdammers in dit onderzoek (69%) voldoet aan de normen voor gezond bewegen en dus voldoende beweging heeft. In vergelijking met de eerste landelijke uitkomsten valt vooral het hoge percentage op dat aan de fitnorm voldoet. Onzeker is of dit de werkelijke situatie weergeeft of (ook) het gevolg van een iets afwijkende vraagstelling, toelichting en methode van onderzoek.

*Tabel 16.5 Zelf ervaren gezondheid van inactieven en aan zij die aan beweegnormen voldoen*

	inactieven	actieven (voldoen aan combinorm)	alle respondenten
uitstekend	6	15	13
zeer goed	10	20	19
goed	49	50	50
matig	25	12	14
slecht	10	3	4
Totaal	100%	100%	100%

De ervaren gezondheid van hen die aan de combinorm voldoen komt net uit boven die van alle respondenten. Inactieven ervaren hun gezondheid duidelijk minder en zijn er zich goed bewust van dat ze te weinig bewegen. Liefst 75% weet dat van zich zelf.

Zo'n 37% van de mensen die volgens de normen voldoende beweging hebben vinden van zichzelf dat ze (veel) te weinig aan beweging doen. De meerderheid schat dat echter wel goed in.

*Tabel 16.6 Oordeel over mate van beweging van inactieven en zij die aan beweegnormen voldoen (in %)*

	inactieven	actieven (voldoen aan combinorm)	alle respondenten
veel te weinig	40	7	9
te weinig	34	30	30
genoeg	22	52	50
meer dan genoeg	4	11	11
Totaal	100%	100%	100%

### 16.3 Samenvattend

Ruim 80% van de Rotterdammers vindt zichzelf goed tot uitstekend gezond. Bijna 70% voldoet aan een van de Nederlandse normen voor gezond bewegen; 25% komt daar niet aan toe, en 5% heeft is volstrekt inactief. De meesten zijn zich dat ook bewust. Ruim eenderde komt wel aan de norm maar vindt toch dat ze te weinig beweging hebben.



## 17 VRIJETIJDSEBESTEDING VAN DIVERSE STEDELIJKE GROEPEN

### 17.1 Stedelijke bevolkingsgroepen

Het beleid van de gemeente Rotterdam richt zich in toenemende mate op groepen die voor de stad geworven dan wel behouden moeten blijven, onder andere door de stad voor hen aantrekkelijker te maken.

Het gaat om young potentials (21% van de respondenten), young urban families (13%), de 'zilveren golf' (9%) en de zogenoemde 'creatieve klasse' (22%).<sup>10</sup> Hoewel de exacte definiëring van deze groepen nog onderwerp zijn van discussie, zijn deze groepen in dit onderzoek goed te onderscheiden. Alleen de definiëring van de creatieve klasse is vooralsnog erg beperkt; deze is namelijk gebaseerd op een zeer globale aanduiding van het soort werk dat men doet.

In totaal is 43% van alle respondenten tot een of meer van deze groepen te rekenen. Er is enige overlap. Sommige mensen maken deel uit van meer dan één groep.

In dit laatste hoofdstuk worden deze groepen geïntroduceerd en wordt globaal nagegaan hoe zij zich van elkaar en van de overige Rotterdammers onderscheiden als het gaat om enkele geclusterde vormen van vrijetijdsbesteding en om enkele meningen over de stad.

Deze voor de stad aantrekkelijke bevolkingsgroepen wonen niet verspreid over de stad maar zijn in meer of mindere geconcentreerd in enkele deelgemeenten. Zie tabel 17.1.

*Tabel 17.1 Diverse stedelijke bevolkingsgroepen naar deelgemeente waar zij wonen In %)*

deelgemeente	young urban potentials	young urban families	zilveren golf	creatieve klasse	overige Rotterdammers
n=	600	253	233	455	1285
Stadscentrum	31	11	10	36	40
Delfshaven	29	7	2	25	58
Overschie	12	19	10	18	58
Noord	27	13	6	32	49
Hillegersberg-Schiebroek	20	25	9	25	48
Kralingen-Crooswijk	29	10	9	30	49
Prins Alexander	15	15	13	23	53
Feijenoord	18	9	3	14	67
IJsselmonde	18	12	11	15	63
Charlois	19	10	5	13	67
Hoogvliet	13	16	12	10	62
Hoek van Holland	11	18	15	7	61
Pernis	20	22	17	10	52
alle respondenten	21	13	9	22	57

Zij wonen vooral in deelgemeenten op de rechter Maasoever. Young urban potentials komen we vooral tegen in Stadscentrum, Delfshaven, Kralingen-Crooswijk en Noord. Young urban families zijn oververtegenwoordigd in Hillegersberg-Schiebroek, Pernis en Overschie. De bovenmodale ouderen

<sup>10</sup> Young potentials :onder 30 jaar, minstens MBO voltooid of volgt nog MBO of hoger

Young Urban families: gezinslid met kinderen; onder 40 jaar; boven modaal gezinsinkomen

Zilveren Golf: 55+, geen kinderen (meer); bovenmodaal

Creatieve klasse: respondent met een creatief beroep

treffen we wat meer in Prins Alexander en ook in Pernis. De 'creatieve klasse' is ruim meer dan gemiddeld woonachtig in Stadscentrum, Noord en Kralingen-Crooswijk. Als uitvloeisel hiervan zijn mensen die niet tot deze groepen worden gerekend oververtegenwoordigd op de linker Maasoever, en in het bijzonder in de deelgemeenten Feijenoord en Charlois.

## 17.2 Vrijtijdsbesteding van stedelijke bevolkingsgroepen

In een poging om participatie en non-participatie van Rotterdammers aan diverse vormen van vrije tijdsbesteding (die in het onderzoek aan de orde komen) te kunnen vaststellen zijn een aantal activiteiten geclusterd in een viertal hoofdgroepen: bewegingsactiviteiten, culture activiteiten, uitgaan en maatschappelijke participatie.<sup>11</sup> Deze vier clusters zijn vervolgens samengevoegd tot 'vrijtijdsdeelname algemeen'. Mensen die in de vier clusters niet of nauwelijks activiteiten vertonen krijgen dan een score 'nooit'. In dit onderzoek bestaat deze groep 'algemene non-participanten' uit 10% van de Rotterdammers. Een op de vijf Rotterdammers kan daarentegen bestempeld worden als een frequente deelnemer aan vrijtijdsbesteding; 71 % als een regelmatige deelnemer.

*Tabel 17.2 Deelname aan diverse vormen van vrijtijdsbesteding van groepen stedelijke inwoners (in %)*

	young urban potentials	young urban families	zilveren golf	'creatieve klasse'	overige Rotter- dammers	alle respon- denten
<b>Bewegingsactiviteiten (sport, bezoek recreatiegebieden, wandelen, fietsen)</b>						
nooit	12	11	15	8	22	17
regelmatig	43	35	46	36	47	44
vaak	46	54	39	56	31	39
<b>Culturele activiteiten (w.o. bezoek aan cult. voorstellingen en instellingen, evenementen)</b>						
nooit	16	22	34	14	44	34
regelmatig	50	54	43	45	42	45
vaak	34	24	24	41	14	21
<b>Uitgaan (bezoek festivals, horeca)</b>						
nooit	6	9	24	7	21	16
regelmatig	71	75	72	76	74	74
vaak	23	15	4	17	5	10
<b>Maatschappelijke participatie (w.o. vrijwilligerswerk, lidmaatschappen)</b>						
nooit	29	23	18	21	32	28
regelmatig	66	73	71	73	64	67
vaak	5	4	11	6	4	5
<b>Vrijtijdsdeelname algemeen (bewegen, cultuur, uitgaan en maatschappelijke participatie)</b>						
nooit	4	5	8	3	15	10
regelmatig	63	69	72	61	74	71
vaak	32	26	20	36	11	19

<sup>11</sup> Voor de ontwikkeling van deze variabelen wordt verwezen naar het COS-rapport 'Non-participatie in Vrijtijdsbesteding', 2001.

Duidelijk blijkt dat de verschillende groepen stedelijke inwoners veel actiever zijn dan de overige Rotterdammers. Niet alleen zijn ze minder vaak non-participant, ook zijn ze veel vaker frequente participant. De 'creatieve klasse' spant wat dat betreft de kroon, op de voet gevolgd door de young urban potentials.

De creatieve klasse is in vergelijking met de andere groepen het meest actief als het gaat om cultuurparticipatie; ook scoren ze hoog bij bewegingsactiviteiten (sport, wandel- en fietstochten maken, bezoek aan parken en recreatiegebieden). De young urban potentials onderscheiden zich als het gaat om uitgaan; de zilveren golf als het gaat om maatschappelijke participatie.

### 17.3 Meningen van stedelijke bevolkingsgroepen over Rotterdam

Als het gaat om meningen over het wonen in Rotterdam en of er veel te beleven is, dan onderscheiden deze stedelijke groepen zich nauwelijks van elkaar en van de overige Rotterdammers. Wel wonen zij, met uitzondering van de zilveren golf' gemiddeld aanzienlijk korter in Rotterdam.

*Tabel 17.3 Woontuur in Rotterdam en meningen van groepen stedelijke inwoners over de stad (in %)*

	young urban potentials	young urban families	zilveren golf	'creatieve klasse'	overige Rotterdammers	alle respondenten
Gemiddelde woontuur in Rotterdam	14 jaar	19 jaar	44 jaar	19 jaar	33 jaar	28 jaar
Wonen in Rotterdam als geheel						
zeer tevreden	15	14	10	14	13	13
tevreden	68	70	73	66	68	68
niet zo tevreden	15	15	13	18	16	17
ontevreden	2	1	4	2	3	2
Veel te beleven in Rotterdam						
heel veel	18	18	14	20	15	16
veel	61	67	74	68	66	65
niet zo veel	19	14	11	11	18	18
veel te weinig	2	1	1	0	1	1
Trots op Rotterdam						
ja	56	61	62	60	62	60
een beetje	38	29	30	31	30	31
nee	6	11	9	9	9	9

Ook onderscheiden de groepen stedelijke inwoners zich maar ten dele van de overige Rotterdammers als het gaat om de vraag of Rotterdam nog aantrekkelijker moet worden. Alleen wat meer respondenten uit de creatieve klasse en de zilveren golf staan daar wat meer achter dan de anderen.

Over hoe Rotterdam aantrekkelijker kan worden gemaakt zijn de verschillen op enkele uitzonderingen na ook gering. Verbeteren van de veiligheid en beter onderhoud van de openbare ruimte scoort ook bij de groepen stedelijke inwoners hoog. De uitzonderingen worden gevormd door 'meer horeca en terrasjes', 'meer aantrekkelijke winkels'. Voor de 'young urban potentials' en 'young urban families' mogen er ook nog wel meer festivals en evenementen bijkomen.

*Tabel 17.4 Meningen van groepen stedelijke inwoners over hoe Rotterdam aantrekkelijker kan worden gemaakt (in %)*

	young urban potentials	young urban families	zilveren golf	'creatieve klasse'	overige Rotterdamers	alle respondenten
ja, Rotterdam moet nog aantrekkelijker	77	75	85	83	73	75
nee, Rotterdam is al aantrekkelijk genoeg	23	25	15	17	27	25
<b>Rotterdam aantrekkelijker door....</b>						
vergroten van de veiligheid	49	49	47	44	53	51
beter onderhoud en schoon houden van de openbare ruimte	39	39	43	48	42	44
verbeteren van de bereikbaarheid met de auto en parkeervoorzieningen	22	22	25	20	22	22
meer aantrekkelijke winkels	25	25	23	25	16	19
verbeteren van de bereikbaarheid met de fiets en het openbaar vervoer	16	16	14	17	16	16
meer horeca en terrasjes	22	22	16	24	8	13
uitbreiden van het netwerk van wandel- en fietspaden	11	11	10	15	14	13
meer festivals en evenementen	17	17	10	8	9	9
meer attracties	12	12	11	7	7	8
meer mooie hoge gebouwen	9	9	9	10	5	6
anders	8	8	6	14	6	8
<b>1 miljoen voor aantrekkelijker Rotterdam gaat naar:</b>						
diverse kleine leuke dingen in de stad, kleine optredens in parken en op pleinen	28	20	23	24	22	23
aan het aantrekkelijker maken van winkelstraten door bijv. sfeerverlichting en verlichten van gebouwen	21	23	25	19	23	22
een bijdrage aan een topsportcentrum met een 400 meter kunstijsbaan en een 50 meter zwembad.	10	15	10	12	13	13
aan een multicultureel centrum; een podium voor niet-westerse cultuur en cultuuruitingen	12	9	6	8	9	11
een Oud- en Nieuw feest bij de Erasmusbrug	14	11	4	11	7	8
aan het binnenhalen van meer zeecruiseschepen	3	5	13	4	8	7
Rotterdam als startplaats voor de Tour de France	5	7	4	7	7	6
aan meer uitgaans- en dansgelegenheden	15	9	3	8	4	6
bouw van een nieuw voetbalstadion de Kuip	3	6	2	3	3	3
een online gamecenter (computerspelletjes en software)	5	4	0	1	1	2
anders	5	5	4	7	6	6



Wanneer de Rotterdammer een miljoen euro had te besteden om de stad aantrekkelijker te maken dan zou redelijk snel overeenstemming zijn aan welke voorzieningen het besteed zou moeten worden. Alleen de young urban potentials hebben enkele afwijkende voorkeuren. Zij opteren voor 'meer uitgaans- en dansgelegenheden', 'een Oud- en Nieuw feest bij de Erasmusbrug' en 'diverse kleine leuke dingen in de stad, kleine optredens in de parken en op de pleinen'. De zilveren golf zou meer dan anderen geld besteden aan het binnenhalen van meer cruiseschepen. Onder alle groepen is de animo voor het binnenhalen van de Tour-de-France-start gering, voor een nieuwe Kuip is de animo bij allen nog kleiner.

#### **17.4 Samenvattend**

Het beleid van de gemeente Rotterdam richt zich in toenemende mate op groepen die voor de stad geworven dan wel behouden moeten blijven, onder andere door de stad voor hen aantrekkelijker te maken: young urban potentials, young urban families, zilveren golf en creatieve klasse. Dat is ook niet voor niets. Duidelijk blijkt dat deze stedelijke bevolkingsgroepen ook in de vrije tijd aanzienlijk actiever zijn de overige inwoners en ook daarmee van belang zijn voor de stedelijke economie. Meninge n over de attractiviteit van de stad wijken minder af. Ook kiezen ze veelal voor de zelfde maatregelen en voorzieningen om de stad attractiever te maken.



## **Bijlagen**



## **BIJLAGE I: DEELNEMERS AAN DE VRIJETIJDSONNIBUSENQUETE 2005**

Aan de VTO 2005 hebben de volgende gemeentelijke instanties deelgenomen als (deel)opdrachtgever met vragen.

1. Sport en Recreatie en Bestuursdienst (BIC) met de zogeheten basisvragen van de enquête: naast de achtergrondvragen over persoons- en huishoudenskenmerken zijn dat de inhoudelijke vragen over o.a. sport, openluchtrecreatie, vakantie, mediagebruik, meningen over het wonen in Rotterdam, trots en gelukgevoel. Deze basisvragen worden zoveel mogelijk in iedere Vrijetijdsomnibus eensluidend opgenomen, waardoor vergelijking met eerdere jaren goed mogelijk is.
2. Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam (OBR) met vragen over de recreatief bezoek van Rotterdammers aan hun eigen stad en over hoe de stad aantrekkelijker gemaakt zou kunnen worden.
3. De dienst Kunst en Cultuur met vragen over cultuurparticipatie volgens de Richtlijn Cultuurdeelnameonderzoek (RCO).
4. SoZaWe met vragen over vrijwilligerswerk.
5. De dienst JOS met vragen aan en over de jeugd van Rotterdam
6. Dienst Marktwezen met enkele vragen over de jaarmarkten in Rotterdam.
7. Gemeenteraadsfractie Groen Links met een vraag over autoloze zondag.



## BIJLAGE II: RESPONS EN REPRESENTATIVITEIT

De respons op de Vrijtijdsomnibus 2005 bedroeg 46%: 2.878 respondenten uit een steekproef van 6.200. Daarmee is de respons dit jaar lager dan twee jaar geleden, toen zij 56% bedroeg, en ook lager dan die van vier jaar geleden, toen ze 51% bedroeg. Deze respons van de VTO van 2005 is gelijk aan de respons bij de “gewone” Omnibusenquête is (2005: 46%). De dalende trend in de responsbereidheid is duidelijk te zien. Toch scoort Rotterdam met een dergelijk responspercentage nog altijd boven gemiddeld in de grote steden.

Bij deze responspercentages moet worden bedacht, dat ieder formulier dat om welke reden dan ook niet ingevuld is geretourneerd tot de non-respons is gerekend; dus ook formulieren voor mensen die inmiddels niet meer bereikbaar zijn door bijvoorbeeld verhuizing of overlijden. Veel onderzoeksbureaus tellen zulke mislukte contacten niet mee bij de bepaling van het responspercentage. Al met al is een respons zoals hierboven weergegeven zeker niet slecht voor schriftelijke enquêtes in een stad als Rotterdam; het CBS kampt bijvoorbeeld bij haar landelijke enquêtes in de grote steden met een slechtere en selectievere respons, en overal kampen markt- en opinieonderzoeksbureaus met een dalende responsbereidheid.

In dit respondentenbestand van 2.878 personen bleken in absolute zin Antillianen en Kaapverdianen (en in mindere mate Marokkanen) nog wat te klein om er (per groep afzonderlijk) uitspraken over te kunnen doen. Daarom is in de laatste fase van het veldwerk nog eens een extra steekproef getrokken waardoor 500 personen van deze bevolkingsgroepen aangeschreven konden worden. Van deze groep hebben (tot de sluitingstermijn, en zonder rappel) 84 personen gerespondeerd. Deze extra respondenten zijn aan het respondentenbestand toegevoegd. Uiteindelijk resulteert dan een bestand met 2962 respondenten.

In deze Bijlage wordt aan de hand van een aantal algemene persoonskenmerken de representativiteit van de uiteindelijke netto steekproef (de respons) besproken. Daartoe worden kenmerken van de respondenten vergeleken met die van de totale Rotterdamse bevolking van 13 tot en met 75 jaar.

### II.1 Geslacht en leeftijd

In tabel II.1 staat de verdeling van de respondenten naar geslacht en naar leeftijd van de Vrijtijdsomnibus 2005 en van de Rotterdamse bevolking begin 2005. Vrouwen en jongeren blijken oververtegenwoordigd. Dat vrouwen beter responderen is traditioneel en kwam ook voor in de vorige Vrijtijdsomnibus. De hogere aantallen jongeren wordt verklaard door de oververtegenwoordiging in de steekproef, niet door hun hogere responsbereidheid.

Op verzoek van de DSO (nu JOS) zijn er extra 13 t/m 23 jarigen getrokken opdat er voldoende in het responsbestand zouden zitten om voor die groep afzonderlijk statistisch betrouwbare uitspraken te kunnen doen. Omdat het basisbestand van de VTO daardoor per definitie geen afspiegeling meer vormt van de Rotterdamse bevolking naar leeftijd, moet worden herwogen<sup>12</sup>. In onderstaande tabellen is daarom naar geslacht, leeftijd, etniciteit en deelgemeente het aantal respondenten zowel ongewogen als gewogen opgenomen.<sup>13</sup> De herweging is alleen naar leeftijd uitgevoerd, maar er is wel rekening gehouden met verschillen in responsbereidheid<sup>14</sup>. Dat betekent dat de ‘scheve’ verdeling naar leeftijd in het respondenten-bestand met behulp van het responspercentage naar leeftijd wordt teruggebracht naar de leeftijdsverdeling in de bevolking van Rotterdam. Het gevolg is dat de leeftijdsverdeling niet honderd

12 De 84 respondenten die door de extra steekproef zijn binnengehaald, zijn buiten de herweging gehouden, omdat de vergelijkbaarheid met de totale bevolking van Rotterdam niet meer zou op gaan (het betreft hier immers alleen Antillianen, Kaapverdianen en Marokkanen). Zij zijn na de herweging weer aan het bestand toegevoegd (technisch: hun weegfactor is op 1 gezet).

13 Door deze weegprocedure zijn de in dit rapport met rechte tellingen genoemde aantallen respondenten afgeronde aantallen. Daardoor is het mogelijk dat berekende aantallen niet altijd exact optellen tot 2962 respondenten.

14 De responspercentages zijn berekend door het aantal respondenten te delen door de potentiële respondenten in het steekproefbestand (van 6.200 personen). In dit steekproefbestand zijn de 13-23 jarigen ook al oververtegenwoordigd.

procent overeenkomt met die in de bevolking, maar dat daarin ook de verschillen in responsbereidheid terug zijn te zien (zoals dat ook geldt bij responsverschillen naar geslacht en etniciteit). Daardoor is een vergelijking van de uitkomsten met die van twee jaar geleden (VTO 2003) ook goed te maken, omdat toen de verschillen in responsbereidheid ook direct doorklonken in het respondentenbestand.

*Tabel II.1: Verdeling van de respondenten en van de totale bevolking in Rotterdam van 13 tot en met 75 jaar naar geslacht en naar leeftijd.*

	VTO '05 (ongewogen)		VTO '05 (gewogen)		Bevolking Rotterdam (01-01-2005)	
	<i>absoluut</i>	<i>in %</i>	<i>absoluut</i>	<i>in %</i>	<i>absoluut</i>	<i>in %</i>
Geslacht: Man	1.266	43%	1.283	43%	234.656	50%
Vrouw	1.696	57%	1.679	57%	234.268	50%
<i>Totaal</i>	2.962	100%	2.962	100%	468.924	100%
Leeftijd: 13 tot 25 jaar	789	27%	530	18%	96.264	21%
25 tot 45 jaar	1.008	34%	1.171	40%	191.848	41%
45 tot 65 jaar	843	28%	942	32%	134.532	29%
65 t/m 75 jaar	322	11%	319	11%	46.280	10%
<i>Totaal</i>	2.962	100%	2.962	100%	468.924	100%

## II.2 Etniciteit

Tabel II.2 geeft de verdeling van de respondenten en van de Rotterdamse bevolking van 13 tot en met 75 jaar naar etniciteit. Autochtonen ('Nederlanders') zijn wat oververtegenwoordigd. Allochtonen uit 'overige arme landen' en uit de 'overige rijke landen' (inclusief de groep van Noord-mediterranen die voorheen apart werd benoemd) zijn licht ondervertegenwoordigd.

Ten opzichte van de VTO 2003 zijn de Antillianen, allochtonen uit de 'overige rijke landen' en 'overige arme landen' wat beter vertegenwoordigd en de Turken wat minder.

Goed te zien is ook dat door de herweging naar leeftijd het aandeel van de allochtonen iets kleiner wordt. De allochtone bevolkingsgroep is een jonge bevolkingsgroep, en daardoor zijn ze relatief ook wat oververtegenwoordigd in de leeftijdsgroep 13-23 jaar.

*Tabel II.2: Verdeling van de respondenten en van de totale bevolking in Rotterdam van 13 tot en met 75 jaar naar etniciteit.*

	VTO '05 (ongewogen)		VTO '05 (gewogen)		Bevolking Rotterdam (01-01-2005)	
	<i>absoluut</i>	<i>in %</i>	<i>absoluut</i>	<i>in %</i>	<i>absoluut</i>	<i>in %</i>
Surinamers	255	9%	243	8%	42.736	9%
Antillianen/Arubanen	111	4%	105	4%	15.177	3%
Turken	161	5%	156	5%	33.852	7%
Marokkanen	128	4%	117	4%	25.130	5%
Kaapverdianen	100	3%	90	3%	12.251	3%
Overige arme landen	207	7%	198	7%	40.829	9%
<i>Subtotaal arme landen</i>	962	32%	909	31%	169.975	36%
Autochtonen	1.760	59%	1.807	61%	255.425	54%
Rijke landen (incl. Nrd-med.)	240	8%	248	8%	43.524	9%
<i>Totaal</i>	2.962	100%	2.964	100%	468.924	100%



## II.3 Deelgemeente

Tabel II.3 geeft tenslotte de verdelingen naar deelgemeente.

*Tabel II.3: Verdeling van de respondenten en van de totale bevolking in Rotterdam van 13 tot en met 75 jaar naar deelgemeente.*

	VTO '05 (ongewogen)		VTO '05 (gewogen)		Bevolking Rotterdam (01-01-2005)	
	<i>absoluut</i>	<i>in %</i>	<i>absoluut</i>	<i>in %</i>	<i>absoluut</i>	<i>in %</i>
Stadscentrum	197	7%	196	7%	26.299	6%
Delfshaven	329	11%	319	11%	57.934	12%
Overschie	122	4%	129	4%	12.380	3%
Noord	253	9%	254	9%	42.191	9%
Hillegersberg-Schiebroek	180	6%	182	6%	30.194	6%
Kralingen-Crooswijk	253	9%	249	8%	42.574	9%
Prins Alexander	428	14%	437	15%	66.232	14%
Feijenoord	312	11%	308	10%	56.643	12%
IJsselmonde	296	10%	294	10%	45.094	10%
Charlois	267	9%	262	9%	50.540	11%
Hoogvliet en Pernis	208	7%	209	7%	31.582	7%
Hoek van Holland	116	4%	122	4%	7.261	2%
<i>Totaal</i>	<i>2.961</i>	<i>100%</i>	<i>2.961</i>	<i>100%</i>	<i>468.924</i>	<i>100%</i>

De spreiding van de respondenten over de deelgemeenten is zeer goed, waarbij de deelgemeente aandelen eigenlijk nooit meer afwijken dan 1 procentpunt. Wel zeer opvallend is het aandeel dat Hoek van Holland inneemt: in de bevolking van Rotterdam 2 procent, in het respondentenbestand 4 procent: twee keer zoveel als in werkelijkheid<sup>15</sup>.

## II.4 Conclusie

Voor zover op verifieerbare kenmerken valt na te gaan, is ook dit jaar de respons op de Vrijtijds-omnibusenquête voldoende representatief voor de totale Rotterdamse bevolking van 13 tot en met 75 jaar, al zijn vrouwen, Rotterdammers boven de 45 jaar en autochtonen wat oververtegenwoordigd, en mannen, jongeren en enkele specifieke groepen allochtonen wat ondervertegenwoordigd. De respons van allochtonen uit arme landen (doorgaans de "moeilijkste" groep) is echter een stuk beter dan in voorgaande enquêtes.

Voor de selectiviteit van de respons op enquêtes kan een aantal verklaringen worden bedacht, die impliceren dat een oplossing van deze problematiek niet zo simpel is. Zo zijn frequent verhuizende mensen (letterlijk) moeilijk te achterhalen, evenals mensen die niet wonen op het adres waar ze door Burgerzaken geacht worden te wonen. Dit impliceert in een aantal opzichten ook een selectiviteit. Daarnaast valt niet te vermijden, dat - ondanks de moeite die gedaan wordt om de vragen in de enquête zo begrijpelijk mogelijk te formuleren - dergelijke vragenlijsten voor een aantal mensen toch te hoog gegrepen zijn. Dat geldt met name voor mensen die de Nederlandse taal slecht beheersen. En tenslotte moet ook gevreesd worden, dat de grote stad een aantal inwoners heeft die steeds minder ontvankelijk zijn voor vormen van maatschappelijke participatie zoals het deelnemen aan een gemeentelijke enquête. In dat opzicht is wellicht ook een vergelijking te trekken met de selectieve opkomst bij verkiezingen en de ontwikkelingen daarin.

<sup>15</sup> Ook dit is het gevolg van een ophoging in het steekproefbestand. Door het verzoek (van S & R) om te zorgen voor voldoende respondenten in alle deelgemeenten (waardoor er extra personen zijn getrokken in de 'deelgemeenten': Stadscentrum, Overschie en Hoek van Holland) zijn deze deelgemeenten nu ook wat oververtegenwoordigd. Omdat het om relatief kleine afwijkingen en kleine aantallen gaat, is besloten hierop niet te herwegen.

Al met al moet worden geconcludeerd, dat de Vrijetijdsomnibusenquête 2005 een zekere mate van selectiviteit in zijn respons kent, die voor een belangrijk deel moeilijk tot niet te voorkomen is, en waarmee bij de interpretatie van resultaten rekening moet worden gehouden. De mate waarin deze selectiviteit uitkomsten beïnvloedt, moet echter ook niet overschat worden. Zo valt eenvoudig na te rekenen, dat als bijvoorbeeld 50% van de autochtonen (inclusief rijke landen) het eens is met een bepaalde stelling, en 25% van de allochtonen uit arme landen, hiervoor in de enquête voor de totale Rotterdamse bevolking 42,3% zal worden gemeten, terwijl dit 40,9% had moeten zijn. Een dergelijk verschil ligt in de orde van grootte van de betrouwbaarheidsmarge van de enquête (zie Bijlage III), en is niet significant. Bovendien is het in zo'n geval wellicht interessanter te weten dat autochtonen en allochtonen kennelijk zo sterk verschillen, dan hoeveel het totale gemiddelde precies bedraagt.

**BIJLAGE III: AANTAL ROTTERDAMSE BEOEFENAARS PER TAK VAN SPORT**  
(in absolute aantallen en procenten van de bevolking van 13-75 jaar)

	Aantal	Percentage
geen sport/geen antwoord	1179	41%
fitness	653	33%
hardlopen/joggen/trimmen	472	24%
zwemsport	469	23%
wielrennen/mountainbike/toerfietsen	332	17%
wandelsport	328	16%
tennis	226	11%
skiën/langlaufen/snowboarding	219	11%
aerobics/steps	211	11%
veldvoetbal	198	10%
biljarten/poolbilj./snooker	195	10%
bowling/kegelen	193	10%
skeeleren/skaten	185	9%
danssport	139	7%
darts	126	6%
tafeltennis	118	6%
zaalvoetbal	106	5%
squash	105	5%
watersport/zeilen/surfen	102	5%
badminton	100	5%
klim- en bergwandelen	99	5%
vecht- en verdedigingssporten	92	5%
schaken	72	4%
golf	89	4%
gymnastiek/turnen	86	4%
basketbal	66	3%
jeu de boules	63	3%
kano	63	3%
schaatsen	61	3%
hockey	58	3%
duiksport	58	3%
midgetgolf	58	3%
dammen	54	3%
volleybal	54	2%
boksen	54	3%
atletiek	49	2%
roeien	42	2%
bridge	35	2%
honkbal/softbal	35	2%
motorsport	26	1%
schietsport	24	1%
korfbal	21	1%
handbal	14	1%
vliegen/hanggliding/parachutespringen	10	1%
andere sport	172	9%
Aantal antwoorden	6.050	303%
Aantal respondenten	2.962	100%



## BIJLAGE IV: INDELING VAN TAKKEN VAN SPORT IN CATEGORIEËN

fitness-sporten:	aerobics, fitness
zwemsporten:	zwemsporten
tennissporten:	tennis, squash
veldsporten:	hockey, honk-/softbal, voetbal
zaalsporten:	badminton, basketbal, gymnastiek/turnen, handbal, korfbal, tafeltennis, volleybal, zaalvoetbal
joggen/skeeleren	trimmen, hardlopen, joggen, skeeleren
café-sporten:	biljarten, darts, snooker, poolbiljart
vechtsporten:	boksen, vecht-, verdedigingssporten
bowlen/midgetgolf:	bowlen/kegelen, jeu de boules, midgetgolf
wintersporten:	schaatssporten, skiën
wandel-, fietssporten:	wandelsport, wielrensporten, toerfietsen
denksporten:	bridge, dammen, schaken
watersporten:	roeien, kanoën, watersport/surfen/zeilen
overige sporten:	klimmen, danssport, golf, motorsport, paardensport, schietsport, andere sporten.



## BIJLAGE V: DE BETEKENIS VAN DE PERCENTAGES; SIGNIFICANTIE

### V.1 Percentages

In de tabellen in dit rapport staan de uitkomsten in percentagevorm weergegeven. Dit is gedaan omdat percentages in populaties van verschillende grootte (bijvoorbeeld: de steekproef versus heel Rotterdam) onderling gemakkelijker te vergelijken zijn dan aantallen.

Metingen via een steekproef leveren een schatting van de werkelijkheid. Het toevalskarakter van de steekproef heeft als consequentie, dat schatting en werkelijke waarde ten gevolge van het toeval kunnen afwijken. (*Daarnaast* zijn ook afwijkingen mogelijk ten gevolge van andere zaken dan het toeval, zoals onder- en oververtegenwoordigingen van bepaalde categorieën respondenten, bijvoorbeeld door selectieve non-respons.) Deze mogelijke afwijkingen ten gevolge van het toeval kunnen worden uitgedrukt in statistische betrouwbaarheidsmarges. Gangbaar hierbij is een uitdrukking in 95%-betrouwbaarheidsmarges.

De 95%-betrouwbaarheidsmarge bij een steekproefpercentage en een steekproefgrootte geeft aan, hoe groot de afwijking van de geschatte waarde met de werkelijke waarde zou kunnen zijn ten gevolge van het toeval. De betekenis van zo'n marge is, dat, indien de steekproef en de meting vele malen zouden worden herhaald, en steeds een 95%-betrouwbaarheidsmarge zou worden bepaald, de werkelijke waarde zich in 95 van de 100 gevallen binnen de betrouwbaarheidsmarge zal bevinden.

Een betrouwbaarheidsmarge (dus: de onnauwkeurigheid) is kleiner naarmate de steekproef groter is, maar verschilt ook met het gemeten percentage: percentages van rond de 50% hebben de grootste onnauwkeurigheid, en hoe verder het percentage van de 50% af zit, hoe kleiner de onnauwkeurigheid (voor een uitleg van de berekening: zie voetnoot op de volgende pagina). Dit betekent in het bijzonder ook, dat bij heel kleine percentages die zijn veroorzaakt door één of twee respondenten nog sprake kan zijn van een toevalstreffer, maar dat dit niet kan worden gezegd als het wat meer respondenten betreft.

De volgende tabel geeft voor in steekproeven of delen daarvan gemeten percentages de betrouwbaarheidsmarges voor een meting van 50% (dus voor het ongunstigste geval), en ter illustratie ook voor een meting van 10- of 90%.

*Figuur III.1: De 95%-betrouwbaarheidsmarges van gemeten percentages.*

Bij een (deel-)steekproefomvang van:	is 10% eigenlijk:	is 50% eigenlijk:	is 90% eigenlijk:
50	10%±8%	50%±14%	90%±8%
100	10%±6%	50%±10%	90%±6%
150	10%±5%	50%± 8%	90%±5%
200	10%±4%	50%± 7%	90%±4%
250	10%±4%	50%± 6%	90%±4%
500	10%±3%	50%± 4%	90%±3%
1698 (VTO 2003)	10%±1%	50%± 2%	90%±1%
2962 (VTO 2005)	10%±1%	50%± 2%	90%±1%

Voorbeeld: als in een steekproef(-deel) van 500 ondervraagden 50% een bepaald antwoord geeft, moet dit gelezen worden als 50%  $\pm$  4%, ofwel 46 à 54 procent. Bij kleinere of grotere gemeten percentages wordt deze marge kleiner.

## V.2 Vergelijkingen

Ook bij de vergelijking van percentages of verdelingen (bijvoorbeeld: tussen mannen en vrouwen, of tussen dit jaar en vorig jaar) is het mogelijk dat een gemeten verschil slechts veroorzaakt is door het toevalskarakter van de steekproef of steekproeven. Het gemeten verschil heet in dat geval niet 'significant'. Voor de bepaling of het verschil tussen twee gemeten percentages groot genoeg is om significant te zijn, bestaan wiskundige technieken: de zogeheten t-toets. Van de uitkomsten van zo'n toets is echter geen eenvoudig leesbaar en interpreteerbaar overzicht te geven zoals met betrouwbaarheidsmarges is gedaan in figuur III.1. Wel kan in het algemeen gesteld worden, dat de grens tussen 'significant' en 'niet-significant' wat kleiner is dan het totaal van de beide betrouwbaarheidsmarges. Voorbeeld: iets is niet aantoonbaar toegenomen als het de vorige keer volgens de VTO 50% was en dit jaar 52%. Een stijging van 10- naar 12% daarentegen is wel significant.

Daarmee moge de boodschap zijn, dat in het algemeen verschillen of afwijkingen van 1 à 2% niet als verschillen mogen worden beschouwd, maar evengoed door het toevalskarakter van de steekproeven kunnen zijn veroorzaakt.

De lezer hoeft zich over dit soort zaken echter niet druk te maken, want in de tekst van dit rapport is hiermee rekening gehouden: als een verschil niet significant is, is het niet genoemd, en als een verschil genoemd is, is het significant.

## V.3 Gemiddelden

Ook om te bepalen of het verschil tussen twee gemeten gemiddelden (bijvoorbeeld het verschil tussen twee rapportcijfers) significant is of slechts veroorzaakt is door het toevalskarakter van de steekproeven, kan een t-toets worden verricht. Hoewel ook hier het precieze resultaat van geval tot geval verschilt, en met name ook afhangt van de gemeten waarden en de spreiding rond de gemiddelden, geldt in de praktijk in het algemeen, dat verschillen in rapportcijfers van 0,2 en hoger significant zijn. (Bij een meting over een *deel* van de steekproef – bijvoorbeeld: over alleen de Rotterdamse *mannen* – ligt deze grens hoger.)

Ook hier is in de tekst van dit rapport rekening mee gehouden: als een verschil niet significant is, is het niet genoemd, en als een verschil genoemd is, is het significant.

### Noot

Bij het berekenen van de betrouwbaarheidsmarge bij percentages kan worden uitgegaan van de volgende benaderende formule: de absolute 95%-betrouwbaarheidsmarge is  $1,96 \times \sqrt{p(100-p) / (n-1)}$ , waarbij p het gemeten percentage is en n de omvang van de (deel-) steekproef.  
Een gemeten percentage van 50% heeft dus een betrouwbaarheidsmarge van  $1,96 \times \sqrt{(50 \times 50) / \sqrt{2.961}} = 2,4\%$ .  
Bij een gemeten percentage van 1% hoort een betrouwbaarheidsmarge van  $1,96 \times \sqrt{(1 \times 99) / \sqrt{2.961}} = 0,5\%$ .  
Bij een gemeten percentage van 50% onder alleen de 791 mannen wordt dat  $1,96 \times \sqrt{(50 \times 50) / \sqrt{1282}} = 3,5\%$ .



## Publicatie-overzicht COS

### Algemeen

Binnenstadsmonitor 2005	2005
Staat van Rotterdam 2005	2005
Feitenkaart Omnibusenquête 2005	2005
Kerncijfers Rotterdam 2005	2005
Feitenkaart Rotterdam in Europees perspectief	2004
Staat van de Jeugd	2004
Catalogus Rotterdamse Monitors 2004	2004
De G4 in de peiling	2003
Monitor Prins Alexander	2003
Stadspeiling Vlaardingen 2003	2003

### Arbeid en Inkomen

Monitor Gemeentelijke Lastendruk Rotterdam, 2003-2006*	2006
Feitenkaart Inkomensbronnen Rotterdam en regio 2002	2005
Feitenkaart Inkomensgegevens Rotterdam en regio 2002	2005
Feitenkaart Inkomensgegevens Rotterdam op deelgemeente- en buurniveau 2002	2005
Rotterdamers over werken bij de gemeente 2005	2005
De Rotterdamse marktbezoeker 2005	2005
Feitenkaart economie en arbeidsmarkt in Rotterdam	2005
Economische statistiek per deelgemeente	2004
Monitor vraagzijde arbeidsmarkt havengebonden cluster, Rijnmond. Een pilot.	2004
Dagindeling van Rotterdamers	2002

### Bevolkingsgroepen

Monitor allochtone ouderen IJsselmonde	2005
Minderhedenmonitor 2003. Integratie en inburgering	2004
Sociale integratie en de islam in Rotterdam	2004
Emancipatiemonitor Rotterdam 2004	2004
Lus di Trafiko in 2003. Het jaar van de uitvoering	2004
Feitenkaart kerncijfers Antillianen in Rotterdam	2004
Prognose bevolkingsgroepen Rotterdam 2017	2003
De maatschappelijke rol van de Rotterdamse moskeeën	2003
Migranten op de Rotterdamse woningmarkt: verhuisstromen en zoekervaringen binnen het aanbodmodel	2001

### Communicatie en klanttevredenheid

Stadswinkel op voorhand	2006
Rapportage Mediagebruik Rotterdamse Ambtenaren	2005
Tevredenheidsmeting Feijenoord	2005
Rotterdamers over de Dienst Burgerzaken. Resultaten uit de Omnibusenquête 2005	2005
Communicatie wijkveiligheid. Effectmeting maart 2005. Tussendijken	2005
Communicatie wijkveiligheid. Effectmeting maart 2005. Middelland	2005
Rotterdam bekeken en beluisterd in 2004	2004
Communicatie wijkveiligheid. Effectmeting september 2004 Spangen	2004
Klanten over het City Informatie Centrum	2004
Bekendheid met Rotterdamse trouwlocaties	2002
Bekendheid en waardering stadsregio Rotterdam	2002

### Demografie

Bevolkingsmonitor - eerste kwartaal 2006	2006
Trendprognose Rotterdam 2020	2006
De bevolkingsontwikkeling van Rotterdam 2003-2004	2004
Huishoudensprognose Rotterdam 2017	2003
Verhuizen in Rotterdam, onderzoek verhuisbewegingen 1995-2000	2002
Inpakken en wegwezen: migratie-onderzoek Rotterdam en regio 1998-2000	2002

### Kunst en cultuur

Klanttevredenheid SKVR	2006
Rotterdamers en de bibliotheek 2005	2005
Cultuurparticipatie van Rotterdamers in 2003	2004
Belangstelling voor opera in Rotterdam 2004	2004
Cultuurparticipatie van Almeerders in 2002	2003
Museumbezoek in de stadsregio Rotterdam	2002

## Leefbaarheid en Veiligheid

Herkenning van radicalisering	2005
Monitor hot spots Rotterdam 3e meting (2005)	2005
Nulmeting Leefbaarheid Opvang Pijnackerstraat Oude Noorden	2005
Rotterdammers over het milieu 2005. Resultaten uit de Omnibusenquête 2005	2005
Blokken aan de Laan. Effecten van de fysieke aanpak van twee bouwblokken in de hot spot Dordtselaan	2005
Woonwensen van WBR-huurlers in Nieuw Crooswijk	2003
Bewonersonderzoek afvalscheiding	2003
Monitor Delfshaven schoon najaar 2002	2003
Hondenpoep onder de loep	2003
Bovengrondse problemen bij ondergrondse containers	2002

## Onderwijs

Leerlingprognoses primair onderwijs Rotterdam 2004 - 2019	2005
Integratie in het primair onderwijs Rotterdam	2005
Wonen en leren van volwassenen in de regio	2005
Belangstelling Openbaar Daltononderwijs Papendrecht	2004
Doelgroepen van educatie 2001	2001

## Overig

Rapportage Warmtekrachtkoppeling Bergschenhoek	2005
Rotterdammers en computers 2005	2005
Evaluatie stoelmassage dS+V. Resultaten uit een enquête bij drie dS+V-afdelingen	2004

## Politiek en bestuur

Analyse gemeenteraadsverkiezingen 2006	2006
Analyse deelraadsverkiezingen 2006	2006
Feitenkaart negende Belevingsmonitor	2005
Jong en veelkleurig onderweg naar de stembus	2001

## Ruimtelijke ordening en verkeer

Belevingsonderzoek groene golf Schiekade/Schieweg	2006
Rotterdammers over imago-bepalende plekken in de openbare ruimte	2005
Rotterdammers over het verkeer 2005. Resultaten uit de Omnibusenquête 2005	2005
Rotterdammers en parkeren 2002. Resultaten uit de Omnibusenquête 2002	2002
Rotterdammers en fietsen. Resultaten uit de Omnibusenquête 2001	2001

## Vrijtijdsbesteding

Recreatief bezoek van Rotterdammers aan Rotterdam - Resultaten uit de Vrijtijdsomnibusenquête van 2005	2006
Vrijwilligerswerk en informele hulp in Rotterdam 2005	2006
Relevante trends voor het vrijwilligerswerk in 2020	2006
Rotterdammers in de wintermaanden van 2005	2005
Joffen in Feijenoord.	2005
Rotterdammers in hun vrije tijd 2003. Resultaten uit de Vrijtijdsomnibus 2003	2004
Vrijtijdsdeelname onder 55-plussers	2003
Rotterdamse bezoekers van openbaar groen 2001	2003
Tijdsbesteding en uitgaansgedrag van Rotterdamse jongeren	2002
Omgevingsanalyse sport en bewegen in Noord aan de Rotte	2002

## Welzijn en Volksgezondheid

Sociale kaart 2004. Stadsregio Rotterdam	2004
Jonge moeders in Rotterdam. Stand van zaken 2004	2004
Kinderen en opvang. Monitor kinderopvang Rotterdam 2002	2002

## Wonen

Kans van slagen. Monitor woonruimteverdeling Stadsregio Rotterdam. 2005 kwartaal 4	2006
Feitenkaart aandachtsgroepen volkshuisvestingsbeleid Rotterdam en regio 2002	2005
Evaluatie experiment huisvestingsvergunning	2005
Bewonersonderzoek Nesseland	2005
Monitor aanbodmodel Rotterdam 2003	2004
Woningmarktonderzoek gemeente Albrandswaard	2004
Bewoners van nieuwbouwwoningen in Hoge Heren en Hoge Erasmus	2003
Huursubsidie en vangnetregeling Rotterdam '00/'01 en '01/'02	2003
De markt voor koopwoningen in 2002.	2003
Woonwensenonderzoek onder ouderen van 55 jaar e.o. in Maassluis	2003
Quick scan van de Rotterdamse kamermarkt	2003
Kopers van nieuwbouwwoningen in Nesseland	2003

*Bovenstaand overzicht is een greep uit het publicatie-aanbod van het Centrum voor Onderzoek en Statistiek.*

*Een compleet publicatie-overzicht is te raadplegen op het Internet:*